

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

FRANCI PIVK

**ULIČNO NASILJE OTROK IN
MLADOLETNIKOV**

MAGISTRSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

FRANCI PIVK

**ULIČNO NASILJE OTROK IN
MLADOLETNIKOV**

MAGISTRSKO DELO

MENTORICA: PROF. DR. GABI ČAČINOVIČ VOGRINČIČ

SOMENTORICA: PROF. DR. ZINKA KOLARIČ

LJUBLJANA, 2005

UVOD	5
I. TEORETIČNI DEL.....	10
1. MLADI IN DRUŽBENE SPREMEMBE	11
1.1. SPREMINJANJE DRUŽBENIH VLOG, PERSPEKTIV IN IDENTITETE.....	12
1.2. POSAMEZNIK V DRUŽBENEM SISTEMU	13
2. PODOBA MLADOSTNIŠTVA.....	16
2.1. OBDOBJE ADOLESCENCE	16
2.2. OBLIKOVANJE IDENTITETE IN SAMOPODOBE.....	20
2.3. KATEGORIJE OBNAŠANJA V MLADOSTNIŠTVU	22
2.4. OSEBNOSTNO OBLIKOVANJE V ADOLESCENCI.....	24
2.5. PREDELAVA SOCIALNE REALNOSTI V ADOLESCENCI	25
2.6. DEMORALIZACIJA MLADIH	27
3. POGLEDI NA NASILJE IN USTRAHOVANJE MED VRSTNIKI	30
3.1. O DOJEMANJU NEGATIVNIH POJAVOV MED MLADIMI	30
3.2. NASILJE MED MLADINO – OPREDELITEV POJAVA	31
3.3. TEMELJNA IZHODIŠČA POJASNJEVANJA NASILJA	33
3.4. VRSTNIŠKO NASILJE – NORMALNO ALI NENORMALNO	35
4. SOCIALNA KONSTRUKCIJA AGRESIVNOSTI	38
4.1. AGRESIVNOST IN NASILJE.....	38
4.2. TEORIJE O NASILJU IN AGRESIVNOSTI	39
4.2.1. BIOLOŠKE TEORIJE AGRESIVNOSTI	39
4.2.2. FRUSTRACIJSKA F-A TEORIJA	40
4.2.3. SOCIOLOŠKO PROUČEVANJE NASILJA.....	41
4.2.4. UČENJE AGRESIVNOSTI.....	43
5. DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA NASILJE MLADIH	46
5.1. DRUŽINA	46
5.1.1. DRUŽINA IN DRUŽINSKI SISTEM.....	46
5.1.2. VLOGA DRUŽINE.....	47
5.1.3. STRUKTURA IN NALOGA DRUŽINE	50
5.1.4. SPREMEMBE V DRUŽINI	51
5.1.5. VPLIV DRUŽBENIH SPREMEMB NA DRUŽINO	55
5.2. STRUKTURNE OVIRE – SOCIALNA IN PSIHIČNA RANLJIVOST.....	56
5.3. VPLIV ŠOLE	58
5.4. BREZPOSELNOST	59

5.5. PROSTI ČAS MLADIH.....	61
5.6. UČINKI MEDIJEV	63
5.7. EKONOMSKI PRITISKI IN STAROST	67
6. ULIČNO NASILJE	70
6.1. OBLIKE ULIČNEGA NASILJA	71
6.2. DRUŽINA ALI ULICA	74
7. SOCIALNO DELO IN VLOGE INSTITUCIJ PRI OBRAVNAVI ULIČNEGA NASILJA	77
7.1. SOCIALNO DELO	77
7.1.1. SOCIALNO DELO Z OTROKI IN MLADOLETNIKI.....	77
7.1.2. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO	78
7.1.3. SOCIALNE MREŽE OTROKA IN MLADOSTNIKA	80
7.1.4. PERSPEKTIVA MOČI	82
7.2. VLOGA INSTITUCIJ	84
7.2.1. VLOGA POLICIJE.....	84
7.2.2. VLOGA DRŽAVNEGA TOŽILSTVA.....	86
7.2.3. VLOGA CENTROV ZA SOCIALNO DELO.....	87
7.2.4. VLOGA VZGOJNIH ZAVODOV	88
7.2.5. VLOGA NEVLADNE ORGANIZACIJE SKALA.....	89
II. EMPIRIČNI DEL	91
8. ULIČNO NASILJE OTROK IN MLADOLETNIKOV	92
8.1. UVOD.....	92
8.2. FORMULACIJA PROBLEMA	93
8.3. METODOLOGIJA	94
8.4. PREDSTAVITEV IN INTERPRETACIJA PODATKOV.....	95
8.5. NEKAJ PRIMEROV ULIČNEGA NASILJA MLADIH	99
8.6. ŠTUDIJI PRIMERA.....	102
8.6.1. PRIMER MARTIN.....	102
8.6.2. PRIMER PRIMOŽ	111
8.7. ANALIZA PODATKOV OBEH ŠTUDIJ – UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA	123
9. SKLEPNE UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK.....	127
10. LITERATURA:	130
PREDPISI, ZAKONI	134
III. PRILOGE.....	135

UVOD

Število nasilnih dejanj mladih v Sloveniji iz leta v leto narašča. Ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja so se v policiji pojavila razmišljanja (dokaj diskretna) o nujnosti nekakšne »socialne policije«, ki bi skladno s pooblastili, pri reševanju kaznivih dejanj z elementi nasilja in kaznivih dejanj storjenih v družinskem okolju, tesno sodelovala s Centri za socialno delo. Vzrok za tovrstna razmišljanja je potrebno iskati v dejstvu, da se je nasilje mladih povečalo, se stopnjevalo in kar naenkrat preseгло okvire neznanega. Družba se je nenadoma soočila s problemom uličnega nasilja mladih. Ni več šlo za tako imenovano »tabu« tematiko, pred katero se je dalo zatiskati oči, se od nje oddaljiti ali jo celo hote ne prepoznati.

Glede na obsežnost problematike nasilja mladih, se je povečal obseg dela policije in nenazadnje stroke socialnega dela. Obe službi sta še tesneje sodelovali, vsaka skladno s svojimi pooblastili in pristojnostmi. Strinjam se z Bučar-Ručmanom, ki v svojem delu »Nasilje in mladi« meni, da je odnos družbe do nasilja eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na razširjenost nasilja v družbi in da po drugi strani ne smemo zanemariti stanja, v katerem se v nekem časovnem obdobju določena družba nahaja.

Reševanje problematike uličnega nasilja mladih (nasilja, ki se zgodi na javnem mestu) na prvem mestu zahteva poznavanje tematike (kaj sploh je tovrstno nasilje), vzrokov za nastanek nasilja in nenazadnje sposobnost sodelovanja strokovnih služb, udeleženi v procesu reševanja. Seveda pristop ni tako enostaven, kot je videti. Gre za multidisciplinarno aktivnost z istim ciljem toda različnimi metodami. Vedeti moramo, da družbe brez nasilja ni, le oblike in stopnje so različne. Od znanja strokovnjakov in angažiranosti vseh akterjev je odvisen rezultat.

Čedalje hitrejša družbene spremembe vsekakor vplivajo na odnose v družini in na vlogo družine v današnji družbi. Kriza sili družino, da se sooča z družbenimi problemi. Mladostnik je postavljen pred dilemo ali se s problemi, ki se vsekakor tičejo tudi njega, sooči ali ne, ali jih obide, se jim izogne ali pa poišče ustrezno rešitev. Ni nujno, da je najboljša, najbolj optimalna, bistveno je, da se je s problemom pripravljen soočiti in kar je najbolj bistveno, da problem sploh prepozna, da ga vidi. Ne gre samo za odnos mladostnika do problema in obratno, temveč precej širše. Napačno je razmišljanje, da se odrasli otroci, ki ostajajo doma pri svojih starših, niso sposobni spopasti z ovirami v vsakdanjem življenju, ker naj bi za

reševanje problemov bili zadolženi njihovi starši. Resnično so redki primeri, ko starši podajajo rešitve namesto svojih otrok, toda ali so prave, realne glede na potrebe in zahteve otrok, pa je že drugo vprašanje. Ne morem se strinjati tudi s prepričanji nekaterih, da so otroci (mladostniki), ki so se »osamosvojili«, v celoti sposobni sprejemati primerne rešitve in za njih tudi odgovarjati. Strinjam pa se, da je družina tista celica, ki otroku omogoči prepoznavanje problemov, potreb (individualnih in skupnih), vrednot in nenazadnje, da je sposoben prepoznati razliko med dovoljenim in tistim kar to ni. Pomembna funkcija družine je vsekakor v tem, da posamezniku omogoči, da odkrije svoje meje in da se identificira znotraj teh meja. Res je, da se vrednote z razvojem družbe spreminjajo in da jih ne smemo primerjati z vrednotami v preteklosti. Toda določene vrednote kljub temu ostajajo in se ne spreminjajo.

Položaj družine kot centralne institucije za mladostnikovo socializacijo se je pomembno spremenil zaradi ekonomskih, izobraževalnih in kulturnih procesov. Sodobna družinska vzgoja se nahaja v težko opredeljivem protislovnem položaju, ki ga po eni strani določa izginjanje tradicionalne družine in njenih relativno trdnih in jasnih vzgojnih vzorcev, na drugi strani pa potisnjenost družine v privatno sfero potrošnje, kjer lahko izvaja le manjši del vzgojno pedagoških funkcij družine, pa še tu je stalno obremenjena s potrebo po ohranjanju izravnanih medčloveških odnosov.

Današnja družina se ne srečuje več samo s svojimi problemi, njena umeščenost v globalno družbo ji vtiska določeno strukturo odnosov, temeljnih potreb in socialnih vlog vseh njenih članov. Meje med zasebno in javno sfero niso več ostro zarisane. Družina je še kako občutljiva na zunanje dražljaje. Le-ti vplivajo na interakcijo družinskih odnosov, na zmožnost komunikacije v družinski skupini, nenazadnje na distribucijo moči in vzgoje sposobnosti za konflikt. Negiranje konflikta ne sme in ne more eden od značilnih načinov vzdrževanja družinske skupine. Družinski člani se morajo s konfliktom soočiti, ga predelati in pri tem ne negirati svojih čustev in se izmikati vlogam. Tovrstno soočenje bo družini dalo moč, da se bo lažje branila pred morebitnimi negativnimi zunanjimi vplivi. Mladostnik je družinski član, ki je najbolj ranljiv in najbolj dovzeten za različne vplive (pozitivne in negativne). V predelavi in soočenjih nujno potrebuje pomoč staršev. Sam se največkrat ne odziva racionalno temveč čustveno. S pravilnim pristopom se otrok (mladostnik) nauči sprejemati konfliktne situacije, na njih odreagirati in kar je najbolj pomembno – sposoben bo prepoznavati situacije, ki so privedle do konflikta obenem pa spoznal, da v družini ni edini, ki je ranljiv in da ni edini, ki potrebuje pomoč. Spoznavanje družinske stvarnosti je vedno na preizkusu. Člani se morajo

namreč naučiti družino hkrati spreminjati in vzdrževati. V demokratično vodeni družini je to sestavni del pričakovanj in vlog.

Postavlja se vprašanje ali so samo družinske razmere tiste, ki so pogojevale otrokovo oziroma mladostnikovo »kriminalno kariero«. Kljub svoji vtkanosti v družbo, je družini v preteklosti uspelo ohraniti določen nivo svoje zasebnosti. V današnji družbi je to že skoraj nemogoče, kar pogojuje večji občutljivosti napram okolju, večji odprtosti in možnosti večje transparentnosti. Če se družina ni pripravljena soočiti s konflikti, jih zanikati ali celo ignorirati (kar pa je največkrat nemogoče), se porušijo medosebni odnosi in družina ne deluje več kot skupina, kot celica, temveč se razčleni na posameznike, ki v medsebojni komunikaciji ne najdejo skupnega jezika in vsak »rešuje« problem na svoj lasten način. Pomoč si najdejo v okolici (med sosedi, prijatelji, znanci, sošolci, vrstniki ipd.), ki pa zaradi različnih potreb in interesov ne more biti enaka, kot bi bila v družini. Tovrstna »pomoč« je največkrat kratkotrajna. Problem ni rešen ampak samo odložen ali pa je celo večji. Kopičenje problemov posledično poveča stres, posameznik pa se znajde v situaciji, ko ne vidi rešitve.

Strokovne službe, ki se ukvarjajo s problematiko uličnega nasilja otrok in mladoletnikov morajo poznati korelacijo med odnosi v družini in okoljem in obenem poznati družbeno (socialno) okolje, v katerem se trenutno družina nahaja. Policija in sodišče (tožilstvo) ukrepajo na podlagi veljavne zakonodaje. Vendar je rešitev še daleč. Družinsko problematiko je namreč potrebno reševati korak za korakom in se ne zanašati na iskanje pravice v pravnih možnostih, kjer se koraki za ravnanje zdijo jasni. Pri socialnem delu z družino gre za odkrivanje in vzpostavljanje podpore naravne socialne mreže, za aktiviranje vseh udeleženihih v problemu s ciljem postati aktivni udeleženci v rešitvi. Za to pa socialni delavec potrebuje znanje o družini, biti mora usposobljen za vzdrževanje osebnega in delovnega odnosa in s svojim znanjem in izkušnjami odpreti drugim nove možnosti, vendar pri tem ohranjati svoje meje. Socialni delavec mora raziskati in omogočiti družini in njenim članom, da s svojo resničnostjo vstopijo v iskanje uresničljivega. Socialni delavec aktivira družinske potenciale, aktivira moč vsakega posameznika posebej, družinske prijatelje in znance in ostale iz družinskega socialnega okolja. Vendar se mora socialni delavec zavedati, da je odgovoren vedno le za strokovnost svojega dela.

V nalogi sem predstavil pojem uličnega nasilja mladih (otrok in mladoletnikov – brez ločevanja na starostne meje) in pojavnost v zadnjih petih letih na območju R Slovenije

(statistični podatki policije). Nisem imel namena bazirati na statističnih podatkih in na njihovi interpretaciji, temveč se osredotočiti na področje dela socialnih delavcev in ostalih služb, koliko smo (so) pri delu uspešni oziroma neuspešni in kaj bi lahko (moral) še storiti. Ulično nasilje je pojav, ki je pri nas prisoten že vrsto let, vendar je bil kot problem zajet pod formulacijo otroške in mladostniške kriminalitete. Stroka socialnega dela in ostale službe, ki so se z navedeno problematiko ukvarjale, so poskušale poiskati vzroke omenjenega pojava. Družina in odnosi v njej (od vzgoje dalje) so bili največkrat samo omenjeni in le občasno izpostavljeni.

V teoretičnem delu sem se dotaknil področja vpliva družbenih sprememb na mlade in kako posameznik funkcionira v družbenem sistemu. Mladostniki so populacija, ki je najbolj dovzetna za vse kar se v družbi (družini) dogaja in na to reagirajo z mešanico progresivnih in regresivnih oblik. Pomanjkanje samozaupanja je na prvem mestu, sledijo nesposobnost za povezovanje individualnih potreb s potrebami drugih, nihanje med begom pred realnostjo v svet iluzij in agresivni nastop. Obdobje odraščanja je obdobje oblikovanja identitete in samopodobe. Prehod od otroštva k odraslosti pomeni poleg biografskega, socio-psihičnega in generacijskega tudi statusni premik. Otroci (mladostniki) se nahajajo na poti osamosvajanja in socialne neodvisnosti, vendar so za uresničitev svojih želja ekonomsko odvisni tako na področju porabe prostega časa kot porabi drugih dobrin.

V petem poglavju sem navedel nekaj dejavnikov, ki tako ali drugače vplivajo na nasilje mladih. Glede na to, da je družina osnovna celica družbe z vso svojo ranljivostjo, ogroženostjo s strani zunanjih vplivov, sem ji posvetil največ poudarka. Navajam še nekaj drugih dejavnikov od brezposelnosti mladih (ki je danes čedalje večji problem in ni več domena samo posameznega člana družine temveč glede na dejstvo, da se čedalje več mladostnikov odloča živeti pri starših, tudi domena cele družine); prostega časa (predvsem neracionalno izkoriščenega) in učinka medijev (kako mediji vplivajo na obnašanje mladih).

V šestem poglavju sem razčlenil pojem uličnega nasilja in njegove vzroke. Na ulico v tem kontekstu ne moremo gledati kot na nek geografski pojem, prostor v katerem se nahajamo. Gledati moramo s perspektive dinamičnih odnosov torej kot kraj fizičnega in emocionalnega preživetja. Ulica je po drugi strani tudi prostor, ki ne prinaša venomer le zadovoljitev želja, ampak tudi razočaranja, nesprejetosti, odklanjanja ipd.

V nadaljevanju sem podrobneje predstavil področje socialnega dela z otroci in mladoletniki ter z družino. Starši so za otroka (mladostnika) še kako pomembni, vendar na njegovo življenje ne vplivajo samo oni. Potrebno je aktivirati naravne socialne mreže, jih povezovati s tako imenovanimi tretjimi, ki so za otroka v njegovem razvoju tudi pomembne in tako ali drugače vplivajo na njegov razvoj.

I. TEORETIČNI DEL

1. MLADI IN DRUŽBENE SPREMEMBE

Modernizacija, v Sloveniji okrepljena z dodatnimi sunki tranzicijskih sprememb, vpliva na mlade ljudi skozi temeljne institucije, ki so jim podvrženi v vsakdanjem življenju, skozi družinsko oziroma zasebno okolje, šolo in prosti čas. Značilnost zadnjega desetletja prejšnjega stoletja je torej, da so se okoliščine odraščanja in možnosti za vstop v odraslost posebej zaostri in da to sproža prav dramatične spremembe v konstituiranju mlade generacije in prehodu v odraslost. Te spremembe se kažejo v vrsti nasprotij, ki vse skupaj povzročajo večjo ranljivost in občutljivost mladine, kar se manifestira tudi s stopnjo deviantnih oziroma odklonskih dejanj (Huselja, 2004: 227).

Gre za prehode iz moderne v postmoderno družbo, iz socialistične v postsocialistično oziroma tržno družbo. V teku je proces privatizacije in spreminjanja lastnine in transformacije iz planske v tržno ekonomijo (Ule, 1995: 113). Spremembe političnega in ekonomskega sistema po eni strani sprožajo velike socialne spremembe, po drugi strani pa današnja mladina odrašča v razmeroma visokem standardu.

Družbena in kulturna osamosvojitve mladine je pojav, ki je na poseben način zaznamoval prejšnje stoletje. V nobenem drugem času ni imela mlada generacija tako zanimive vloge, ni proizvedla toliko splošno pomembnih kulturnih in civilizacijskih sprememb in v nobenem ni pridobila toliko samozavesti in izkazovala tolikšne pripravljenosti in volje do družbenih sprememb kot ravno v prejšnjem stoletju. Obenem pa se zdi, da se ravno ob koncu dvajsetega stoletja končuje njena izpostavljena vloga, da se zmanjšuje njen delež v demografskem smislu in da se staplja z drugimi generacijskimi in družbenimi skupinami (Ule, 2000:11).

Prva značilnost sprememb otroštva in mladosti v devetdesetih je bil rastoč pritisk na mlade, da si pridobijo čim več in čim višjo izobrazbo, visoko kulturno raven in nanju vezana »priznanja«, »spričevala«, »nazive«, ki omogočajo družbeno promocijo, kariero, privilegije ipd. Poleg šolskih izobrazbenih spričeval in naslovov ponuja družba storitev tudi vzporeden sistem formalnih in neformalnih priznanj na področju potrošnje in dosežkov v prostem času (medijih, športu, modnih stilih, posebnih spretnostih itd.). Vlaganje v izobrazbo in osebnost mladostnikov postaja vedno večji in glavni strošek družin, uspeh mladih v šoli in zunaj šolskih dejavnosti pa glavno merilo uspešnosti družin. Zavest o tem, da so prednosti

mladostnika v boju za boljši položaj v družbi toliko večje, kolikor več izobrazbe in kulturnega kapitala si nabere v otroštvu in mladosti, se razširja na vse sloje in generacije.

Vzgojne in izobraževalne ustanove izgubljajo monopol nad vzgojo in izobraževanjem otrok in mladine. Zato pa se krepi ponudba in trg neformalnih izobraževalnih ponudb in zunaj šolskih učnih dejavnosti: glasbene in slikarske šole, računalniško izobraževanje, obiskovanje različnih tečajev, predavanj, delavnic ipd. Krepi se pritisk na starše, da začnejo otroke izobraževati že v predšolskem obdobju. Tudi samo delovanje šolskih institucij se pomika vedno bolj v otroštvo. Ta proces ima svoje negativne učinke v preobremenjenosti otrok in stresih zaradi občutkov neuspešnosti (Ule, 2000:11-12).

Družba sili otroke in mlade, da že zgodaj odločajo o svojem življenju, da sprejemajo daljnosežne življenjske odločitve. Gre za nov proces bigrafizacije. To spremlja po eni strani povečana vloga raznih svetovalnih služb, po drugi strani pa se spreminja retorika otroštva in mladosti od razgovorov pretežno o razpoložljivih k razgovorom o identiteti in življenjskem poteku. Povečuje se tudi sposobnost otrok in mladih za refleksijo samih sebe in načrtov o svojem prihodnjem življenju (Ule, 2000:13).

1.1. SPREMINJANJE DRUŽBENIH VLOG, PERSPEKTIV IN IDENTITETE

Vloge in perspektive niso nekaj povsem trajnega, temveč se spreminjajo. To je celo nujno potrebno, kajti drugače ne bi mogli biti kos zelo različnim in spremenljivim situacijam, v katerih se znajdemo. Ljudje smo sposobni, da vloge in perspektive izbiramo, menjavamo in da jih celo tvorimo in oblikujemo na novo. Poleg zmožnosti, da neko vlogo spozna, sprejme in »igra«, ima človek tudi zmožnost, da se od vloge ali perspektive distancira, da se ji odreče in da vzpostavi novo vlogo ali perspektivo. Celo za osebnost in osebnostno identiteto v celoti bi lahko rekli, da se včasih spreminjata in prilagajata. Verjetno bi bilo za nas precej neugodno, če to ne bi bilo možno: v ustaljenih vlogah, perspektivah in identiteti bi kar naprej vztrajali in jih ne bi znali prilagajati novim ter drugačnim razmerah in zahtevam.

Pomembni življenjski dogodki in pomembne življenjske spremembe celo zahtevajo spreminjanje vlog, perspektiv in identitet. Tako se na primer na prehodu iz adolescence v odraslo obdobje spremeni vrsta vlog, perspektiv in v precejšnji meri tudi identiteta posameznika: oseba, ki se je malo prej še učila, živela pri starših, imela odnose z vrstniki,

stopi v samostojen poklic, si izbere življenjskega partnerja, ustanovi lastno družino ipd. Podobne spremembe terjajo tudi druge življenjske spremembe.

Vloge, perspektive in identitetni vzorci niso vselej lepo usklajeni med seboj. Pogosto so neuskklajeni in konfliktni. Perspektiva »posplošenega drugega« je v konfliktu s perspektivo neodgovorne brezbržnosti in s perspektivo socialnega uporništva. Težava je v tem, da se take in podobne konfliktno perspektive, vloge in identitete pojavljajo pri eni in isti osebi. Taki konflikti so lahko moteči, zlasti, če jih ne moremo konstruktivno razrešiti. Dogaja se, da posamezniki zlepa ne pridejo »na čisto« s samim seboj in ne najdejo svojega mesta pod soncem: nihajo iz ene vloge v drugo, iz ene perspektive v drugo, neprestano iščejo identiteto, ne da bi jo zares našli. Po drugi strani je potrebno ponovno poudariti, da je spremenljivost in gibljivost vlog, perspektiv in identitete zaželena in ustrezna. Rešitev vlogovne, perspektivne in identitetne konfliktnosti ni v tem, da bi to konfliktnost potlačili in se togo oprijeli čisto določene in nespremenljive vloge in identitete. Vlogovni, perspektivni in identitetni konflikti nam lahko pomagajo, da bomo znali vrednotiti in ocenjevati različne možne alternative in da bomo znali perspektive, vloge in svojo identiteto odgovorno izbirati, izpopolnjevati in oblikovati. V razvoju in osebnostnem oblikovanju posameznika so ti konflikti nepogrešljivi in čeprav so lahko tudi moteči, so vendar nujen pogoj posameznikovega osebnostnega napredka (Musek, 1993: 17-18).

Iskanje lastne identitete je iskanje vedenja o sebi, o svoji moči in sposobnosti, za novo orientacijo, ki bi morala biti jasna in trdna, pa je pogosto zmedena in negotova in skorajda iz obupa nespremenljiva. Raziskovanje nove družinske stvarnosti vodi v spreminjanje vlog, pravil, norm, vrednot, komunikacijskih vzorcev, skupnih ciljev, pa tudi za nenehno preizkušanje strukture moči. Gre za razvidnost družinskega konteksta. Treba je poimenovati pravila, postaviti nova vprašanja, povprašati o vrednotah, zahtevati spremembe, ki nujno zadevajo vso družino in drezajo v vsakega. Družina se nerada spreminja in to je dobro, saj ostaja razvidna, zahteva pa sposobnost, da se spopadi prepoznajo, tvegajo in razrešujejo (Čaćinovič, 1995:122-123).

1.2. POSAMEZNIK V DRUŽBENEM SISTEMU

Vsaka družba skuša z vzgojo in socializacijo pri posameznikih izoblikovati osebne lastnosti, ki bi se kar najboljše ujemale z družbenimi pričakovanji. Posameznik naj bi se razvil

v osebnost, ki bi čimbolj izpolnjevala družbena pričakovanja, ki bi kar najbolj prevzela »predvidene« in »predpisane« družbene vloge. Tako bi se vsaka družbena skupnost seveda najlaže obnavljala in prilagajanje posameznikov družbenim zahtevam bi potekalo brez težav, problemov in konfliktov.

V resnici pa težnja družbenih sistemov, da si prilagodijo svoje člane, ne poteka tako gladko, brez odporov in protislovij. Omenjeni vzorec obnavljanja družbe velja le za idealno družbo, za družbeni sistem, ki bi bil povsem pravičen in nekonflikten. Posamezniki se bodo dobro prilagodili samo takim družbenim normam in zahtevam, ki bodo ustrezale temeljnim interesom in potrebam človeka. Če pa družbena pričakovanja in družbene vloge niso pravične, če posamezniki za sprejem ustreznih vlog ne bodo nagrajeni s tem, da bodo te vloge zadovoljile njihove temeljne interese, tedaj vzorci socializacije in prilagajanja v družbenem sistemu ne bodo mogli biti uspešni. Tako gotovo ne bo trajno uspešna socializacija in družbeno prilagajanje posameznikov v družbenem sistemu, v katerem so prikrajšani za osnovne potrebe in pravice. V tem primeru prihaja do konflikta med predpisanimi družbenimi vlogami in temeljnimi človekovimi interesi ter potrebami posameznikov (ki jih seveda ni mogoče predpisati poljubno) (Musek, 1993:19).

Nova informacijska modernizacija sodobnih družb nasprotuje stereotipnemu sprejemanju pričakovanj ter zahtev okolja, povezanih s spolom, starostjo, socialnim izvorom, kulturno pripadnostjo posameznikov. Enostavno ne prenaša vnaprej določenih in monolitnih osebnih in socialnih identitet, trajnih življenjskih stilov, stalne priklenjenosti posameznikov na kraj, stan, spol, izvor itd. Posameznik, ki skuša slediti informacijski modernizaciji, je tako rekoč prisiljen k individualnemu, osebnemu stilu življenja, dela, učenja itd. Nenehno se mora potrjevati kot »izvirna, kreativna oseba«, kot »fleksibilen« človek itd. Če tega ne more prenesti, slej ko prej izpade iz konkurenčnega boja za kreativna delovna mesta, za doseganje dobrega standarda itd. in pristane v množici tistih, ki živijo od slabo plačanih, predvsem pa neperspektivnih služb ali pa ostanejo brez dela. Poprejšnji posredujoči členi, kot so na primer družina, socialni sloj, razred, ideologije, pa nezadržno izgubljajo veljavo in vpliv. Poskuse oživljanja tradicionalnih rešitev (npr. obnova trdne patriarhalne družine, tradicionalne morale, vrnitev žensk v družino itd.) je sicer opaziti po vsej Evropi, vendar nimajo možnosti za uspeh, saj nasprotujejo temeljnim zahtevam nove globalne modernizacije družb. So prej obrambna reakcija proti spremembam, proti vtisom, da ljudje izgubljam tla pod nogami, kot pa alternativna rešitev (Ule, 2000:16).

V družboslovju se je za proces prestrukturiranja in dinamiziranja življenjskih stilov že utrdil izraz individualizacija. Proces individualizacije delegira na pleča posameznika in posameznice izjemno zahtevno psihosocialno integracijo v družbo, ki je bila doslej vsaj delno v rokah posredujočih institucij (družine, dela, raznih referenčnih skupin). Individualizacija zadeva prvenstveno tri dimenzije:

- dimenzijo osvobajanja; osvobajanje posameznikov in posameznic iz zgodovinsko predhodnih družbenih oblik, od tradicionalnih odnosov gospodovanja in oskrbovanja;
- dimenzijo odčaranja; izguba tradicionalnih gotovosti in transparentnosti, kako kaj storiti, izguba zaupanja v vodilne družbene norme.
- dimenzijo nadzora oziroma reintegracije; pojav nove vrste družbenih povezav in odnosov med ljudmi, ki jih le ti oblikujejo v skladu s svojimi osebnimi interesi, hotenji in predvsem življenjskimi stili (Ule, 2000:17).

Danes ni več odločilno vprašanje socializacije v mladosti to, kdaj in kako bo posameznik uresničil posamezne vloge, temveč zakaj naj jih uresniči in čemu so namenjene predpostavljene in utrjene socialne vloge. Zato je možno, da vsaj pri delu mladih njihova mladost postane individualna stvaritev, zavezana vsakršni problematizaciji in subjektivnim zasnutkom. Temu hotenju stojijo nasproti realni družbeni odnosi, močne institucije, ideološke moči in zlasti ambivalentna psihična oziroma karakterna struktura mladostnikov. Ta ambivalentnost pogosto spodbudi v mladih regresivne in nezrele duševne obrambne mehanizme, če jim grozi poraz v boju za samopotrditve v dani družbi (Ule, 1988:120).

2. PODOBA MLADOSTNIŠTVA

2.1. OBDOBJE ADOLESCENCE

Adolescenca je danes postala obvezno obdobje vseh modernih življenjskih potekov. Definirana je kot tranzitna faza, ki pokriva obdobje življenja mladih. Njena institucionalna osnova je dokazana z zgodovinskimi pogoji njene družbene posplošenosti in s pojmovno sprejetostjo podaljšanja (post-adolescenca), ki jo očitno dolguje podaljšanju izobraževanja (Globočnik, 1996:32).

Pri tem ne gre le za podaljšano otroštvo, temveč življenje z mnogimi novimi značilnostmi; ne gre le za nek zunanji izgled, za navidezen svet, tudi ne le za drugačen način preživljanja prostega časa, zabave, temveč veliko več. Mladi so ustvarili svoj način miselnosti, lasten sistem vrednot in življenja. V njem se počutijo bolj ali manj doma, zato ga ne želijo hitro zapustiti (Potočnik, 1998: 6).

Prehod od otroštva k odraslosti je prehod od nižje k višji fazi življenjskega cikla. Ta prehod povzema v sebi več drugih pomembnih prehodov:

- prehod od fluidne in disperzne zavesti posameznika o sebi k zgrajeni podobi o sebi in o svojem mestu v družbi (identiteta),
- prehod od razmeroma omejenega spektra socialnih vlog otroka in mladostnika h kompleksnim in celostnim socialnim vlogam odraslega človeka,
- prehod od šolskih dejavnosti in pretežno porabniško in prostočasno usmerjenih dejavnosti k svetu dela in zaposlitve,
- prehod od ekonomske odvisnosti od drugih k ekonomski neodvisnosti in samoodgovornosti,
- prehod od pretežnega sprejemanja znanja in informacij k njihovi uporabi,
- prehod od pravno in politično nekompetentne osebe k politični polnoletnosti in pravno odgovorni osebi.

Ti prehodi pomenijo obenem biografski, socio-psihični in generacijski, predvsem pa statusni premiki; od ekonomsko in socialno odvisnega in heteronomnega člana družbe in družine svojih staršev (ali varuhov) k ekonomsko in socialno neodvisnemu posamezniku, ki je

usposobljen za lastno nadaljevanje rodu, za produktivno uporabo svojih znanj in sposobnosti (Ule in Mihelj, 1995:16).

Mladostništvo, adolescenca je obdobje, ki za vsakega posameznika pomeni prehod med dvema svetovoma, prehod iz enega sveta, otroškega, v drugi svet, v svet odraslih. V našem kulturnem krogu smo vajeni videti v mladostništvu obdobje nestabilnosti. Pred očmi imamo podobo najstnika, čustveno labilnega mladostnika, ki pada iz ene v drugo emocionalno krizo, ki se upira, odklanja avtoriteto staršev (in vsakršno drugo, razen avtoritete vrstniške skupine in subkulture), ki ustvarja težave in probleme sebi in drugim (Musek, 1995:37).

Adolescenca je tisto obdobje v psihosocialnem razvoju človeka, katerega osrednja naloga je oblikovanje identitete. Ta proces se dogaja v okolju družine, v odnosih znotraj družinske skupine ali sistema, v nešteti interakcijah, v katerih in za katere je treba raziskati, preveriti in obvladati novo stvarnost (Čačinovič, 1995:122).

Kritičnost mladostništva so že v preteklosti povezovali z biološkimi dejavniki. Mladostništvo sledi puberteti, dobi pospešenega dozorevanja, ko se pojavijo pomembne telesne, hormonske in druge fiziološke spremembe v telesnem videzu in sekundarni spolni znaki, ki se tedaj razvijajo. Te spremembe lahko povzročijo stresse in čustveno nestabilnost, tesnobo in napetost, vse to pa povečuje verjetnost za konflikte in spopade z avtoriteto.

F. Musgrove (Musek, 1995:38) je ugotavljal, da postopno razhajanje s svetom odraslih ne vodi mladostnikov avtomatično k temu, da oblikujejo vrednote in identitete, ki bi bile v nasprotju s pričakovanji in normami odraslega sveta in staršev. To se pogosto dogaja le v primeru, ko posameznik doživlja razhajanje posebno boleče, ko pri tem doživlja odklanjanje in nespoštovanje. V takšnih primerih se kajpak lahko hitro ogradi, odkloni dominantne vrednote in se oklene kake skupine ali subkulture z nasprotnim vrednotnim sistemom. Največ mladostnikov pa želi usvojiti vrednote odrasle populacije in se tako tudi usposobiti za polnejšo udeležbo v svetu odraslih.

Podobno ugotavljata tudi Coleman in Hendry (Musek, 1995:38), da viharški model velja le za manjšino mladostnikov. »Viharniških« problemov – uporništv, opozicionalnosti, revolucionarnosti, zavračanja norm, vse do nasilništva – nikakor ne gre pripisovati obdobju

kot takšnemu, temveč drugim dejavnikom. Še najbolj pogosto so posledica motenih odnosov v družini (Musek, 1995:38).

M. Ule (1995:20) opozarja, da se pod vplivom nadaljnje modernizacije družbe, zlasti diverzifikacije različnih subsystemov, in še posebej diverzifikacije šolskih, izobraževalnih in na splošno socializacijskih poti, postopoma razvije nov tip mladosti, ki ima poudarek na izobraževanju in samooblikovanju mladega človeka – izobraževalni moratorij. Pojav in krepitev mladosti kot izobraževalnega namesto prehodnega moratorija je ključna družbena sprememba mladosti, ključna sprememba v družbeni konstrukciji mladine kot družbene skupine. Mladostniški moratorij v modernih (industrijskih) družbah lahko razdelimo v dve glavni obliki: v prehodni moratorij, ki je časovno omejen, v katerem imajo mladostniki status »novincev«, in v izobraževalni (oblikovalni) moratorij. Glavne razlike med obema vrstama mladinskih moratorijev lahko predstavimo v štirih dimenzijah glede na trajanje, institucije, ki skušajo nadzorovati mladost, odnos med generacijami in stopnjo relativne kulturne samostojnosti.

Mladi s podaljševanjem mladosti pravzaprav nadomeščajo svojo manjšo zastopanost v družbi. Na mnogih življenjskih področjih so mladi že mnenjski vodje ali pomembni nosilci novosti. Tako imajo prednost na področju mode in vsakdanje kulture. Od tod pa se ta prednost seli tudi na področje politike in ekonomije. Mladi ustvarjajo koalicije s kulturnimi institucijami, mediji, kulturno industrijo, z nosilci pedagoških in socialnih storitev. Te koalicije načenjajo legitimnost moči odraslih na področju pridobivanja in uporabe kulturnega kapitala. Medgeneracijska nasprotja so se iz družine prenesla v javnost, v spopad mladih z vplivnimi institucijami, zlasti z velikimi in anonimnimi organizacijami in njihovimi predstavniki ter v spopad odraslih z bolj izpostavljenimi skupinami mladih.

Spremembe v razmerju moči med mlajšimi in starejšimi se kažejo posebno na področju zasebnosti, kjer mlajši prav tako pridobivajo v ravnotežju moči. To se kaže v liberalizaciji vzgojnih stilov, zlasti v odpovedi kaznovanju in nasilju pri vzgoji otrok, v čedalje bolj neformalnih in čedalje bolj osebnih odnosih med odraslimi in mladimi. Starši imajo čedalje manj potreb po formalnem izkazovanju avtoritete. Vedno bolj se uveljavljajo oblike reflektivnega pogovora med generacijami, intenzivna kultura pogovora. Otroci in mladi, gledano v celoti, postajajo prej samostojni glede na odnos do izvornih družin in doma. Povezave med starši in otroki pa postajajo zelo prožne, tako da mladi uporabijo pomoč

staršev le tedaj, ko se znajdejo v psiholoških ali ekonomskih težavah. Starši postajajo vse bolj svetovalci in zagovorniki, ne pa nadzorniki in oblikovalci življenjske poti svojih otrok. Pri zagovorništvu mislimo na organizirano lobiranje, kjer poskušajo starši, kot skupina pritiska od zunaj, delovati na kulturne in šolske institucije, da bi tako izboljšali življenjske možnosti svojih otrok (Ule, 2000:14).

Premostitev obdobja mladostništva ni niti hitra niti lahka. Tako starši kot mladostniki morajo biti v tem obdobju drug z drugim potrpežljivi in se z medsebojno ljubeznijo in zaupanjem pogovarjati. V tem obdobju strahovitih sprememb postane vsakdo nova in neznana oseba za druge, zato je potrebno ponovno spoznavanje med ljudmi, ki so se prej že poznali (Satir, 1995: 246).

Starši morajo biti ves čas od otroštva do adolescence svojemu otroku tako fizično kot psihično dosegljivi in mu stati ob strani. Seveda so trenutki, ko to ni mogoče, toda otrok mora vedeti, da ga zaradi delovnih ali drugih obveznosti starši ne bodo pustili na cedilu in da se bodo odzvali takoj, ko bo to mogoče. Slednje seveda ne pomeni nekega daljšega intervala, temveč gre za vprašanje nekaj ur torej krajšega časovnega obdobja (Parens, 1993: 183 – 184).

Eden izmed ciljev odraščanja je soočenje z izzivom uspešne uporabe in usmerjanja prekipevajoče mladostniške energije. Mladostna energija je tisti dejavnik, ki najbolj plaši odrasle. Da bi staršem uspelo obvladati lastne strahove, zasujejo svoje najstnike s kopico prepovedi in drugimi oblikami kontrole. Potrebno pa je prav nasprotno. Mladostnikom je potrebna spodbuda, da bi v svojem življenju odkrili primerne načine za usmerjanje na novo odkrite energije. Poleg tega potrebujejo tudi jasno postavljene meje. Zelo pomembna sposobnost, ki si jo morajo pridobiti, je sprejemanje osebnih vrednot drugih ljudi. Ta jim hkrati pomaga vedno znova ustrezno prilagoditi vedenje (Satir, 1995: 249).

Za mladostnika je pot uspešno zaključena takrat, ko uspešno obvlada odvisnost, neodvisnost in medsebojno odvisnost, ko se zaveda lastne vrednosti ter ko je spoznal, kako naj deluje usklajeno v vsakdanjem življenju. Obdobje mladostništva je odslužilo svojemu namenu, če je posameznik odrasel v osebo z visokim samospoštovanjem, s sposobnostjo intimnega povezovanja z drugimi, s sposobnostjo ustrezne komunikacije, z odgovornostjo in pripravljenostjo na tveganja (Satir, 1995: 255).

2.2. OBLIKOVANJE IDENTITETE IN SAMOPODOBE

V obdobju mladostništva se znajde posameznik na razpotju. Ali bo ustvaril samopodobo, s katero se bo uspešno pojavil v vlogi odrasle osebe in s katero se bo prebijal skozi nadaljne faze? Ali pa bo drsel v identitetno zmedenost, ko mu ne bo čisto jasno, kdo je in kaj hoče in se bo zaradi tega znašel v težavah, ko bo moral prevzemati vloge in naloge, ki jih pričakujemo od odrasle osebe (v šolskem, partnerskem, družinskem življenju). Identitetna zmedenost grozi posamezniku predvsem na treh področjih:

- področju intimnosti in partnerstva,
- področju časovne perspektive (zmožnosti planiranja prihodnosti) in
- področju delavnosti

Zelo pomembna prvina identitetne zmede je negativna identiteta. Mladostnik čuti potrebo po oblikovanju lastne, neodvisne in drugačne samopodobe. Zato včasih bolj ali manj zavestno odklanja vloge in obnašanje, ki so všeč drugim, tudi njegovim staršem. Pri tem seveda ni tako preprosto oblikovati lastno, drugačno pozitivno identiteto. Razmeroma lahko pa je oblikovati negativno identiteto, ki temelji na normah in vrednotah, ravno nasprotnih tem, ki jih zahteva okolje. Ta identiteta je kot nekakšen negativ identitete, ki bi jo na primer želeli starši. Paradokso pa je, da mladostnik zato ne postane nič bolj neodvisen. Spet se v bistvu ravna po tem, kar mu narekujejo želje in predstave drugih, le da gre za njihovo nasprotje. Brez teh predstav si ne more oblikovati predstave o tem, kaj je njihovo nasprotje. Njegova identiteta ni ustvarjalni dosežek njega samega, ampak je zgolj zrcaljenje identitetnih pričakovanj drugih, zgolj njihov negativni odsev.

Pri vzpostavljanju lastne identitete je važno, da se o sebi in svojih vlogah ne odločamo na podlagi tega, kar od nas hočejo drugi, niti na podlagi tega, kako reagiramo sami na njihova hotenja. Važno je, da izberemo lastno identiteto na osnovi lastnih želja, sposobnosti, talentov in drugih značilnosti. Zrcalna identiteta in negativna identiteta, kjer v bistvu ostajamo marionete v rokah drugih ljudi, nam tega ne omogočita.

Raziskovanja ameriškega psihologa J.E. Marcie in sodelavcev (Musek, 1995:40) so pokazala nekaj posebno značilnih vzorcev v razreševanju mladostniške identitetne krize in oblikovanju identitete. Marcia govori o štirih tipih identitetnega statusa.

TABELA: 1.2.: Identitetni status

TIP IDENTITETNEGA STATUSA	ZNAČILNOSTI IN OPIS STATUSA	DIMENZIJE STATUSA
1. ZMEDENA IDENTITETA	Posameznik še ni odločen glede svoje prihodnje identitete in ni videti, da bi so to kmalu zgodilo.	Nizka odločenost Nizka eksploracija.
2. VNAPREJ SPREJETA, PREVZETA IDENTITETA	Posameznik ni prešel kritične faze, je pa kljub temu izoblikoval identiteto na pobudo in z odločanjem drugih .	Visoka odločenost Nizka eksploracija
3. IDENTITETNI MORATORIJ	Posameznik je v krizi in aktivno išče svojo identiteto znotraj niza alternativ.	Nizka odločenost Visoka eksploracija
4. DOVRŠENA IDENTITETA	Uspešna razrešitev krize, posameznik je med kombiniranjem alternativ prišel po lastnem odločanju do jasne samopodobe in je trdno odločen glede svojih vlog, ciljev in nazorov.	Visoka odločenost Visoka eksploracija

Identitetni status se oblikuje pod vplivom dveh osnovnih značilnosti v iskanju identitete. Prvo značilnost bi lahko označili kot zavezanost ali morda bolje odločenost in pomeni izoblikovanost identitetnih občutij: posameznik, ki ima ustvarjeno jasno podobo o svoji identiteti, ima visoko stopnjo identitetne odločenosti. Druga značilnost pa je identitetno raziskovanje, eksploracija. Kaže se v iskanju in eksperimentiranju z identitetnimi vsebinami (vlogami, identifikacijami, variacijami v samopodobi). Vse štiri tipe identitetnega statusa lahko opredelimo s tema dvema značilnima dimenzijama: za identitetno zmedenost je značilna tako nizka odločenost kot nizka eksploracija, za moratorij je značilna nizka odločenost in višja eksploracija, za identitetno predodločenost je značilna visoka odločenost a šibka eksploracija in za identitetno dovršitev visoka odločenost in hkrati visoka eksploracija (Musek, 1995:39-41).

Da posameznik razvije stabilen značaj in dobi razpoznavno in družbeno priznano identiteto, mora razviti različne kompetence za delovanje v družbi, za ravnanje s predmeti dela, potrošnimi dobrinami, za uravnavanje svojega duševnega ravnovesja. Posameznik si ustvari

določeno podobo o sebi, notranji koncept predstav, stališč, sodb, vrednotenj in ocen o lastnih možnostih delovanja v svetu. Razvoj stabilne podobe posameznika o sebi izhaja iz ujemanja med njegovimi kompetencami za delovanje in aktualnimi življenjskimi situacijami z vsakokratnimi zahtevami (Ule, 1995:29).

Adolescenca se tako kaže posamezniku kot *razvojna naloga*, ki se naprej deli na različne delne naloge, v katerih mora posameznik osvojiti neke kompetence in si prisvojiti ustrezne poteze svoje identitete; na primer osvoji osnovna pravila in norme ravnanja v različnih socialnih vlogah. **Kompleksnost in zahtevnost teh razvojnih nalog** naredi iz adolescence **težavno in krizno obdobje**.

Večina mladih vendarle uspeva »prebroditi« to obdobje razmeroma mirno in brez večjih pretresov in padcev. Raziskave v različnih razvitih državah so pokazale, da danes mladi večinoma ne doživljajo več velikih generacijskih konfliktov s starši, da so mladinske vrstniške skupine prej v skladu kot pa v konfliktu s pomembnimi skupinami odraslih, da je strah pred izgubljanjem vrednosti mladih neupravičen, da je antisocialno vedenje mladih izjema, ne pravilo, da ni višje ravni psihopatologij v primerjavi z drugimi življenjskimi obdobji (Ule, 1995:29).

2.3. KATEGORIJE OBNAŠANJA V MLADOSTNIŠTVU

V novejšem času vzbujajo upravičeno zaskrbljenost nekateri pojavi, ki nekoč niso bili značilni za mlade generacije. Najprej gre za dve kategoriji problematičnih pojavov: za nasilje in za samomorilnost. Zlasti v razvitem svetu postajata ti dve kategoriji obnašanja v mladostništvu vse bolj pogosti. Starostne meje, ko se že srečujemo z resnimi nasilniškimi obnašanji in samomori, se pomikajo navzdol. Drug problematičen pojav, katerega meja se stalno pomika glede starosti navzdol, je uživanje drog in odvisnost. Tretja, za mlado generacijo posebno pomembna kategorija obnašanja, ki sama seveda ne sodi v vrsto družbenih odklonskosti, je spolnost. Problematicnost te kategorije se kaže na drugačen način, predvsem v dilemi, kako naj mladi tako pomembno življenjsko področje, kot je spolnost, asimilirajo na način, ki bo ohranil njeno dostojanstvo in hkrati nraavnost.

Družinski odnosi, šolski neuspeh, nezaposlenost, konflikti s partnerjem so lahko posredno ali celo neposredno povezani z nasiljem, samomorilnostjo, poseganjem po drogah. A dejstvo je,

da je veliko neuspelega soočanja in da morda narašča. Ali smo lahko do tega brezbrizni, čeprav je samo v »manjšini« (Musek, 1995:42)?

Četudi ne verjamemo, da je mladostništvo kot razvojno obdobje problematično samo po sebi, se moramo vprašati, zakaj nekateri negativni pojavi med mladimi tako alarmantno naraščajo. Med posebno pomembnimi faktorji je verjetno povečana nestabilnost družin in družinskih odnosov, s tem pa tudi povečana verjetnost, da so ti odnosi moteni. V primerjavi s prejšnjimi obdobji je danes veliko več ločitev in menjavanja starševskih likov. To seveda mladostniških težav ne olajša, jih kvečjemu še stopnjuje. Povečana zaposlenost staršev in z njo povezano zanemarjanje stikov z otroki je drug pomemben faktor. Za nekatere mladostnike tako družina in starši ne predstavljajo trdnega in zanesljivega psihološkega ozadja, ki pa je za mladostnika nujno potrebno. Poveča se odvisnost od vrstnikov. Vrstniška orientacija je za najstnike in mladostnike nekaj povsem normalnega, a le, če dopolnjuje še vedno pomembno vlogo staršev. Te vloge vrstniki ne morejo enakovredno nadomestiti. Z veliko odvisnostjo od vrstnikov se zveča verjetnost, da posameznik prevzame negativne oblike obnašanja, ki jih goji vrstniška skupina. Poveča se tudi verjetnost, da se tak posameznik vključi v izrazito negativno skupino ali subkulturo (na primer delinkventno skupino).

Pomemben dejavnik mladostniške agresivnosti je predhodna agresivnost. Po raziskavah sodeč je agresivnost v otroštvu najboljši napovedovalec poznejše agresivnosti. Starši lahko bolj kot vrstniško okolje vplivajo na agresivno obnašanje svojih otrok, vendar je ta vpliv šibkejši, če je tudi vloga in udeleženosť staršev v življenju mladostnikov šibkejša. Domnevamo lahko, da je v prejšnjih generacijah vloga staršev potencialno agresivne mladostnike bolj preusmerjala na drugo pot, slabljenje te vloge v modernem življenju pa med drugim povečuje tveganje, da se bo agresivno obnašanje nadaljevalo in še celo krepilo.

Posameznikov razvoj moramo gledati kot na dogajanje znotraj kompleksnega socialnega konteksta. To, kako se obnašamo in kako spreminjamo naše obnašanje, največkrat ni samo odraz izoliranih notranjih razvojnih teženj. Največkrat je odraz zahtev in pričakovanj, ki jih postavljajo pred nas drugi: starši, šola, vrstniki, institucije, nazadnje seveda naše celotno kulturno ozadje. Pomembno pa je še nekaj: posamezniki se tem zahtevam ne prilagajajo pasivno. So aktivni udeleženci svojega lastnega osebnostnega razvoja. V svojem socialnem kontekstu oblikujejo recipročne odnose: drugi vplivajo nanje in tudi sami vplivajo na druge. Posameznik na primer živi v družini, družina pa ni nekaj statičnega, odnosi v njej se

spreminjajo in prilagajajo – včasih tudi radikalno – v odvisnosti od vseh njenih članov (Musek, 1995: 40-44).

2.4. OSEBNOSTNO OBLIKOVANJE V ADOLESCENCI

Procese psihofizičnega dozorevanja posameznika v obdobju mladosti obravnavamo pod pojmom adolescenca. V tem smislu je adolescenca psihološki pojem, povezan s procesi dozorevanja osebnosti po zaključku pubertete, za razliko od mladosti, ki je bolj sociološki oziroma socialno psihološki pojem, ki obravnava vraščanje posameznika v družbo oziroma družbeno poimenovanje in pojmovanje življenjskega obdobja med otroštvom in odraslostjo. To je proces v katerem posameznik izoblikuje svojo osebnost na osnovi svojih psihofizičnih dispozicij in interakcije s socialnim in fizičnim okoljem. Osnovne strukture za uravnavanje razmerja med potrebami posameznika in zunanjimi pričakovanji, za lasten sistem izkušenj in pravil, za zavestno refleksijo razvojnega procesa, se izoblikujejo v adolescenci.

Da posameznik razvije stabilen značaj in dobi razpoznavno in družbeno priznano identiteto, mora razviti različne kompetence za delovanje v družbi, za ravnanje s predmeti dela, potrošnimi dobrinami, za uravnavanje svojega duševnega ravnovesja. Posameznik si ustvari določeno podobo o sebi, notranji koncept predstav, stališč, sodb, vrednotenj in ocen o lastnih možnostih delovanja v svetu. Razvoj stabilne podobe posameznika o sebi izhaja iz ujemanja med njegovimi kompetencami za delovanje in aktualnimi življenjskimi situacijami z vsakokratnimi zahtevami. Adolescenca se tako kaže posamezniku kot razvojna naloga, ki se naprej deli na različne delne naloge, v katerih mora posameznik osvojiti neke kompetence in si prisvojiti ustrezne poteze svoje identitete (osvojiti osnovna pravila in norme ravnanja v različnih socialnih vlogah ipd.). Kompleksnost in zahtevnost teh razvojnih nalog naredi iz adolescence težavno in krizno obdobje (Ule, Miheljak, 1995:29).

Zanimiv novejši prispevek k razumevanju adolescence je Colemanova (Ule, Miheljak, 1995:29) fokusna teorija adolescence, ki opozarja na časovno zaporednost posameznikovih problemskih sklopov, s katerimi se soočajo adolescenti. Adolescenti po njegovem mnenju lahko uspešno in razmeroma mirno prenesejo vse krize in konflikte, ker jih ne razrešujejo sočasno, temveč se v nekem obdobju adolescence »fokusirajo« (usmerijo) na posamezne probleme oziroma problemske sklope. Za Colemanovo teorijo je bistvena teza, da je adolescent aktiven agens v svojem razvoju, da je institucija lastne socializacije. Po tem se tudi

loči razvoj v adolescenci od razvoja v otroštvu. Adolescent upravlja z lastno socializacijo oziroma s tranzicijami tako, da po možnosti vedno rešuje le posamezen fokusni problem.

Po Colemanu uspešno obvladovanje ene razvojne naloge ni nujni predpogoj za reševanje naslednje, zato lahko posameznik kak zaostanek ali neuspeh v reševanju problemov nadomesti pozneje. Prav tako niso nujne fiksne meje med posameznimi fazami v razvoju. Tudi ni nujno, da vsi mladi doživljajo in rešujejo nek razvojni problem v istem obdobju. Do izrazitih identitetnih kriz prihaja po Colemanu tam, kjer se več razvojnih nalog zgosti v istem časovnem obdobju, tako da posameznik ni sposoben razviti uspešnih strategij za reševanje vseh nakopičenih problemov (Ule, Miheljak, 1995:29-30).

2.5. PREDELAVA SOCIALNE REALNOSTI V ADOLESCENCI

Značilno za sodobne družbe je, da vsi socialni sistemi, ki so pomembni za socializacijo, delujejo sočasno, drug ob drugem in vsak v skladu s svojo logiko in da prenašajo vsak svoje systemske probleme na posameznika. Odgovor mladih na razvojne naloge v adolescenci je predelovanje realnosti. Tu gre lahko za zunanje posege v svet okrog sebe, na primer urejanje svojega zasebnega okolja, sodelovanje v različnih kolektivnih dejavnostih mladih ipd. Lahko gre za simbolne učinke, na primer udejstvovanje v raznih oblikah mladinskih kultur in subkultur, v mladinskih političnih gibanjih, ki razvijajo svojo alternativno simboliko. In ne nazadnje, gre za duševne učinke oziroma za predelovanje notranje (subjektivne) realnosti posameznika, na primer v refleksijah o svojem početju, o možnostih, o tveganjih, o smislu svojega življenja, za osvajanje določenih načel in pogleda na svet. Bistveno pri vsem tem je, koliko je takšno predelovanje produktivno, koliko pa reproduktivno, torej v kolikšni meri posnema neke vnaprejšnje vzore. Produktivno predelovanje realnosti mladim omogoča, da premagujejo krize in strese ter da se znajdejo znotraj protislovnih zahtev različnih socializacijskih agensov. Manj ko je produktivno predelovanje realnosti, bolj se mladi izpostavljajo tveganjem kriz in konfliktov ter padajo v razne regresije.

D. Geulen (Ule, Miheljak, 1995:33) je predpostavil tri nujne pogoje za uspešno reševanje različnih problemskih situacij mladih: adekvatno zaznavanje situacije, predstave o ciljnih delovanja (subjektivni »smisel), predstave o sredstvih, ki lahko realizirajo delovanske možnosti in spreminjajo te možnosti. Hurrelmann (Ule, Miheljak, 1995:33) je opozoril na tri

značilne odgovore mladih na lastne življenjske situacije o sodobni družbi, torej na tri načine predelovanja realnosti, ki so jih mladi razvili v zadnjih desetletjih:

1. Odgovori mladinskih subkultur, ki predstavljajo različico produktivnega ali celo »protistrukturnega« predelovanja realnosti. Njihovo zaznavanje situacije je neločljivo povezano z njihovim vedenjskim stilom. Nekatero mladinske subkulture so razvile zelo učinkovita sredstva, zlasti stilne inovacije in provokacije običajnega razumevanja stvari in dogodkov, ki zagotavljajo identiteto posameznikom in skupinam. Mladinske skupine tega tipa so učinkovite prav zato, ker se ne identificirajo z uveljavljenimi normami in »standardizacijami«.
2. Druga vrsta odgovora mladih na življenjsko situacijo je prav nasprotna, namreč »tiha« in kolikor se da nekonfliktna integracija v družbo ob hkratni zavesti, da obstaja veliko neskladje med realnostjo in proklamiranimi vrednotami. Lahko rečemo, da je to večinska reakcija mladih devetdesetih let – »muddling through« - zviti se skozi zmedo. Mladi, ki uporabljajo to strategijo menijo, da ni več nobenih »dolgoročnih« programov. Tu leži nevarnost te strategije. Mlade lahko pripelje do zatekanja v nadomestke gotovosti (ekstremne skupine in ideje, ki nudijo videz jasno oblikovanih zahtev in napotkov ipd.).
3. Tretji primer ponujajo mladi, ki nihajo med poskusom časovno omejenih zasnutkov svoje identitete in brezpogojnega prilagajanja ali celo okrepitve vnaprej danih družbenih standardov, predsodkov in mentalitet (npr. skupine nogometnih navijačev). Utoplajo se v doživljajski svet svojih vrstnikov in podoživljajo napetost množičnega delovanja. S temi vtisi in predstavami se zavarujejo pred konkretno stvarnostjo, ki omejuje in obremenjuje njihov vsakdan in biografije.

Navedene tri skupine mladih predstavljajo tri precej različne mladostniške modalitete predelovanja realnosti:

- Simbolno predelavo stvarnosti v njeno nasprotje in ironiziranje stvarnosti.
- Konformno prilagajanje stvarnosti ob zavesti o izgubi globalne družbene perspektive.
- Začasen izstop iz vsakdana v iluzorno skupnost, kar jim pomaga prebiti ostali čas.

Ne gre za to, da bi presojali, kateri način je boljši ali slabši, ker mladi le redko lahko zavestno izbirajo med temi načini. V njih se preprosto znajdejo na osnovi dolge verige razmer in mikroodločitev. Poleg tega se mladi redko povsem identificirajo s kakšno skupino ali

posameznim stilom predelave realnosti, temveč kombinirajo različne skupinske navezave in različne stilne predelave realnosti (Ule, Miheljak, 1995:31-34).

2.6. DEMORALIZACIJA MLADIH

Ugotovitve zadnjih raziskav kažejo, da so imeli mladi v devetdesetih letih prejšnjega stoletja največ težav ravno na najpomembnejših področjih življenja, pomembnih za njihovo promocijo in odraščanje. Zaskrbljujoči so tudi problemi v zvezi s samopodobo, socialnimi stiki (osamljenost), emocionalnimi problemi (samodestruktivnost). Pri ugotavljanju psihosocialnih problemov in ranljivosti mladih je bila ugotovljena visoka stopnja občutkov negotovosti, krivde in demoraliziranega odnosa do sveta in življenja. Gre za poseben psihosocialni položaj, ki se kaže v občutkih nemoči, samoodtujitvi, socialni izolaciji, občutku nesmisla in praznosti, občutku nepravilnosti in avtoritarizmu. Gre za sklop stališč in drž, ki jih označuje majhen občutek samospoštovanja, nemoči, nedoločenih strahov v prihodnosti in na splošno potisnjene temeljnega razpoloženja. Raziskovalci mladine ugotavljajo, da je življenjska demoralizacija značilen odgovor ogroženih mladih na povečanje tveganj in negotovosti v življenju. Zlasti pomemben dejavnik življenjske demoralizacije je občutek nepravilnosti. Ta občutek **prevaja posameznikove izkušnje negotovosti v psihosocialne bolečine** (bolezni). V ogroženih delih mlade populacije raziskovalci ugotavljajo tudi povečano stopnjo avtoritarizma v družinskih odnosih. Patriarhalizem in avtoritarizem pa sta vedno bolj disfunkcionalna za odraščanje v hitro spremenljivi postmoderni družbi.

Mladi izgubljajo zaupanje v racionalnost sveta, za katerega se lahko ustrezno pripravimo s pravo vzgojo in šolanjem. Zato se povečuje stopnja **nezaupanja do življenja**. Svet vse bolj doživljajo kot sovražen, od katerega ne moremo pričakovati kaj dobrega. Ta svet se zdi nepravilčen, izkoriščevalski, nasilen in vedno bolj tuj. Tak svet ogroža oblikovanje občutka življenjske suverenosti posameznika.

Posledica povečane življenjske demoralizacije mladih so okrepljeni občutki osamljenosti oziroma socialne izključenosti med mladimi, o katerih poročajo tudi druge raziskave. Ne gre zgolj za subjektivne doživljaje in njihove vsebine, temveč za bolj kompleksna stanja, ki kažejo na »eksistencialna stanja« posameznikov in tudi celotnih skupin mladih. Pri osamljenosti ne gre toliko za pomanjkanje vidnih socialnih stikov mladih z vrstniki ali drugimi ljudmi, temveč za občutek, da večina od teh zvez nima globljega pomena, da je zgolj

začasna ali preračunljiva. Skratka, gre za pomanjkanje pomembnih drugih, ki bi mladostnikom pomenili »zrcalo«, v katerem bi lahko ugledali svoj zrcalni jaz. Mnogi mladi ne priznajo ne sebi ne drugim svoje osamljenosti, ker bi to pomenilo določeno stigmo, kajti biti osamljen, pomeni neko socialno odpoved. Mladostniki ne prenašajo dobro svoje osamljenosti, zato toliko bolj iščejo socialne stike. Beg pred osamljenostjo morda lahko pojasni zelo izrazito željo mladih po tem, da se družijo v velike skupine, da imajo raje gnečo in glasnost kot okolja, kjer je malo ljudi in kjer se malo dogaja.

Socialna osamljenost spremlja socialno izločenost posameznika iz družbe ali referenčnih skupin. Čeprav mnogi mladostniki doživljajo obe vrsti osamljenosti, je socialna osamljenost bolj pogosta kot emocionalna osamljenost. Socialna osamljenost je za mladostnika zelo pomembna zato, ker je oblikovanje njegove identitete tesno povezano z izkušnjami skupinskih pripadnosti in potrjevanja od vrstnikov. Zato se mladi, ki so dalj časa socialno izolirani od vrstnikov, pogosto agresivno odzivajo na svojo osamljenost. Agresivno vedenje, nizka priljubljenost med vrstniki in socialno zavračanje so med mladimi visoko povezane značilnosti. Pri mlajših mladostnikih je agresivnost najpogosteje posledica osamljenosti, pri starejših pa bolj sredstvo za prebijanje osamljenosti oziroma celo sredstvo za ohranjanje priljubljenosti med vrstniki.

Osamljenost je pogosto povezana z dolgočasjem, zlasti socialna osamljenost. Prav občutek dolgočasje daje osamljenosti značaj izgube socialnega prostora in časa. Mlad človek je naravnano k dejavnemu sprejemanju življenja, saj le z izkušnjami svoje dejavnosti lahko preizkuša in razvija socialne, duševne in fizične sposobnosti. Dolgočasje je nerazloženo stanje apatije. Pomanjkanje zadovoljivih socialnih odnosov pogosto vodi k splošnemu občutju dolgočasje. Problem pa je v tem, da občutkov globalnega dolgočasje in osamljenosti pri sodobni mladini ne moremo odpraviti s povečevanjem stikov med mladimi oziroma mladimi in starejšimi, ali organizirano prostočasno dejavnostjo mladih, temveč s tem, da mladi v teh stikih in dejavnostih vidijo kak globlji smisel, in da izkušnje, ki jih pridobijo, gradijo njihov občutek življenjske koherence in niso zgolj trenuten ali začasen dogodek (Ule in drugi, 2000: 23-25)

Analiza situacije mladih v zadnjih desetletjih kaže na močno rastoč pomen družbene vloge in mesta mladih vse do sedemdesetih let. Nato pa (post)moderna družba teži k pritegnitvi in tudi zlitju mladih v ocean celotnega življenja. Prostor družbene kontrole se širi. Tako je vsaj delno

ogrožena »avtonomija« njihovega duhovnega prostora. Vedno številnejši mladi svoj življenjski prostor rešujejo pod okriljem ulice. Vendar ulica po definiciji ne more postati in biti življenjski prostor, dom(ovina), temveč ostaja le azil. Kot takšen ima tudi svoj pozitivni pomen, posebej kot liminalni prostor (Potočnik, 1998: 18).

3. POGLEDI NA NASILJE IN USTRAHOVANJE MED VRSTNIKI

3.1. O DOJEMANJU NEGATIVNIH POJAVOV MED MLADIMI

Vrstniško nasilje in ustrahovanje nista nova pojava. O tem priča veliko literarnih del, osebne izkušnje vsakogar izmed nas in pa občasna obdobja povečane javno-medijske in strokovne pozornosti, namenjene mladim in negativnim pojavom med njimi. Najbolj očitno tako obdobje je bilo konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let (»huligani«), v prvi polovici osemdesetih in začetku devetdesetih let.

Povečano javno pozornost vsakokrat spremljajo ocene, da je določenih pojavov več (da njihov obseg raste) ali da se oblikujejo nove oblike in vrste negativnih pojavov oziroma, da se pojavljajo nove vrste storilcev teh dejanj (npr. »vedno mlajši«, »v velikih skupinah«, vedno več deklet, določene nacionalnosti itd.). Velikokrat se razvije dojemanje izrazite razlike med, prej in sedaj in »gorečo« bodočnostjo. Taka dojemanja nastajajo pogosto z doživljanji drugih ogrožujočih družbenih dogajanj oziroma hkrati s hitrimi družbenimi spremembami, ki v nas pogosto povzročajo občutke morebitne lastne neustreznosti (ekonomske, vzgojne, socialne) ter s tem tudi večjo občutljivost za opažanje negativnega v našem okolju.

Takšni, recimo jim krizni, načini dojemanja negativnih pojavov med mladimi imajo svoje dobre in slabe strani. Dobro v njih je to, da z veliko močjo opozarjajo na pojave, na katere smo se morda že navadili in jih »vračunali« v svoje vsakdanje življenje (se z njimi sprijaznili) kot pričakovan življenjski strošek ali življenjsko neprijetnost. Negativna dojemanja so lahko tudi opozorilo na zmanjšane sposobnosti ljudi za spoprijemanje z življenjskimi težavami oziroma napoved tovrstnega razvoja. Slaba stran kriznih dojemanj je v tem, da so včasih poenostavljena in pretirana. Predvsem se kaže pretiravanje že omenjene razlike med »prej« in »potem« ali »sedaj« na način, ki implicira, da gre zares za nove pojave, za nove storilce ali povsem nove okoliščine. Družbeni razvoj (glede na naša razsojanja v pozitivno ali negativno smer) pa je kljub vsemu počasen in dolgoročen. In čeprav lahko formalni družbeno politični sistem spreminjamo z novo ustavo in čeprav lahko hitro sprejmemo nove zakone ali ustanovimo nove organizacije, se dojemanja ljudi, oblike vedenj in vrednostni ter normativni vzorci, spreminjajo bolj počasi.

Nasilje je eden od pojavov, ki so na zapletene načine povezani s celoto družbenega življenja in se zato ne spreminjajo hitreje kot vsa družba. Povezanost nasilja s celotno družbo pomeni, da nasilja ne moremo razlagati kot zlo, ki je kar od nekod prišlo in je v vseh svojih vidikih le slabo. Nasilje (celo, če je videti nesmiselno) praviloma predstavlja način prilagajanja ljudi pogojem svojega življenja (Dekleva, 1995:24-25).

3.2. NASILJE MED MLADINO – OPREDELITEV POJAVA

Nasilje med mladimi je – kot poseben pojav – razmeroma nova tema v svetovni in znanstveni literaturi. Dela na to temo izhajajo šele zadnjih 15 ali največ 20 let in to le v nekaterih državah. Na prvi pogled je presenetljiva ugotovitev, da gre pri vrstniškem nasilju za razmeroma nov pojav, oziroma za točneje povedano, pojav, ki se ga zavedamo šele razmeroma malo časa. Zato nastaja vtis, da gre pri medvrstniškem nasilju za nove pojave. Pogosto uporabljen pojem je nasilje, pri čemer mislijo večinoma na osebno nasilje, drugi pa obravnavajo problem nasilja tudi v medosebnih kontekstih, kot na primer pri obravnavanju vandalizma. Izhajanje iz pojma nasilje je velikokrat blizu pravno-formalnemu pogledu, ki jih zanimajo kazensko pravne opredelitve vedenj in uporabljajo izraze kot so kazniva dejanja, storilci, oškodovanci, kazenska odgovornost ipd.

Drugi obravnavajo pojav kot problem discipline. Tu izpostavljajo vzgojno-administrativni in upravljalni vidik. Pogled na nasilje kot reševanje sporov velikokrat pomeni tudi moralno nevtrarno opredeljevanje problema, pač kot srečanja bolj ali manj nezdržljivih ali združljivih interesov posameznikov ali skupin.

Najbolj specifičen in pogosto uporabljen izraz v angleški literaturi je »bullying«. Izraza v večino neangleških jezikov ni mogoče neposredno prevedeti; povsod si izmišljajo približne prevode ali uporabljajo opisne opredelitve. Izraz se verjetno nanaša na »draženje bika« ali »bikovsko« (morda »mačistično«) vedenje, slovar pa pravi, da izraz pomeni uporabo moči ali nasilja, da prestrašiš ali poškoduješ druge ljudi, pri čemer uporaba te besede izraža neodobravanje takega vedenja.

V vsakdanjem življenju se izraz ne uporablja starostno omejeno. Nanaša se lahko na nasilneže vseh starosti. V strokovni literaturi pa je uporabljen skoraj v zvezi z mladino oziroma šolajočo se mladino. Implicira torej kontekste obravnavanja mladine, kontekste, v katerih so odrasli

odgovorni (ali naj bi bili odgovorni) za delovanje, ki lahko vključuje vzgojne tretmanske (terapevtske), izobraževalne, usposabljalne, pa tudi varnostne in v najširšem smislu politične diskurze. Gre torej za bolj zapleteno in odprto polje razumevanja in obravnavanja pojava nasilja, s katerim je močno prepleteno vprašanje razumevanja otroštva in mladine, kot pa je to značilno za »odrasle« nasilnike, ki jih obravnavata predvsem kazensko-represivni in patološko-terapevtski diskurz (Dekleva, 1995:27).

»Bullying« različni avtorji opredeljujejo precej podobno. Olwensova (Dekleva, 1995:28) pravi, da gre za pojav, kadar eden ali več vrstnikov dalj časa ali večkrat izvaja negativne akcije proti drugemu vrstniku. Roland (Dekleva, 1995:28) govori o dolgotrajni in sistematični uporabi nasilja, duševnega ali telesnega, proti osebi, ki se v svojem trenutnem položaju ne more braniti. Besagova (Dekleva, 1995:28) sama pravi, da so za pojav značilne štiri značilnosti:

- Da gre za prevlado močnega nad šibkim v različnih kontekstih.
- Da gre nujno za ponavljajoča se dejanja, ki povzročajo dolgotrajnejše neprijetnosti (trpljenje) in strah (pred bodočimi napadi).
- Da gre lahko za besedno, telesno ali psihološko nasilje.
- Da gre lahko za vedenje, ki je socialno sprejemljivo, kot na primer v obliki izrazito tekmovalnega razumevanja izobraževalnega, športnega ali socialnega uspeha, ki povzroča, da se neuspešni čutijo manjvredne in zaradi tega trpijo.

Maines in Robinson (Dekleva, 1995:28) uporabljata izraz takrat, kadar se posameznik ali skupina, zaradi svojih potreb po vznemirjenju, doseganju statusa, pridobivanju materialnih dobrin ali uresničevanju posebnih teženj skupine, obnašajo na tak način, ki ne spoštuje ali onemogoča uresničevanje potreb in/ali pravic drugih oseb, ki jih tako vedenje prizadeva.

Te opredelitve vsebujejo poleg skupnih elementov tudi nekaj različnih. Razlikujejo se po tem, v kolikšni meri poudarjajo samo odnos med »storilcem« in »žrtvijo«, ali pa tudi okoliščine, v katerih dejanje poteka. Kontekst je lahko tudi institucionalen in sam prispeva, oziroma omogoča ali celo spodbuja vedenje. Druga (implicitna) razlika je v tem, ali definicije jemljejo merila nasilnega vedenja kot sama po sebi dana in nesprejemljiva, ali pa poudarjajo, da gre za

»kulturno - občutljivo« uporabo meril, torej za vsebino pojma, ki je časovno in prostorsko – družbeno relativna.

V več opredelitvah je impliciran učinek nasilja kot njegovo merilo. Te definicije govorijo o tem, da se žrtev ne more braniti oziroma, da nasilje povzroča strah. Neko vedenje torej ni bullying, če se žrtev lahko (učinkovito) brani, če ji vedenje ne povzroča neprijetnosti ali če jo tega vedenja ni strah. To merilo povzroči, da je vrstniško nasilje nemogoče popolnoma natančno vsebinsko opredeliti. Skupna značilnost definicij je tudi ta, da ne omejujejo bullyinga na neposredno, telesno nasilje. Za razliko od takega pogleda, laični pogled in javni mediji opozarjajo predvsem na prav izrazite, ekscesne oblike nasilja, praviloma fizičnega. Taki pogledi in njihovo medijsko opisovanje povzroča močan odziv javnosti in velikokrat tudi prepričanje, da bi bilo mogoče pojav zajezi s kazenskim (oziroma kaznovalnim) obravnavanjem storilcev. Omenjene definicije pa, obratno, pravijo, da ima nasilje lahko tudi verbalno, psihično in socialno obliko. Tu gre lahko za na prvi pogled manj ogrožujoče in bolj mile oblike nasilja, ki pa je zato lahko sistematično, dolgotrajno, celovito in prav tako ne pušča možnosti obrambe. Ker je na videz bolj milo, imajo njegovi izvajalci manj moralnih pomislekov in ga lahko izvajajo bolj masovno in dolgotrajno. Zato tako nasilje velikokrat povzroča težje posledice pri žrtvah, težje pa ga je tudi prepoznati in se nanj učinkovito odzvati. Zlasti to velja za oblike socialnega nasilja (izoliranje, zaničevanje, izločevanje – posebno na narodnostni ali rasni osnovi), ki velikokrat uživa tudi odkrito ali skrito podporo širšega socialnega okolja (Dekleva, 1995:28-29).

3.3. TEMELJNA IZHODIŠČA POJASNJEVANJA NASILJA

Nasilnost in njeni specifični izrazi so spremljali človeka skozi ves njegov razvoj, lahko trdimo, da mu je to omogočilo preživeti in ga je sooblikovalo kot vrsto, kakršna je. Nasilnost, kot sredstvo preživetja, že od vsega začetka ni bilo uporabljano le proti drugim vrstam, temveč tudi proti najbližjim vrstnim sorodnikom ter proti sosednjim ogrožujočim človeškim skupinam. Potencial nasilnosti pa je v človekovem razvoju spremljal tudi razvijajoč se potencial družbenega življenja in z njim povezane kontrole (brzdanja, usmerjanja) nasilnosti). Človek se je razvil kot bitje norm (ki omejujejo in kanalizirajo instinktivne energije in ki neposredno zadovoljevanje želja nadomeščajo z družbeno normiranim zadovoljevanjem želja v skladu s pravili), kot bitje družbenih hierarhij ter kot simbolično bitje, pri katerem že

simbolni znaki sprožajo notranje zahteve po uklanjanju močnejšim (posameznikom ali pravilom) (Dekleva, 1995:33).

Iz psihološkega stališča je nasilje lahko instrumentalno (motivirano, namenjeno pridobitvi neke koristi) ali izrazno (služi sproščanju čustvenih energij, je neposredna posledica frustracije), lahko je trenutno in situacijsko ali pa pomeni od okoliščin relativno neodvisen, naučen, razmeroma stalen vzorec vedenja posameznika, lahko je način odklonske (nenavadne) prilagoditve posameznika njegovemu okolju ali pa pomeni del standardnega repertoarja vedenja v nekem socialnem okolju in celo del pozitivno normiranega vzorca (kultura nasilja). Kontrola nasilnih dejanj je s psihološkega stališča »težka«. To pomeni, da od posameznika zahteva trud, energijo, pa tudi sposobnost (spretnost) za kontrolirano obnašanje.

Izhajajoč iz teh različnih, poenostavljeno prikazanih postavk, lahko zagledamo zapleten okvir nastajanja, spodbujanja in omejevanja nasilja, tudi mladinskega in vrstniškega. Le-to je:

- V veliki meri odraz obstoja, pomena in sprejemanja nasilja (kot legitimnega sredstva) v »odrasli« družbi, v globalni in v lokalnih socialnih okoljih; odvisno od tega, v kolikšni meri družba (deklarativno) sprejema in dejansko varuje norme nenasilja in meje med legitimno in nelegitimno uporabo nasilja.
- Odvisno od tega, v kolikšni meri naša družba omogoča posameznikom, da v njej z uporabo nenasilnih sredstev najdejo svoj legitimni položaj (v družbi nasploh, pa tudi v posameznih institucijah).
- Odvisno od tega, v kolikšni meri je posameznik osvojil notranjo kontrolo nasilnih teženj in se naučil uporabe spretnosti za nenasilno reševanje sporov in doseganje svojih ciljev.
- Deloma razvojno pogojeno, torej značilno povezano s stopnjo otrokovega ali mladoletnikovega miselnega in čustvenega razvoja, pa tudi povezano z značilnostmi obdobja mladostništva.
- Odvisno od uspešnosti posameznikovega usklajevanja teženj in pritiskov, ki izvirajo iz vseh zgoraj omenjenih dejavnikov in okoliščin (Dekleva, 1995:35)

3.4. VRSTNIŠKO NASILJE – NORMALNO ALI NENORMALNO

Ta, precej črno-belo zastavljena dilema razumevanja vrstniškega ustrahovanja, se v veliki meri nanaša na vprašanje, ali so subjekti in objekti (storilci in žrtve) vrstniškega ustrahovanja otroci s prav posebnimi, morda »nenormalnimi« značilnostmi, ali pa bi se v eni ali drugi vlogi lahko znašli prav vsi otroci, ne glede na njihove posebne značilnosti, če bi le bila situacija prava. Z drugimi besedami, ali vzroki za vrstniško nasilje ležijo v posameznikih ali v okoliščinah, v okolju. Še bolj specifično ta dilema sprašuje po tem, ali so morebitne posebne značilnosti storilcev ali žrtev take, da jih imamo običajno za slabe, nenormalne, patološke, bolezenske, ali pa so te značilnosti morda take, da jih naša kultura vrednoti kot pozitivne. Na strani »normalnega« lahko vprašanje še bolj razčlenimo: ali je nasilje normalno le v tem smislu, da se običajno pojavlja v prav določenih, recimo spodbujajočih okoliščinah ali pa pomeni del programa normalnega razvoja otrok in mladostnikov, do katerega bi prišlo ne glede na prisotnost ali odsotnost nekih posebnih okoliščin (Dekleva, 1995:35).

Različni avtorji se pogostokrat strinjajo v dveh točkah. Prvič v tem, da imajo ustrahovalci (čeprav ti ne predstavljajo nujno enotne in stalne skupine) pogostokrat tudi lastnosti, ki veljajo sicer za pozitivne. Med njimi je velikokrat samozavest, dokaj visoko samospoštovanje in nekakšna pozitivna naravnost k temu, da je človek odgovoren zase ter da si mora sam priboriti svoj uspeh. Ti otroci oziroma mladostniki so velikokrat tudi nadpovprečno spretni (imajo dobro koordinacijo) in tudi dostikrat priljubljeni. Druga skupna točka pa je v prepričanju, da na možnost ustrahovanja vplivajo tudi značilnosti celotnega sistema (družbenega, šolskega) pravil, njihove skladnosti, smiselnosti in načina uveljavljanja (Dekleva, 1995: 36)

Čeprav se zdi, da se z razvojem družbe povišuje tudi varnost in se zmanjšujejo socialni in medosebni konflikti, ki bi lahko privedli do nasilja, pa podatki iz razvitih dežel govorijo o tem, da se stopnja nasilja v razvitih družbah ne zmanjšuje, pač pa se spreminjajo pojavne oblike nasilja. Pretežno **fizično nasilje** zamenjujejo druge, **subtilnejše oblike nasilja** med ljudmi. Vendar je fizičnega nasilja še vedno precej tudi v najrazvitejših družbah. Še več pa ga je v družbah, ki jih bremenijo revščina, socialne, politične in druge krize. Nasilje in agresivnost nista le individualen pojav, temveč zadevata skupine, narode, države.

Večina socialnih psihologov definira agresijo kot obnašanje, ki želi povzročiti negativne rezultate (bolečino, trpljenje ...) drugi osebi ali osebam. Ko govorimo o agresivnosti, seveda ne mislimo samo na fizično nasilje. Ljudje so lahko agresivni, ne da bi bili fizično nasilni. Zmerjanje na primer lahko bolj prizadene kot zaušnica. Porušena samopodoba se pogosto teže vzpostavi, kot se pozdravi fizična poškodba (ampak tudi fizično nasilje ruši človekovo dostojanstvo (Ule, 1994: 155).

Gergen, Gergen (Ule, 1994: 155) navajata, da se večina agresivnih dejanj zgodi pod vplivom močnih emocij in afektov (strah, sovraštvo, razočaranje, ljubosumje ipd.), vendar pa emocije niso nujna sestavina agresivnega obnašanja. Po drugi strani pa lahko ljudje, ki so pod še tako močnim pritiskom negativnih čustev in afektov, odreagirajo neagresivno. Med močnimi čustvi in agresivnim obnašanjem ni dovolj tesne zveze, da bi lahko tem čustvom dali mesto v osnovni definiciji agresije.

Iz definicije agresije smo izpustili tudi »opazovalca«, ki definira neko obnašanje kot agresivno, pri čemer je bistvena njegova ugotovitev ali mnenje, da je neka oseba s svojim ravnanjem namenoma želela prizadejati škodo ali bolečino drugi osebi. V resnici je za vsako agresijo potrebna tudi neka **socialna definicija**, ki določeno ravnanje ocenjuje za agresijo in se pri tem naslanja na veljavne socialne norme. Za opredelitev nekega obnašanja kot agresije je pomembna tudi **vrednotna komponenta**. Agresija predstavlja v vseh družbah in kulturah v splošnem negativno obliko obnašanja, **asocialno obnašanje**, ki ga moramo še posebno nadzorovati in po možnosti zožiti na minimum. S tem pa ni rečeno, da vse socialne skupine in vsi posamezniki v enaki meri kritizirajo vsako agresivno obnašanje. Samoobramba na primer je sicer formalno vzeto agresija, vendar pa je že reakcija na predhodno agresijo. Zato praviloma ni označena kot agresivno dejanje, pač pa sproži obžalovanje, razen če oseba, ki se brani, ne preseže ravni samoobrambe in stori hujše zlo, kot je bilo namenjeno njej. Tudi nasilen odpor ogroženih socialnih skupin je oblika izsiljene agresije, ki je obramba zoper drugo agresijo. Agresivnost kljub vsemu v splošnem velja za negativno vrednoteno obnašanje, ki je zato podvrženo močnim socialnim kontrolam in kanaliziranju (Ule, 1994: 155 – 156).

V psihologiji obstajajo različne klasifikacije agresije:

- **instrumentalna agresija** – nastopa tedaj, kadar je agresivno dejanje le sredstvo za dosego kakšnega drugega cilja;

- **sovražna agresija** – pri tej klasifikaciji pride do izražanja sovraštva med akterjem in žrtvijo agresije;
- **aktivna agresija** – storimo kaznivo dejanje s posebnimi agresivnimi dejanji (udarci, ostra kritika ipd.);
- **pasivna agresija** – akter povzroči škodo s svojo pasivnostjo (na primer: noče pomagati nekemu v nesreči).

4. SOCIALNA KONSTRUKCIJA AGRESIVNOSTI

4.1. AGRESIVNOST IN NASILJE

Nekateri avtorji navajajo, da je pojmu agresivnost po pomenu najbližje pojem nasilje (angl. violence), katerega lahko definiramo kot grob napad na drugo osebo ali osebe, rezultat pa je izrazito poškodovanje ali prizadejanje fizične škode tem osebam. Agresivnost je na splošno definirana kot obnašanje, ki rezultira v osebem poškodovanju in fizičnem uničevanju (Bučar-Ručman, 2004: 27).

Verjetno je vrojena in naravna reakcija ljudi, da reagirajo z agresivnim impulzom, ko so napadeni s strani drugih, ali ko jim je preprečeno, da bi uresničili svoje intenzivne potrebe, želje in motive. O agresivnem motivu lahko govorimo takrat, ko ima obnašanje, ki je med drugim lahko izzvano z agresivnim impulzom, jasen in zavesten cilj, da prizadene nekoga ali povzroči nekomu škodo. O agresivnem motivu torej lahko govorimo samo takrat, ko obnašanje ni enostavna reakcija na preprečevanje zadovoljevanja neke potrebe ali reakcija obrambe na napad – ampak obnašanje, ki dobi zadovoljstvo v samem agresivnem dejanju. Razlikovati moramo napad na posameznika od agresivnega ravnanja, ki je povzročeno s posameznikovo željo in namero, da drugemu povzroči škodo. Takšno razlikovanje ni vedno lahko, ker četudi posameznik reagira z napadom zato, ker je ogrožen ali izzvan s tujim napadom, pogosto v svoji reakciji z agresivnim obnašanjem doživlja tudi zadovoljstvo. V takšnih primerih lahko pride do aktualizacije in javljanja neke želje in težnje, da se nekoga prizadene. Takšno obnašanje pa lahko ocenimo kot agresivno (Globočnik, 1996: 47).

Deno (Globočnik, 1996: 48 - 49) meni, da naj bi bilo agresivno obnašanje in reakcijski vzorci znotraj posameznika v času zelo stabilni. Podobno kot inteligenca se agresivno obnašanje lahko napove v zgodnjem otroštvu in ostane konsistentno. Verjetno bodo mladostniki, ki se agresivno obnašajo v eni situaciji, kasneje takšno obnašanje ponovili. Napovedovalec ponovljenega prestopniškega obnašanja je lahko tudi razlika v letih med žrtvijo in prestopnikom. Manjša je razlika, večja je verjetnost ponovitve prestopka. Najmočnejši napovedovalci statusa ponavljajočega prestopka so tisti dejavniki, ki so povezani s tipom ali s silovitostjo prvega na žrtev vezanega prestopka, ki mu sledi starostna bližina med prestopnikom in žrtvijo ter nižje celotne in verbalne sposobnosti prestopnika.

V psihološki literaturi sta se do zdaj utrdili dve glavni teoretski razlagi agresivnosti:

- išče razlago agresivnega obnašanja v bioloških osnovah in
- išče socialne izvore agresivnega obnašanja.

Med ti dve teoretski struji se uvrščajo novejši vmesni razlage, kot so frustracijska teorija agresije, teorija agresije kot posebne oblike socialne interakcije, teorija agresije kot kulturne drame ipd. (Ule, 1994: 156).

4.2. TEORIJE O NASILJU IN AGRESIVNOSTI

4.2.1. BIOLOŠKE TEORIJE AGRESIVNOSTI

Nastran Ule (Bučar – Ručman, 2004: 29) navaja, da sta na biološke teorije agresivnosti najbolj vplivali Freudova psihoanaliza in Lorenzova etološka teorija agresivnosti kot naravnega obnašanja. Freud je razvil dve teoriji agresivnosti. V prvem obdobju razvoja psihoanalize (pred letom 1920) je pojasnjeval agresijo kot služabnico principa zadovoljstva, torej kot dejavnik v službi Erosa. Agresijo je tedaj razlagal kot reakcijo posameznika na frustracijo zaradi preprečevanja zadovoljitve njegovih želja. Po soočenju z množičnim pobijanjem v prvi svetovni vojni, pa je Freud formuliral teorijo o dveh osnovnih »gonih«, o Erosu in Tanatosu.

Žužul (Bučar – Ručman, 2004:29) poimenuje oba »gon« - Eros - instinkt življenja in Tanatos – instinkt smrti. Celotna človeška aktivnost je določena z delovanjem teh dveh instinktov. Ker je cilj Tanatosa smrt in cilj Erosa življenje, je očitno, da sta ta instinkta stalno v konfliktu. Vsako obnašanje je posledica te borbe, posledica prevlade Erosa ali Tanatosa. Zaradi delovanja instinkta smrti obstaja v človeku stalna želja k samouničenju oziroma agresivnosti. Zaradi delovanja instinkta življenja pa prihaja do tako imenovane sublimacije in instinkt smrti se ne izpolnjuje v samouničenju, temveč v agresiji do drugih. Freud tako trdi, da je človeško življenje določeno z instinkti, ti pa so biološko determinirani, zato je tudi človeško obnašanje biološko determinirano. Za človeka pomeni obstajati uničevati druge ali sebe (Bučar – Ručman, 2004: 29).

Med pripadnike, ki razlagajo agresijo z instinkti navaja Žužul (Ručman – Bučar, 2004: 29) tudi Lorenza, ki je raziskoval zlasti agresivnost znotraj posameznih živalskih vrst in je nato sklepal na človeka (etološka teorija agresivnosti). Agresivno obnašanje je po njegovi teoriji rezultat naravne evolucije vrst in je sredstvo za povečanje možnosti neke vrste ali posameznega organizma za preživetje. S pomočjo agresije med člani iste vrste se vzpostavlja naravna hierarhija, ki postavlja najboljše individuum na najvišje mesto. Lorenz meni, da so ljudje »pozabili« razviti učinkovita sredstva za kontrolo agresije. Lorenz je predlagal, da naj bi ljudje gojili borilne športe in sproščali energijo z navijanjem na tekmah. Tako naj bi iz sebe »odvedli« agresivno energijo in preprečili eksplozijo (Nastran Ule, 1994: 157; Bučar – Ručman, 2004: 30).

Na agresivno obnašanje naj bi vplivali hormoni, prikriti z endokrinim sistemom. Ena izmed ugotovitev je, da so moški na splošno bolj agresivni kot ženske. Pri tem igrajo pomembno vlogo družbena pričakovanja. Od moških se pričakuje večja agresivnost kot pa od žensk. Glede vpliva hormonov na porast ali upad agresivnega obnašanja je očitno, da je hipoglikemija prav tako lahko povezana z agresivnostjo. Fiziološko obravnavanje agresivnosti se lahko še najbolje primerja z Rousseaujevo idejo o prilagodljivem organizmu, oblikovanem z okoljem. Vendar ima tudi prilagodljiv organizem določeno morfolologijo, tako da bodo določene strukture delovale glede na njihovo konstitutivno nagnjenost, razen če ne bodo modificirane s pogoji okolja. Četudi se zdi, da so moški bolj agresivni kot ženske, in da je visoka stopnja agresivnosti povezana z nivojem testosterona, je pojavnost agresivnosti predmet kontrole okolja (Globočnik, 1996: 50).

4.2.2. FRUSTRACIJSKA F-A TEORIJA

Skupina socialnih psihologov z univerze Yale je v svoji monografiji Frustracija in agresija oblikovala teorijo in raziskave o povezanosti med frustracijo in agresijo. Kot frustracijo so razumeli stanje, ki nastane, kadar je organizmu zaprta pot do zadovoljitve neke ciljne reakcije (Freudova teorija o izvoru agresije v frustraciji zadovoljitve želje). Glavna hipoteza njihove teorije se glasi: frustracija vedno vodi k neki obliki agresije in agresija je vedno posledica frustracije. Zaradi kritik, ki so trdile, da frustracija ne vodi nujno v agresivnost, saj lahko izzove tudi drugačne reakcije (jok, apatija it.), je kasneje prišlo do preoblikovanja teorije. Avtorji so trdili, da frustracija ustvari le dražljaj za agresijo, agresija pa je dominantna

reakcijska težnja na frustracijo in vprašanje je, ali se bo agresija zgodila (Bučar – Ručman, 2004: 31).

Berkowitz (Globočnik, 1996: 52) je med frustracijo in agresijo vključil še tretji, posredujoči dejavnik, to je agresivni sprožilni dražljaj. Ta sprožilni dražljaj agresivnost okrepi ali eventuelno izzove. Kateri bodo ti dražljaji, je odvisno tudi od osebne izkušnje in socialnega učenja.

Zaključimo lahko, da ne vodijo vse frustracije do agresivnosti; da reakcije na frustracijo niso samo agresivno obnašanje; da lahko agresivnost obstaja tudi brez frustracije. Frustracijska teorija ne more povsem pojasniti pojava agresivnosti. Vendar pa ima ta teorija prav, ko poudarja, da frustracija predstavlja pogost izvor agresivnosti (Globočnik, 1996: 52).

Glede na preučene primere in pogovore z mladimi, ki so že bili akterji nasilnega vedenja, je bilo ugotovljeno, da dejansko pri posameznikih frustracija (situacija, ko je posamezniku zaprta pot za doseg nekega cilja) povzroči agresivno vedenje in s tem posledično fizično nasilje. Ugotovljeno pa je tudi, da so zelo pogoste situacije, ko posamezniki reagirajo agresivno tudi brez frustracije (Bučar – Ručman, 2004: 31).

4.2.3. SOCIOLOŠKO PROUČEVANJE NASILJA

Ena izmed bolj znanih in širše sprejetih teorij socialne frustracije je teorija R.K. Mertona. Predlagal je, da moramo v katerikoli dani situaciji preiskovati dva pomembna socialna dejavnika: kulturno definirane cilje, namene in interese ter sprejete oblike doseganja teh ciljev. Človeka je obravnaval kot k agresiji nagnjeno bitje in je verjel, da so v določanju obnašanja pomembni kulturni dejavniki (kaj želi doseči, kako bo to dosegel). Ti cilji, ki jih posameznik postulira, so dani s kulturo. Družba prav tako sprejema nekatere oblike in sredstva dosežkov, druge pa zavrača. V primeru poindustrijske modernizacije, kjer so najpomembnejša vodila znanje, ne pa razredne, socialne in druge karakteristike, je jasno, da je posameznik brez znanja, brez uspeha na področju šolanja, potisnjen na obrobje družbe (Globočnik, 1996: 52).

Merton (Globočnik, 1996: 53) je definiral pet logično možnih odgovorov na situacijo, v kateri se najdemo:

	Kulturni cilji	Sredstva
1. konformizem	+	+
2. inovacija	+	-
3. ritualizem	-	+
4. umik	-	-
5. upor	+/-	+/-

Plus (+) predstavlja sprejetost, minus (-) eliminacijo in plus/minus (+/-) zavrnitev in substitucijo novih ciljev in standardov. Merton meni, da je konformnost tako do ciljev kot sredstev najbolj pogosta, medtem, ko je upor z zavračanjem družbenih vrednot najmanj pogost. Inovacija je seveda delinkventni odgovor: družbeni cilji (kot sta denar in lastništvo) se zdijo vredni truda, vendar pa so nedosegljivi glede na sprejeta sredstva, tako zaradi ciljev, ki so podani nerealistično (ne more biti vsakdo bogat) ali zaradi osebnih problemov, rezultat pa je frustracija in inovacija, to je delinkventnost. Privlačnost Mertonove teorije je v tem, da je v nekaterih pogledih napovedljiva: če družba postavlja svoje cilje na vedno bolj nerealističen nivo, bo vedno več članov doživelo frustracijo in bo uporabilo inovacijo. Naraščajoče bogastvo v družbi ni nujno povezano z zmanjševanjem stopnje kriminala. Če je na voljo več imetja (lastnine), se bo tekmovanje zanj intenziviralo, sprejeta sredstva bodo postala težavna in bo prišlo do povečanega števila posameznikov, ki bodo sprejeli cilje, vendar pa ne bodo uporabili sprejetih sredstev (Globočnik, 1996: 53).

Emil Durkheim je menil (Globočnik, 1996: 53), da je kriminal povsem normalen pojav, ter da bo vsaka družba vedno definirala nekatere vidike obnašanja kot deviantne in bo zato sposobna določiti ukrepe kaznovanja za kršitelje. Prav tako je menil, da je vrsta kriminala, ki je običajna v družbi, odraz povprečne zavesti te družbe.

4.2.4. UČENJE AGRESIVNOSTI

Gunn in Pečjak (Globočnik, 1996: 55) navajata, da teorije učenja razlagajo agresivnost z učenjem, še posebno v zgodnjih letih življenja. Od različnih oblik učenja je najpomembnejše posnemanje.

Podpiranje tujega obnašanja in zgledovanje na načine reagiranja, ki jih kažejo druge osebe, je pomemben izvor socialnega obnašanja. Vse kar vidimo in slišimo preko sredstev množičnih komunikacij (televizije, filma, radia, časopisov), predstavlja pomembne izvore doseganja socialnega obnašanja. Ker je takšnih množičnih komunikacij veliko, in ker je vsak od nas izpostavljen njihovem delovanju, mnogi avtorji menijo, da so ta sredstva danes pomembna za oblikovanje našega socialnega obnašanja. Posebno velik vpliv imajo na otroke in adolescente, pri katerih še niso povsem fiksirane določene oblike obnašanja. Po mišljenju mnogih so danes sredstva množičnih komunikacij pomemben dejavnik v oblikovanju določenega standarda in norm (Globočnik, 1996: 55-56).

Mummendey navaja (Nastran, Ule, 1994: 158), da posamezniki izberejo takšno delovanje in obnašanje, ki jih pripelje do zaželenega cilja. Tako naprimer otrok na vsak način želi priti do igrače, ki jo vidi v posesti drugega otroka. Če ne gre drugače, poskusi z agresijo, igračo mu poskuša vzeti na silo. Če to dejanje pripelje do uspeha, poskuša s podobno metodo zadovoljiti svojo željo še naslednjič. Če mu to ponovno in nato še večkrat uspe, potem se v njem vzbudi pogojni refleks agresivnega zadovoljevanja njegovih želja. Pri tem igrajo glavno vlogo **pozitivni ojačevalci učenja** agresije. To so naprimer privlačni predmeti, denar, sladkarije, pridobitev socialnega priznanja ali socialnega statusa, pa tudi konec neprijetnega in bolečega stanja.

Da bi se lahko sprožil proces socialnega učenja, mora posameznik najprej spoznati agresivno obnašanje in se pri tem domisliti, da lahko uporabi to obnašanje kot sredstvo za pridobitev zaželenih stvari. Bandura (Nastran, Ule, 1994: 158) je kot najpomembnejšo vrsto socialnega učenja agresije postuliral **socialno modeliranje**: posamezniki opazujejo druge (zlasti odrasle) osebe pri agresivnem obnašanju in si zapomnijo posledice takšnega obnašanja. Če so opazili pozitivne posledice, potem jim je to znak oziroma vzor za posnemanje.

Teorija socialnega učenja išče bolj eksterne kot pa interne spodbujevalce agresivnosti. Bandura (Globočnik, 1996: 56-57) meni, da je v napovedovanju pojavljanja agresivnosti treba bolj upoštevati predisponirane pogoje, kot pa predisponirane posameznike. Ta teorija o agresivnosti temelji na modelu, ki vsebuje tri temeljne komponente. Prva se nanaša na izvornosti agresivnosti, še posebno, kako so naši vzorci agresivnega obnašanja pridobljeni oziroma se razvijajo. Druga komponenta zadeva spodbujevalce agresivnosti in proučuje, kako je agresivno obnašanje aktivirano, oziroma sproženo. Tretja komponenta obravnava krepitev agresivnosti in poskuša odgovoriti na vprašanje, kako se agresivno obnašanje vzdržuje, ko se enkrat pojavi. Večina obnašanj je pridobljenih z imitacijo. Takšno učenje je ali preiščeno ali nenamerno in temelji na vplivu primera. V primeru agresivnosti so otroku ponujeni trije pomembni viri učenja z opazovanjem: družinsko vplivanje, subkulturni vplivi in simbolični modeli. Mladostniki, ki kažejo agresivnost in napadalno obnašanje, naj bi pogosteje prihajali iz družin, kjer je veliko večja pojavnost agresivnega vzora kot pa nedelinkventni mladostniki. Subkulturni vplivi vključujejo tiste situacije, kjer je status primarno dosežen prek borbe in ostalih fizično agresivnih rešitev problemov. Simbolično obnašanje se večinoma pojavlja prek slik in besed, ki jih zagotavljajo množični mediji, še posebno televizijski program. Naslednji dostop do priučeni modelov agresivnega obnašanja je prek direktnih izkušenj, v katerih obnašanje sledi nagrajenim ali kaznovanim možnostim. Uspešna dejanja ali vzorci obnašanja so izbrani iz opazovanega vedenja in so različno okrepljeni. Neuspešno vedenje bo sčasoma izbrisano zaradi pomanjkanja pozitivne okrepitve ali skozi aplikacijo nenaklonjenih konsekvenc. Druga glavna komponenta teorije socialnega učenja agresivnosti se nanaša na spodbujanje agresivnega obnašanja. Bolj izhaja iz učenja doživetij kot pa iz naravnih mehanizmov. Bandura opisuje pet glavnih spodbujevalcev agresivnosti: oblikovanje vplivov, nenaklonjen tretma, spodbujevalne pobude, vzgojne kontrole in bizarne simbolične kontrole.

Teorija socialnega učenja opisuje štiri procese, ki vodijo oblikovanje agresivnega obnašanja:

- če dejanja služijo kot namig, potem je agresivno obnašanje pri opazovalcu pospešeno;
- če je agresivnež sprejel potrditev ali je bil obravnavan indiferentno za svojo agresivnost, potem opazovalec dobi vtis, da je takšno obnašanje ne le sprejemljivo, ampak celo pričakovano v določenih situacijah;
- opazovanje agresivnosti povzroča emocionalno razvnanje v opazovalcu;

- povečanje učinka stimulansov določenih sredstev kot modela, kar pa ni nujno imitativni način četudi se imitacija lahko pojavi.

Bandurjeva druga glavna kategorija spodbujevalcev so: fizični napadi, verbalne grožnje, žalitve, zmanjšanje okrepitve ter prikrajšanost. V kontekstu teorije socialnega učenja frustracija ne povzroča agresivne težnje, ki je lahko zmanjšana samo skozi agresivno obnašanje, temveč producira posplošeno stališče o emocionalnem razvnanju. To stališče lahko povzroči različna dejanja, ki so odvisna od preteklega učenja posameznika in učinkovitosti, s katero so bili različni odgovori uporabljeni v posnemanju ravnanja za obvladovanje napetosti. Tretja glavna kategorija spodbujevalcev v teoriji socialnega učenja agresivnosti je spodbujevalni motiv. Ta spodbujevalec producira agresijo s sredstvi človekove sposobnosti, da prekosi dogodke kognitivno. Spodbujanje agresivnosti se tako pojavlja bolj iz pričakovanj pozitivnih posledic agresivnega dejanja, kot pa iz vsiljevanja stimulov, ki producirajo bolečino. Vzgojna kontrola, četrti glavni spodbujevalec, služi za aktiviranje agresivnosti z uporabo rezultatov, pridobljenih s socializacijskim procesom. Bizarna simbolična kontrola, peti spodbujevalec, služi razvnanju agresivnosti, kadar so posamezniki nesposobni zadovoljivo kontrolirati svoje stike z izkušnjami ali realnostjo.

5. DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA NASILJE MLADIH

5.1. DRUŽINA

5.1.1. DRUŽINA IN DRUŽINSKI SISTEM

V zgodovini človeštva je imela družina različno vlogo, bila je različna po sestavi in pomenu, kar so določale temeljne življenjske razmere, socialni, politični, gospodarski in kulturni dejavniki. Čeprav upoštevamo to odvisnost družine od dogajanja v družbi, katere del je, pa moramo poznati tiste notranje zakonitosti, ki uravnavajo in usmerjajo življenje znotraj družine. Te zakonitosti na eni strani omogočajo, da se družina kot enota in vsak njen član posebej lahko dejavno povezujejo s širšim okoljem, na drugi strani pa notranje dogajanje v družini oblikuje osebno rast vseh njenih članov.

Družina ni le vmesni člen med družbo in posameznikom, ni le pasiven posrednik norm in vrednot, ki veljajo v neki širši kulturi. Vendar pa se v njeni zunanji vlogi kakor v notranjem življenju odražajo sociokulturna dogajanja in zunanje spremembe, ki se jim mora prilagajati. Ena izmed pomembnih nalog družine je tudi, da prek medosebnega, emocionalnega in vzgojnega dogajanja pripravlja otroka na dejavno vključevanje v širši socialni in kulturni prostor. Človek brez zdrave notranje trdnosti ne more razviti občutka pripadnosti večji skupnosti. Le, če je njegova vloga v manjši enoti jasna, smiselna, sprejemljiva zanj in za to enoto, zna najti pravo mesto zase, za svojo ustvarjalnost in osebno srečo tudi v širši skupnosti.

Družinski sistem je skupnost posameznih članov, ki so med seboj neprestano dejavno povezani. Vse, kar se dogaja v tem sistemu, po svoje vpliva na vsakega člana posebej. Vsaka sprememba pri enem članu zazveni tako ali drugače tudi pri vseh drugih. Vedenje enega člana usmerja vedenje drugih, čustveni izraz enega prikličejo čustveni odziv drugih. Razvoj posameznega družinskega člana terja zorenje vseh drugih in hkrati rast sistema kot celote.

Družinski sistem teži za nekim dinamičnim notranjim ravnotežjem. Karkoli se v njem dogaja, kakorkoli se preliva energija znotraj njegovih meja, kakršnekoli so sile, ki od zunaj vplivajo nanj, skupen rezultat vseh teh dogajanj mora ostati enak. Omogočati mora vsem družinskim članom sprejemljive pogoje za skupno življenje. Močnejši in bolj prilagodljivi člani (bodisi

zaradi svoje zrelostne stopnje, osebnostnih lastnosti ali opor od zunaj) laže sledijo tem spremembam, medtem ko jim šibkejši sledijo težje. Zgodi se, da najšibkejši člen v verigi popusti, prevzame nase breme družinske napetosti, postane strelovod, grešni kozel ali žrtveno jagnje. Daritev na žrtveniku družinskega zunanjega ugleda in notranjega – četudi patološkega – ravnotežja je lahko dragocena in jo včasih plačuje eden izmed družinskih članov s svojo življenjsko usodo.

Funkcionalna je družina, ki omogoča vsakemu članu družinske skupnosti ob čimbolj usklajenem sodelovanju vseh članov in ob zadostni bližini tudi dovolj samostojnosti in avtentičnega izraza. Takšna družina za vse sprejemljivo dopušča in olajšuje izražanje čustev, daje vzorce za stike in zadovoljivo socialno vedenje, spodbuja ustvarjalno dejavnost vseh članov, ponuja izhodišča za vstop v širši socialni prostor in prinaša v družino sporočila okolja, ki jih družinski člani lahko razpoznavajo in se nanje odzivajo. Svoje člane krepi za boj s stresi in jih nauči premagovati ovire (Žmuc-Tomori, 1988:9-14).

5.1.2. VLOGA DRUŽINE

V socialno-psihološki definiciji družine kot male skupine zajema pojem strukture družine relativno trajne vloge, ki so se izoblikovale glede na delitev dela, distribucijo moči ter značilnosti komuniciranja in čustvenih odnosov. Pojem vloge v socialni psihologiji ni enoznačen, še posebno, če upoštevamo implikacije simboličnega interakcionizma. Analiza tega pojma v zvezi z družino lahko razjasni dve pomembni dimenziji. Prva je dimenzija družbenosti, druga pomembna dimenzija je trajni konflikt med normativnim v vlogi, ki je nujno in neizogibno in individualnostjo človeka. Pri zavestnem soočenju z vlogo v družini gre ravno za to, da posamezniku v njegovi vlogi postane jasno razviden tudi družbeni predpis, da lahko posameznik problematizira svoj prispevek iz družine v družbo. Družbeni predpisi v vlogi nedvoumno predstavljajo razredna razmerja nadrejenosti in podrejenosti, ki imajo v družini specifično funkcijo za njeno ohranitev.

G. Čačinovič-Vogrinčič meni (1992: 151), da je jasna in trdna hierarhična organiziranost osnovni pogoj za uspešno delovanje skupine in pogoj za vzpostavljanje jasnih meja med podsistemi. Navaja (1992: 151) Haleya, ki meni, da družinska organizacija ni možna če ni

hierarhična. Vsaka družina mora izpeljati svojo inačico hierarhije: treba je izdelati pravila o tem, kdo je v družinski hierarhični lestvici pomembnejši.

V normah, ki veljajo za otroka, je vsebovano izkoriščanje. Spreminjanje vlog v družini zahteva tudi spreminjanje norm. Če gledamo na stvarnost družine tudi kot na stvarnost družbenih norm, bomo razumeli, kako težko jih je spremeniti. Podrejanje in izkoriščanje otroka služi družbi in družini hkrati (Čačinovič-Vogrinčič, 1998: 158-161).

Danes, v obdobju družbenih sprememb in prehodov, je mlada generacija v posebnem položaju. Sooča se z družinsko in s poklicno perspektivo, ki sta svobodnejši in potencialno obetavnejši kot prej, a obenem bolj negotovi in tvegani. Mladi se ne odločajo slepo, po tradicionalnih vzorih, kot so se mnogokrat v prejšnjih generacijah. Ne odločajo se v okviru omejenih, vendar ustaljenih in zanesljivih, predvidljivih družbeno (državno) reguliranih tirnic, kot v prejšnjem sistemu. Življenjske odločitve so svobodnejše, so bolj v njihovih rokah, prav zato pa bolj odgovorne. So manj omejene, zato pa bolj odprte, nepredvidljive in nezanesljive. Današnja mlada generacija se loteva velikih odločitev v razmerah družbene preobrazbe, sooča se s perspektivami, kjer si z izkušnjami starejši ne more veliko pomagati. Odločanje mladih za poklic in družino je tako še dodatno oteženo in zapleteno (Musek, 1995: 19).

Pogosto se srečujemo s prepričanji, da sta družina in družinsko življenje v krizi in tudi radi omenjamo, da je v moralni, vrednotni in duhovni krizi celotno človeštvo. Res smo bili in smo delno še priče poskusom razvrednotenja družine, destabilizacije družinskega življenja in iskanja nekakšnih nadomestil zanj. Ti poskusi pa so obsojeni na propad. Družina je nenadomestljiva in nepogrešljiva. Še več, raziskave po vsem svetu kažejo, da je prav motenost družinskih odnosov skupni imenovalec najbolj problematičnih negativnih pojavov, ki pestijo sodobne družbe, tudi našo – je skupni imenovalec psihičnih problemov in težav, nevrotičnosti, šolske neuspešnosti, je skupni imenovalec nasilja, agresivnosti, kriminala, vseh oblik odvisnosti od alkoholizma do uživanja drog, je skupni imenovalec samomorilnosti (Musek, 1995: 19-20).

Družina je tisti dejavnik, ki bistveno vpliva na razvoj otrokove percepcije, kaj je prav in kaj narobe. Starši morajo pri otroku jasno vzpostaviti zavedanje, kaj v družbi velja za sprejemljivo ter kako se je potrebno soočiti s problemi. V družini dobi otrok prvo občutje lastne vrednosti ter zaupanje v ljudi in svet okoli sebe. Spodbude in zgledi njemu najbližjih

oseb zasnujejo njegov vrednostni sistem, način izražanja samega sebe, sposobnost za reševanje in premagovanje vsakodnevnih težav in obremenitev. Posredno in neposredno v odnosih s starši in drugimi družinskimi člani dobiva napotke za socialno vedenje za kasneje, ko se že osamosvoji.

Vloga družine se je v zadnji polovici prejšnjega stoletja povsem spremenila. Če so bile matere še nekaj desetletij nazaj praviloma doma, kjer so skrbele za gospodinjstvo in otroke, je današnje stanje povsem drugačno. Zaposlovanje mater je prineslo številne spremembe ter nazadnje povzročilo tudi razpad tradicionalne patriarhalne družine. Ženske so postale enakovredne partnerice v družinskem življenju. Vloga ženske v družini se je povečala na račun moškega, s čimer pa se številni še danes ne morejo sprijazniti. Zaposlovanje žensk je prineslo tudi pomembno spremembo – ženske niso več finančno odvisne od moškega in lahko same zagotovijo preživetje sebi in tudi otroku. Število ločitev in enostarševskih družin se je z zaposlovanjem žensk bistveno povečalo. V Sloveniji je velike spremembe v družino prinesel tudi prehod v tržno gospodarstvo. V grobem lahko problem, ki ga je prinesla tranzicija, združimo v dve skupini: na eni strani so družine, v katerih starši zaslužijo razmeroma visoko plačo, vendar pa s tem niso zadovoljni in so se zaradi vse večje potrošniške usmerjenosti družbe »prisiljeni« dokazovati sebi in drugim preko materialnih dobrin in ekonomskega položaja. Ti starši preživijo v službah večino svojega časa, s čimer pa zapostavljajo svojo družino. Otroci so prepuščeni sami sebi oziroma vzgojiteljici ali najeti gospodinjji. Številni starši kompenzirajo pomanjkanje svojega časa z različnimi darili, počitnicami, ipd. Proces oblikovanja otrokove lastne presoje, kaj je prav in kaj ne, je zelo otežen. Na drugi strani pa imamo drugo skrajnost. Revne družine, v katerih so starši brezposelni ali pa prejemale minimalne dohodke, s katerimi več članska družina težko shaja. V primeru daljše brezposelnosti oziroma dolgotrajnega slabega ekonomskega položaja in odrekanja se pričnejo v družini kazati tudi psihološke posledice, ki vplivajo na medosebne odnose. Nevarnost vdaje v usodo je velika. Bolj ali manj izražena nervoza povzroči tudi veliko sporov in preprirov v družinskem vsakdanu. Ob vsem tem pa so seveda najbolj prizadeti otroci in mladostniki, ki so tako prikrajšani za normalno družinsko življenje (Bučar-Ručman, 2004: 143-144).

5.1.3. STRUKTURA IN NALOGA DRUŽINE

Družina se strukturira – to pomeni, da se odnosi v njej izoblikujejo in relativno ustalijo, da bi skupina lahko dosegla svoje cilje oziroma zadovoljevala potrebe posameznikov in skupine v celoti. Družina mora na svojski način določiti prispevek posameznika k zadovoljevanju družinskih potreb, izdelati mora čustvene odnose, delež posameznika v družinskem komunikacijskem sistemu. Gre torej za konstituiranje družine v času in prostoru. Družina se mora strukturirati, da bi se ohranila in vedno znova prilagodila. Osebna in družinska potreba po varnosti zahtevata neko zakonitost v pričakovanjih. Družina se mora strukturirati, da bi lahko tvegala spreminjanje.

Strukturne značilnosti so zanimive zaradi protislovja med težnjami oziroma potrebami družine, da vzdržuje ravnotežje v nespreminjanju, in potrebami družine po prilagajanju. Katerikoli element strukture izločimo, najdemo v njem hkrati tisto, kar je trajno in tisto, kar je možno v družini spremeniti. Družina se strukturira tako, da prispeva k odtujenosti človeka v družbi. Struktura družine odraža značilnosti razreda, ki mu pripada. Razlikovanje pričakovanj v zvezi z vlogo na ravni družbe (predpisane vloge, norme), na ravni interakcije (vedenje v vlogi – percepcija vloge, pričakovanja, aktiviranje vloge) in na ravni osebnosti (subjektivna interpretacija vloge) omogoča, da v zvezi z vlogo izrazimo vsaj tisti del pričakovanj, ki ga doživljamo zavestno (Čačinovič-Vogrinčič, 1998: 153-156).

Da bi ženska, moški, otrok, mogli po svoje živeti in spreminjati družino, mora le-ta postati razvidnejša v neizogibni konfliktnosti družine in družinskega človeka. Naloga družine je, da na svoj poseben, edinstven način obvlada neskončno raznolikost razlik med posamezniki in ustvari sistem oziroma skupino, ki bo omogočila srečanje, soočenje in odgovornost.

Takšna definicija psihološke naloge družine vsebuje spoznanje o neizogibni konfliktnosti družinske skupine in zastavlja temeljno nalogo družine tudi kot nalogo ravnanja s konflikti. Sposobnost za konflikt je ena od spregledanih nalog socializacije v družini. Spregledana, pomembna, neizogibna: v družini potrebujemo oboje, socialnopsihološki prostor za izkušnje o individualnih razlikah in organizacijo skupine oziroma sistema, ki omogoča soočenje in srečanje z edinstvenostjo človeka, tako da zagotavlja obstoj družine.

Družina je konfliktna skupina in to pomeni, da se vedno znova sooči z nalogo, da rešuje konflikte – bodisi skupaj v dogovarjanju, sporazumevanju, ali v spopadu, boju, drug proti drugemu. Posameznik si mora v družini zagotoviti zadovoljevanje dveh temeljnih potreb: potrebe po avtonomiji in potrebe po povezanosti. Razberemo ju v psihološki nalogi družine: neskončna raznolikost individualnih razlik govori o potrebi posameznika po avtonomiji, neodvisnosti, po tem, da bi se ga videlo, slišalo in da bi smel in znal skrbeti zase; potreba po povezanosti pa priča o hkratni nuji, da je taisti posameznik umeščen v skupino, povezan z njo, da zna skrbeti za druge. Tako je družina neizogiben prostor soočenja in odgovornosti zato, da bi vsak družinski član obvladal ravnanje z avtonomijo in s povezanostjo, družina je prostor, kjer se ustvarjajo pogoji za vzpostavljanje in ohranitev individualnih razlik v avtonomiji in povezanosti skozi konfrontacijo in odgovornost.

Soočenje pomeni, da drug drugega ne pustimo na cedilu – da se slišimo, vidimo, občutimo, se dotaknemo drug drugega na mejah in s tem, kar nas preko jasnih meja povezuje (Čačinovič, 1998: 10-11).

5.1.4. SPREMEMBE V DRUŽINI

V predindustrijski družbi je družina delovala kot ekonomska in proizvodna enota z jasnimi hierarhičnimi vlogami in dobro opredeljenimi funkcijami. Ta organizacijska enota ni poznala velikih razlik med privatno sfero družinskega mikrokozmosa in javnim socialnim makrokozmosom. Posameznik se je v družini lahko naučil vseh vlog, ki jih je pozneje živel v širšem socialnem okolju. Danes pa obstajajo zelo natančne ločnice med tema dvema svetovoma. Pietropolli Charnet (Bajzek, 2003: 13) navaja, da so k takemu stanju veliko doprinesli specializacija in delitev dela, večja vloga države in njeni posegi na vzgojno in formacijsko področje, ekonomska osamosvojitve žene in s tem povezana sprememba starševskih vlog in pogledov na vzgojo. Delitev vlog in starševska hierarhija je danes zelo zabrisana in dinamična.

Najpogostejši model družine je danes nuklearni model, ki ga sestavljajo starši s svojimi otroki. To majhno jedro lovi občutljivo ravnovesje med že prej omenjenima mikrokozmosom in makrokozmosom. Družina se je številčno zmanjšala in njena vloga se je zelo spremenila. Z ekonomskega vidika je jasno, da današnja družina ni več tista, ki proizvaja, ampak tista, ki

troši. Pri vzgoji skrbi le za primarno socializacijo in tudi tu je njena vloga vedno manjša. Vzgojne ustanove, kot so vrtci, šole, socialni centri, sredstva obveščanja, ustvarjajo široko mrežo, ki vedno bolj intenzivno sodeluje in vzporedno spremlja odraščanje otrok že v zelo zgodnji dobi.

V današnji družini je tudi sorodstvo bolj psihološka sestavina. Nima več take biološke in povezovalne moči, kot jo je imelo nekoč. Vendar pa ima družina v sebi izredno in iznajdljivo moč prilagoditve novim socialnim razmeram in okolju. Dokaz za to so danes različni modeli družine, ki skušajo odgovarjati na različne potrebe in izkoristiti rezerve, ki so prisotne v družbi.

Kot vsak biološki sistem ima tudi družina svoje življenjske cikle, ki se pretakajo iz ene faze v drugo. Te faze so lahko naravne, kot so rojstvo, otroštvo, ločitev, smrt ali pa nenaravne, nepredvidljive, slučajne in včasih usodne. Taki nenavadni in nepredvidljivi dogodki vedno povzročajo krizo v življenju družine. Krizo sprožijo zato, ker družine v svojem normalnem delovanju nimajo razvitih mehanizmov, s katerimi bi te probleme reševale. Vsaka družina ima svoj stil in neko svojo kulturo, ki izraža način, s katerim se prilagaja in dinamično usklajuje z novimi in nepredvidljivimi spremembami. Vzgojni stili družine vzpostavljajo ravnovesje med osebnim, čustvenim in javnim, ekonomskim področjem ter oblikujejo okvir, v katerem se na različnih področjih, od doživljajsko-čustvenega in spoznavnega do vedenjskega, odvija realizacija posameznika.

V prvi fazi socializacije se otrok srečuje z zanj pomembnimi odraslimi, ki so seveda najprej njegovi starši, in se skozi njega tudi odpira navzven. Vsak otrok se zelo zgodaj skozi proces nenehnega soočanja in istovetnosti z drugimi nauči ravnati kot socialni posameznik. V tem procesu se nauči vzorcev socialnega vedenja, ki so sprejeti in priznani v okolju, v katerem odrašča in živi. Za otroka so pomembni vedenjski vzorci odraslih, s katerimi živi, njihov stil in način življenja, kot tudi norme in vrednote širše skupine ali skupin, katerim družine pripadajo in s katerimi delijo življenjske izkušnje. Seveda vsi odrasli za otroka niso enako pomembni. Pomembni odrasli postanejo samo tisti, s katerimi ima bolj pogoste stike, na katere je čustveno navezan in ki so pomembni za njegovo preživetje in razvoj. Vsi drugi odrasli so le socialna kulisa okolja, v katerem živi. V nenehnem soočanju odnosov in procesu identifikacije z vedenjskimi vzorci, ki mu jih ponujajo pomembni odrasli, si otrok

počasi oblikuje svoj notranji svet in svojo resničnost, ki jo razume in deli z drugimi (Bajzek, 2003: 14).

Družbene spremembe in spremembe znotraj družine, katerih posledica je, da le-ta mnoge naloge v vzgojnem procesu prenaša na zunanje vzgojne ustanove, imajo na socializacijo zelo velik vpliv. Čeprav sta funkcija in pomen socializacije ostali isti kot nekoč, pa so se zelo spremenili modeli, načini in čas, v katerem svet drugih vdira v čustveni svet vsakega otroka. Danes se je zelo razširil krog pomembnih drugih, ki prihajajo v stik z otrokom. Znotraj tega dogajanja se širi in podaljšuje proces oblikovanja otrokove osebne identitete ter njegove lastne socialne slike in samopodobe.

Mladi in odraščajoči otroci morajo pozitivno vrednotiti svoje lastno življenje. Ne smejo imeti občutka, da je njihovo življenje samo nekaj, kar drugi dopuščajo in prenašajo, ampak mora to veljati za vrednoto tudi v njihovih očeh. Prav posebej je to pomembno v lastni družini. Mladi danes ne najdejo več idealov in vzorcev za svoje vedenje in zadržanje v idealih prejšnjih generacij in le-ti se ne prenašajo več samo preko družine in šole kot vzgojne ustanove, pač pa preko neformalnih skupin in splošne kulture. Starši danes ne morejo predvideti prihodnosti in mlajšo generacijo nanjo pripraviti. Vsi so le na poti iskanja, brez neke skupne in gotove vizije prihodnosti.

Muncie (Bajzek, 2003: 16) navaja, da v mnogih družinah ni jasno, kdo so starši, kdo otroci in kdo pravzaprav koga vzgaja. Najvažnejša naloga staršev je z razumevanjem spremljati svoje odraščajoče otroke in mladostnike, ker sta njihovo odraščanje in razvoj drugačna, kot sta bila nekoč.

Tudi vzgojitelji bi se morali zavedati, da so vsi vzgojni posegi pri mladih danes drugotnega pomena. Starši, vzgojitelji in tudi politiki bi se morali odpovedati iluzijam vsemogočnosti vzgojnih posegov in njihovi učinkovitosti pa tudi prepričanju, da vzgoja še vedno deluje po načinu vzroka in posledice. Danes poznamo mnoge posrednike, ki tekmujejo med seboj, kako bi čimbolj vplivali na mlade generacije: potrošniški trg uporabe prostega časa, sredstva družbenega obveščanja, posebej tista za mlade, skupine sovrstnikov, javne ustanove in nenazadnje vsi, ki na takšen ali drugačen način srečujejo mlade in odraščajoče otroke in ki se niti ne zavedajo, da se nahajajo v vlogi vzgojitelja. Mnogi starši se zelo zgodaj umaknejo vlogi vzgojitelja. Velikokrat se razhajanje med otroci in starši pojavi že zelo zgodaj. V pozni

adolescenci ali mladostni dobi pa se ta razhajanja samo še poglobljajo. Zapravljenih odnosov se ne da nadomestiti z nekimi vzgojnimi ukrepi. Ko starši s silo hočejo doseči upoštevanje lastnih zahtev, ki jih postavljajo pred odraščajoče otroke in mladostnike, zapravijo še tisto zadnjo priložnost, da bi reševali probleme s tem, da bi bili prisotni kot občutljivi sogovorniki mladostnikov, na katere bi se lahko le-ti vedno obrnili.

Naj ima otrok v svojem ranem otroštvu in mladosti še toliko prijateljev, ti nikoli ne bodo mogli nadomestiti praznine primarne socializacije, ki se dogaja v družini med brati in sestrami, torej v okolju, kjer je vsak deležen prve intimne nežnosti, prvih sporov in pobotanj, skratka tistih specifično družinskih odnosov, ki se v odnosih s prijatelji ne morejo ustvariti.

Pietropolli Charnet (Bajzek, 2003: 18) navaja, da je pozno otroštvo zaznamovano na eni strani s skromnimi poskusi zapustiti otroštvo in na drugi strani s strahom, ker otrok zapušča neko urejeno varnost in zaščito. Dolga pot do samostojnosti je tudi pot tveganja in premagovanja negotovosti. Odrasli, posebej starši, imajo tukaj seveda zelo pomembno vlogo. Morda je najbolj problematična v odnosu s starši – odraščajoči otroci prav vloga avtoritete staršev. Današnji starši so preživljali svoje pozno otroštvo v drugačnem okolju, posebej glede na avtoriteto svojih staršev. Po vsej verjetnosti je staršem ostal kakšen nerešen problem, boleča izkušnja ali rana v zvezi z uveljavljanjem avtoritete, ki so jo sami doživljali v odraščajočem obdobju. Avtoriteta, ki so jo doživljali kot nekaj negativnega, se sedaj ne sklada s tem, kar sami čutijo do svojega otroka. Čutijo, da imajo radi svoje otroke, in avtoritete, uveljavljene s prisilo, kot so jo doživljali sami, skoraj ne izvajajo več. Rešitev najdejo v tem, da so bolj prijatelji svojih odraščajočih otrok kot starši z avtoriteto. Starševsko avtoriteto postavijo na stranski tir. Toda taka vzgojna drža je za odraščajoče otroke lahko zelo nevarna iz dveh razlogov. Odraščajoči otroci izgubijo neko jasno podobo odraslosti, na katero bi se lahko sklicevali in naslonili, in izgubijo svoje starše, saj so se le-ti spremenili v prijatelje.

Vloga in vrednost avtoritete staršev ni le v njenem neposrednem izvajanju, ampak v razpoznavnosti in sprejeti prisotnosti. V procesu zorenja in rasti se morata pomembnost in teža avtoritete postopoma zmanjševati. Odraščajoči otroci morajo priti do prepričanja, da jih na dom, na starše in na svet ne veže neka »dolžnost«, ampak poseben smisel (Bajzek, 2003: 19).

Yorburg (Bajzek, 2003: 19) navaja, da je za pravilno vzgojo v poznem otroštvu pomembno, da se starši zavedajo, da nimajo več opraviti z otroki, zelo ubogljivimi, z močno čustveno navezanostjo na starše, pa tudi še ne z adolescenti in mladostniki z odgovorno svobodo.

5.1.5. VPLIV DRUŽBENIH SPREMENB NA DRUŽINO

Najbolj neposredno je na družino vplivalo množično zaposlovanje žensk. Prav to je fenomen, ki je tako strukturno kot formalno načel moderno nuklearno družino. Spremenila se je tudi narava ženskega dela, ki ni več povezano le z vprašanjem eksistence, ampak tudi z izobraževanjem in razumevanjem individualne neodvisnosti. Od 1980-ih let dalje zaposlitveni vzorec žensk postaja vse bolj podoben moškemu zaposlitvenemu vzorcu. Ta sprememba v ženskem zaposlovanju naj bi bila posledica odlaganja odločitve za materinstvo in odločitve žensk, da svojo kariero nadaljujejo tudi v času, ko so otroci majhni.

Poleg zahtev po čim višji izobrazbi, nestabilnosti v zaposlovanju in ohranjanju delovnega mesta, zahtev po izrednih individualnih sposobnostih prilagajanja delovnim pogojem, se pojavlja tudi zahteva po neprekinjeni poklicni karieri. Povedano drugače, ženske si v postmodernih pogojih zaposlovanja ne morejo več dovoliti prekinitve poklicne kariere zaradi materinstva, saj tvegajo popolno izključitev iz zaposlovanja ali v najboljšem primeru vrnitev na točko, kjer so kariero prekinile. Sociološka literatura poroča tudi o spreminjanju razmerja med delovno sfero in družino predvsem glede usklajevanja obveznosti obeh področij. Teoretiki ugotavljajo, da vedno več ljudi postavlja družinske obveznosti na prvo mesto in zato iščejo službe pri delodajalcih, ki imajo posluh za usklajevanje obveznosti dela in družine.

Sestavni del vsakdanjega življenja in s tem tudi družinskega življenja je fenomen potrošništva. Tu ne gre le za ideološke in ekonomske vidike, kjer je družina temeljna enota potrošnje, ampak predvsem za potrošništvo kot del osnovnega družinskega socializacijskega programa. V postmodernosti, ki jo najbolj zaznamuje prav množično potrošništvo, predvsem pa nova logika delovanja, je le-to postalo integralni del vzgoje, ki bi jo lahko poimenovali vzgoja za potrošništvo; ta otroke že od malih nog vpeljuje v obvladovanje praks trošenja oziroma ustvarjanja želja po trošenju. Za logiko in dinamiko sodobnega potrošništva je značilno neskončno nizanje želja (brž, ko je ena zadovoljena, se pojavi druga) in se v posameznike vpisuje predvsem skozi mehanizem modernega hedonizma, ki ni več

osredotočen na občutke, ampak na čustva. Takšnega delovanja se je treba naučiti in družina se izrisuje kot idealni poligon za tovrstno učenje, mati kot osrednja figura socializacije (in objekt identifikacije) pa je kot potrošnica idealna učiteljica (potrošništvo je namreč družbeno percipirano kot tipično žensko delo) (Švab, 2001: 88-90).

Pomembno se spreminjajo tudi vrednotne orientacije. Inglehart (Švab, 2001: 90) navaja, da so najbolj očitne spremembe v zadnjih 25 letih in katere imenuje postmoderni obrat, naslednje:

- od vrednot za preživetje k vrednotam blaginje (zavračanje ideje, da je progresivna ekonomska rast optimalna);
- od motivacije za doseg cilja k postmaterialistični motivaciji;
- naraščajoče poudarjanje individualne svobode in zavračanje birokratske avtoritete.

Bistvo sprememb je obrat k **postmaterialističnim vrednotam**. Inglehart (Švab, 2001: 91) ta obrat utemeljuje z dvema predpostavkama: s **hipotezo o pomanjkanju** (individualne prioritete oblikuje socio-ekonomsko okolje – posamezniki najbolj cenijo stvari, ki jih je najmanj na voljo) in s **socializacijsko hipotezo** (odnos med socio-ekonomskim okoljem in vrednotnimi prioritetami se ne izoblikuje naenkrat, ampak je potrebno precej časa – pri oblikovanju vrednot zelo pomembno vlogo igra **obdobje odraščanja**).

Ena od pomembnih sprememb v postmodernosti, ki so povezane z družinskim življenjem je tudi spreminjanje ideologij. Poleg ideologije nuklearne družine, ki je trdno vezana na mit o tradicionalni družini (tradicionalnem harmoničnem družinskem življenju) in je še vedno prisotna in rezistentna, posebej znotraj desnih ideologij, v postmodernosti pa je povezana predvsem z zaskrbljenostjo nad dekadenco tradicionalne družine, lahko v postmodernosti zasledimo tudi nastajanje celega spektra novih ideologij, ki spremljajo spreminjanje družinskega življenja. Nove družinske ideologije se osredinjajo okrog novih tematik: novo očetovstvo, usmerjenost v otroka in njegovo blaginjo (protektivno otroštvo), razvoj novih reproduktivnih metod, v potrošništvo usmerjena družina ipd. (Švab, 2001: 94).

5.2. STRUKTURNE OVIRE – SOCIALNA IN PSIHIČNA RANLJIVOST

Življenjski položaj otrok in mladih, predvsem v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, označuje svojstveni razkol med vedno večjim obsegom »svobod« mladih in rahljanjem

družbenih ligatur. Zato je pot v postmoderno družbo tudi pot v naraščajočo socialno in kulturno negotovost, v moralna in vrednotna protislovja in znatno stopnjo negotovosti glede prihodnosti. Individualizacija življenja prinaša s seboj mnoge nove oblike obremenitev, tveganj, raznih bolečin, neugodij in nemira, ki preobremenjujejo mlade. Individualizacija pomnožuje število in obseg tveganih življenjskih odločitev in življenjskih poti za vse mlade, pri tem se tveganja zopet najbolj zgostijo pri tistih mladih, ki nimajo ustrezne ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah, so nezaposleni oziroma jim grozi dolgoročna nezaposlenost. Mlade obremenjuje tudi splošno upadanje trdnih in splošno zavezujočih pravil in življenjskih orientacij, na katere bi se lahko naslonili v svojih osebnih krizah.

Mladi so takorekoč prisiljeni, da si za svojo rabo sproti »skujejo« ali »zbrkljajo« socialna pravila, orientacije in identitete. To pa zahteva dokaj visoko stopnjo refleksivnosti in osebnostne fleksibilnosti. Vedno več groženj in negotovosti izhaja iz pričakovanja prihodnosti, bližnje ali bolj oddaljene, in to pritiska na sedanost. Zmanjšuje se pomen družbenih ali socializacijskih ovir iz preteklosti (tradicij, avtoritet ...).

Pogoji odraščanja in možnosti za vstop v odraslost so se posebej zaostriili v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja. To sproža dramatične spremembe v konstituciji mlade generacije in prehodih v odraslost. Te spremembe se kažejo v vrsti nasprotij oziroma ambivalence, ki vse skupaj povzročajo povečano ranljivost in občutljivost mladine. Temeljna protislovja mladosti so:

- nasprotje med vse večjim razponom možnosti za individualno usmerjanje in načrtovanje življenja in vse manjšo napovedljivostjo in obvladljivostjo življenjskih poti,
- nasprotje med tveganim izbiranjem »svoje poti« do odraslosti in vračanjem v tradicionalni »vnaprej določen« tok odraščanja,
- nasprotje med legitimnostjo novih, bolj sproščenih in samosvojih oblik vedenja in med nemočjo in nezmožnostjo prenašanja konfliktov in frustracij,
- nasprotje med rahljanjem norm in kontrole nad mladostniki (mehkega nadzora) ter povečanjem (storilnostnih) pritiskov na osrednjih področjih dejavnosti (šola, zaposlitev), ki bolj kot kdajkoli doslej usodno posegajo v vsakdanje življenje mladostnikov in mladostnic,

- nasprotje med večjo svobodo in avtonomijo in prav tako povečanim strahom pred avtonomijo in svobodo ter begom v izpraznjenost in samopozabo,
- nasprotje med navideznim ukinjanjem klasičnih slojevskih in razrednih razlik v mladosti z navidezno enakimi možnostmi izobraževanja in povečanimi storilnostnimi pritiski in konkurenco v boju za čim boljše socialno uvrščanje in čim boljši družbeni status.

Danes so se navedena nasprotja razširila na mlade iz vseh družbenih slojev sodobnih razvitih družb, in kar je še bolj značilno, ta nasprotja predstavljajo sistem in niso zgolj vzporeden pojav. Predstavljajo mrežo objektivnih nejasnosti življenjskega položaja, ki jih mladi težko razrešijo. Morajo pa se z njimi soočiti in jih subjektivno predelati v individualno specifične strategije za doseganje ravnotežja med nasprotujočimi si težnjami.

Vsa ta nasprotja in težave, s katerimi se morajo soočati mladi, povečujejo socialno in psihično ranljivost mladih. Bistvo socialne ranljivosti je stopnjevanje težav in kopičenje nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega (slab šolski uspeh, nizka izobrazba, slabe zaposlitvene možnosti, materialne, socialne, čustvene, zdravstvene težave ...). Strukturne lastnosti socialne ranljivosti se praviloma prepletajo s kulturnimi in interakcijskimi vidiki (Ule, 2000: 41-43).

5.3. VPLIV ŠOLE

Šola predstavlja za otroke socialni prostor, katerega pomen in učinki so takoj za družinskimi. To je prostor raznovrstnih odnosov in prostor, v katerem se javno in primerjalno, če ne že tekmovalno, izkazujejo in ocenjujejo zmogljivosti ter sposobnosti posameznika. Razumljivo je, da šola enako kot družina in druga socialna okolja, proizvaja množico ogrožajočih in travmatskih dogajanj. Nekateri otroci pa so še posebej izpostavljeni stresnim šolskim vplivom. To so drugačni otroci, ki niso po meri šole in otroci, katerih vedenje in učne zmogljivosti ne zadoščajo pravilom in pričakovanjem šole.

Šola lahko nasilno vedenje pri otrocih vzdržuje, pospešuje, pa tudi ustvarja. Na nasilno vedenje otroka lahko vplivajo naslednji dejavniki:

- **Splošno neugodno psihosocialno ozračje šole** - velikost šole, veliko število učencev, red v šoli, prisila ali kaznovanje.

- **Učiteljeva osebnost** - učitelj je strog, popustljiv, nedosleden, nerazumevajoč, nepravičen ipd.
- **Prevelika storilnostna naravnost šole** - le-ta vzpodbuja tekmovalnost. Mnogi učenci niso kos visokim zahtevam šole. Zaradi neuspeha izgubljajo voljo do učenja in prizadevanja v šoli, vse to pa spodbuja razne odpore in nasilno vedenje.
- **Neugodni odnosi med otroki** - posmeh, preganjanje, trpinčenje, ustrahovanje, izsiljevanje, ipd.
- **Nezmožnost gibanja in drugačnega telesnega sproščanja** - otroci morajo veliko časa preživeti v istem prostoru, v isti skupini, ne sproščajo svojih napetosti s športom itd. (Lampe idr. 2002: 23 - 24).

5.4. BREZPOSELNOST

Pogosto se povezuje brezposelnost in deviantno ali antidružbeno obnašanje, ker imajo brezposleni čas in nimajo priložnosti za zaslužek. Zato nezaposleni, brezposelni, iskalci zaposlitve, obrobni itd., že vnaprej predstavljajo potencialno nevarnost in so že vnaprej deležni večje pozornosti (Globočnik, 1996: 97). Pečar meni (Globočnik, 2002: 97), da je med nezaposlenimi veliko mladih, prav tako pa je struktura nezaposlenih po strokovnih kvalifikacijah in po šolski izobrazbi višja kot med zaposlenimi. Nezaposlenost jih poriva v družbeno obrobnost. Pojavlja se strah, da bodo brezposleni mladi razvili antidružben odnos ali obnašanje. Delo in dohodek nista pomembna samo v materialnem pomenu, saj pomenita tudi dostop do neodvisnosti in odraslosti. Še posebno v iskanju prve zaposlitve mladi pogosto tekmujejo z bolj izkušenimi delavci in so pri tem zavrženi, ker imajo premalo izkušenj. Ujeti so v začaran krog: ker nimajo izkušenj, nimajo službe, ker nimajo službe, pa ne morejo pridobiti izkušenj.

Hurrelmann navaja (Globočnik, 2002: 99-100), da je obiskovanje šole z zahtevnimi izobraževalnimi cilji postalo prevladujoča značilnost mladostniške dobe. S tem pa so se bistveno povečale tudi možnosti mlade generacije za dosego višje šolske in poklicne izobrazbe. Sočasno so močno narasli pritiski zaradi pričakovanj staršev in družbenega okolja (sosedov, sorodnikov, znancev). Mladi so ponotranjili te pritiske in razvili izredno zahtevne koncepcije poteka izobraževanja in življenjskega načrta. Z naraščanjem števila mladih, ki si pridobivajo vedno višjo izobrazbo, je visoka izobrazba postala socialna norma, ki od vseh

zahteva, da si prizadevajo za še višjo izobrazbo. Posledica so živčnost in nemir ter storilnostne težave in veliki »storilnostni strahovi«, predvsem pa tistih, ki imajo težave v šoli. V ozadju tega je povečanje storilnostnih zahtev na vzgojno – izobraževalnem področju. Te strahove opazamo pri šolsko privilegiranih mladih, ki so zaradi ponotranjenih zahtev, postavljenih staršem in njim samim, marsikaj izgubili; vendar so značilne predvsem za socialno nepriviligirane mlade, ki se bojijo, da bi bili zaradi slabega učnega uspeha izločeni iz tekmovanja za zanimiv položaj v poklicu.

Mladi vse bolj postajajo obremenjeni z zahtevami izobraževanja, s pridobivanjem kvalifikacij, ki bi jim omogočile dobre začetne pozicije v poklicu. Tisti, ki zahtevnim izobraževalnim programom ne morejo slediti, so tako že v času šolanja potisnjeni v tako imenovano spodnjo tretjino družbe, to je tisti del, ki je bolj ali manj za vedno odrinjena od zaposlitve. Nezaposlenost deluje kot stigma, ki jim v družbi, predvsem pa med vrstniki, znižuje vrednost ter jih zadržuje na prehodu v odraslost. Če mladi nimajo družbeno priznane možnosti za doseganje pričakovanega socialnega statusa, potem skušajo doseči alternativni socialni status, ki lahko vključuje tudi nasilje. Lahko ugotovljamo, da je nezaposlenost predvsem problem mladih in da bo naraščajoča ali vsaj konstantna nezaposlenost vplivala na obseg kriminala (predvsem nasilniškega in premoženjskega) in drugih družbeno negativnih pojavov, ki jih povzroča (Globočnik, 1996: 106).

Posameznik, ki je bil nesposoben dobiti službo, se lahko počuti osebno odgovornega (to je stališče, ki je pogosto posredovano z mediji), kar vodi k znižanemu samospoštovanju in povečani nebogljenosti. Nezaposlenost deluje na mladega človeka kot stigma, kot socialni madež, ki mu znižuje vrednost v očeh vrstnikov in starejših ljudi. Tudi če po nekem času nezaposlenosti mlad človek vendarle dobi kakšno delo, se mora največkrat zadovoljiti z neustrezno zaposlitvijo, kar stigme ne odpravi, temveč jo le začasno prekrije (Ule in drugi, 1993: 11). Brezposelnost pušča usodne posledice na psihični strukturi osebnosti, ki se kažejo navzven kot spremembe v samopodobi (identiteti) posameznika: predvsem izguba samozaupanja in samospoštovanja, spremembe vrednot in moralno-etičnih predstav, zoženje življenjskega sveta. Tako pride do redukcije življenjskih ciljev in aspiracij, zoženja dejavnosti in možnosti odločanja, zoženja socialnih stikov, umika v izolacijo in apatijo, znižanja socialnega statusa. Daljša nezaposlenost oziroma nemožnost najti zaposlitev sčasoma povzroči negativen odnos oziroma negativen odnos do družbe sploh (Ule in Mihelj, 1995: 122). Usodno negativna posledica dalj časa trajajoče brezposelnosti mladih je, da se

lahko sčasoma razvije socialno negativen odnos do dela. Raziskave kažejo, da tisti nezaposleni, ki jim delo ne pomeni kakšne posebne vrednote, doživljajo svoj položaj manj stresno. Tisti mladi, ki imajo delo za visoko vrednato, pa odsotnost z dela oziroma nemožnost vstopiti v delo doživljajo močno psihično obremenjujoče. Torej negativen odnos do dela deluje kot neke vrste obrambni mehanizem pred prehudo psihično stisko nezaposlenih mladih. Psihične posledice brezposelnosti, ki se kažejo predvsem v čustvenih motnjah, kot sta strah in depresija, se lahko sčasoma sprevržejo v psihosomatske motnje ali ogrozijo fizično zdravje. Tipične psihosomatske motnje, ki so posledica stresnega stanja zaradi brezposelnosti so hipertenzije, glavoboli, ulkusi, alergije.

Res je, da so takojšnje psihične posledice bolj vidne pri izgubi zaposlitve kot pri prvih iskalcih zaposlitve. Starejši reagirajo s šokom, njihove reakcije so takojšnje in vidne. Mlajši reagirajo z osebnostnimi in vrednotnimi spremembami, reakcije so prikrite in dolgoročne. Raziskave sicer ne potrjujejo razširjene laične teze, da nezaposleni mladi v večji meri sodelujejo v kriminalnih aktivnostih. Coleman in Hendry (Ule, 2000: 48) pravita, da nezaposleni mladi prej postanejo izolirani in apatični, kot pa sodelujejo v kolektivnih uporih.

Nezaposlenost mladih je torej po raziskovalnih in teoretskih spoznanjih eden glavnih razlogov za socialno ranljivost mladih, ker ne postavlja mladega človeka samo v neugoden socialno-ekonomski položaj, mu zmanjšuje status in ugled v družbi, ga marginalizira, ampak povzroča tudi dolgotrajne psihične poškodbe in posledice na samopodobi mladega človeka (Ule, 2000:49).

5.5. PROSTI ČAS MLADIH

Prosti čas je pomembna kategorija v sodobni družbi, saj potrošniška družba vse bolj skrajšuje delovni čas in podaljšuje prosti čas, ki ga seveda spet poskuša napolniti s proizvajanjem blaga, storitev in dejavnosti, ki jih nenehno pošilja na trg. Prosti čas je v sodobni industrijski družbi vedno bolj tudi čas, ki ga posameznik uporablja za lastno regeneracijo, za nameščanje identitetnih izgub, ki nastajajo na drugih področjih življenja, predvsem na področju dela. To je čas za razreševanje konfliktov v socialni sferi, za druženje in vzdrževanje socialnih mrež, ki so posamezniku nujna opora v življenju. Prosti čas je zato nujno potreben čas, da človek lahko vzdrži napetosti in konflikte v življenju.

To velja predvsem za odrasle zaposlene ljudi. V veliki meri pa to velja tudi za otroke in mladostnike, saj se tudi njim, predvsem z vstopom v šolo, začne čas deliti na delovni čas (šolski čas, čas za učenje in pripravo na šolo) in prosti čas. Šolanje se s svojo zahtevnostjo, storilnostnimi in kompetitivnimi pritiski na posameznika približuje delovnemu svetu, še več, postaja vse bolj obremenilna dejavnost, ki zahteva vedno več človekove (mladostnikove) energije in časa. Zato postaja prosti čas tudi za mlade vedno bolj pomemben.

Prosti čas ne pomeni samo več svobode v izbirah dejavnosti in odnosov, ampak pomeni tudi čas zmanjšane nadzora nad posameznikom in posameznico. Ravno to področje, torej področje nadzora nad prostim časom mladih, pa je najpogostejše izvor največjih dilem in konfliktov med odraslimi in mladimi. Potrebo mladih po vedno več prostega časa in vse bolj izpolnjenem prostem času spretno izrablja sodobna industrija prostega časa in sodobni mediji. Sodobna industrija prostega časa za mlade s produkcijo modnih stilov, trendov, elektronske in zabavne industrije hote ali nehote zmanjšuje prostor avtonomije in vzdržuje nadzor nad prostim časom mladih (Ule, 2000: 20).

Čeprav je prosti čas razdrobljen na veliko majhnih in skoraj nepovezanih drobcev, pa ima vedno svoj globok pomen, ker se v tem času odvija neformalna, a zelo pomembna socializacija. Nekateri načini neformalnega preživljanja prostega časa so vedno manj zaželeni in upadajo. Starši in odrasli se vedno bolj zavedajo nevarnosti, v kateri se lahko znajdejo njihovi otroci, ki preživljajo svoj prosti čas v neformalnih skupinah vrstnikov. Zato vedno bolj zagovarjajo organizirano preživljanje prostega časa, kjer se lahko taki nevarnosti izognejo. Pri aktivnostih organiziranega prostega časa je vedno navzoč nekdo, ki je za preživljanje tega prostega časa odgovoren. Nekateri otroci imajo preživljanje prostega časa celo preveč organizirano, tako da pravega prostega časa skoraj sploh nimajo. Mladi se v svojem prostem času najraje družijo z vrstniki, s prijatelji. Biti z njimi pomeni, da imajo možnost (da jim je dana) lastne izbire načina preživljanja svojega prostega časa. To je tisti neformalni prosti čas, ki si ga najbolj želijo. Pomeni pa tudi tisto družbo, v kateri se počutijo dobro in v kateri so najbolj razumljeni (Bajzek, 2003: 159).

Pasivno preživljanje prostega časa samo po sebi ni problematično, saj vsakdo občasno potrebuje čas za popolno sprostitev, za gledanje TV, ležanje na kavču, branje lahkega čtiva ipd. Problem nastane tedaj, ko takšno preživljanje postane načelna ali edina strategija za preživljanje prostega časa. Ko se vzorci pasivnega prostega časa spremenijo v navado, to

vpliva na kakovost življenja v celoti. Ti vzorci vplivajo na odnos posameznika do njegovega dela, do družine, do življenja sploh. Raziskave kažejo, da ljudje, ki nadpovprečno veliko gledajo TV, bolj pogosto zasedajo slabša delovna mesta in imajo slabše medosebne odnose. Lahko, da osamljenost, združena z nezadovoljstvom pri delu, povzroča pasivno preživljanje prostega časa. Toda običajno gre za krogotok vzrokov in učinkov, kjer ni mogoče enolično določiti začetnega vzroka, ker se prvotni vzroki spreminjajo v učinke, prvotni učinki pa postanejo prevladujoči vzroki.

Kadar postane življenjski stil kake skupine ali posameznika pust in prazen, kadar se delo spremeni v utrujajočo rutino in družbene odgovornosti izgubijo svoj pomen, tedaj verjetno prosti čas postane bolj pomemben, vendar obenem manj pomenljiv (Ule, 2000: 21).

5.6. UČINKI MEDIJEV

Mediji poročajo o kriminaliteti na senzacionalističen način. V skladu s povpraševanjem občinstva se osredotočajo na najbolj spektakularne izraze nasilja, poleg tega pa se jim posvečajo v obsegu, ki je povsem nesorazmeren z dejansko količino storjenih nasilnih dejanj. Po drugi strani mediji včasih sploh ne poročajo o najbolj skrajnem nasilju, da bi ohranili vtis o poštenosti posameznikov ali družbenih sistemov (Petrovec, 2003: 8).

James Potter (Petrovec, 2003: 9) v svojem delu »O nasilju v medijih« navaja številne teorije, ki poskušajo razložiti vpliv medijev in njihovih sporočil na nastajanje vedenjskih vzorcev pri gledalcu. Med njimi omenja biološke, ekološke, kognitivne in interakcionistične. Vendar vse privedejo do nespornega sklepa, da tovrstno nasilje učinkuje na prejemnika. Med vplivi so zlasti očitni trije:

- gledalec privzame agresivne vedenjske vzorce oziroma se nauči tovrstnega reagiranja;
- pogosto srečevanje z nasiljem v medijih zmanjša gledalčevo občutljivost za nasilje;
- marsikaterega gledalca postane strah.

Sampson (Ule, 1994: 159) na osnovi dosedanjih raziskav v zvezi z mediji in agresivnostjo predpostavi tri možne učinke medijev na posameznika:

- **pridobitev** – pomeni vlogo medija pri učenju oblik in socialnih funkcij agresivnosti. Mediji nam posredujejo določene splošne socialne modele reševanja konfliktov, sproščanja frustracij, jeze in strahov. Mediji nas seznanjajo z agresivnimi scenariji, ki jih v posebnih okoliščinah lahko uporabimo pozneje v življenju;
- **vzdrževanje** – agresivnega stila obnašanja oziroma vzdrževanje in podpiranje agresivnih stališč in vrednot. Mediji lahko preskrbijo čudovite predstave, ki sprožijo agresivne scenarije ali jih celo razdelajo za nas, oziroma nas oskrbijo z opravičili za agresivno obnašanje;
- **prenašanje** – agresivnega obnašanja. Tu je poudarek na vzpodbujanju – nasilje na televiziji, radiu, časopisu vzpodbudi ljudi, da se obnašajo agresivno. Posebno močan učinek imajo situacije v medijih, kjer je junak za svoje nasilno obnašanje nagrajen.

Ne smemo pozabiti tudi na **informacijsko vlogo** medijev. V našem kontekstu se informacije nanašajo na znanje o agresivnosti, kdaj in kako se agresivnost uporablja za reševanje konfliktov. Medij torej daje določeno legitimnost agresivnosti pri reševanju problemov (Ule, 1994: 159).

Obstajajo pa tudi nasprotne teze o vplivu gledanja prizorov nasilja na razvoj agresivnosti. S. Feshbach (Ule, 1994: 160) je na primer mnenja, da lahko fantazije o nasilju, ki jih sproži gledanje nasilnih scen na televiziji ali v kinu, zmanjšajo agresivnost v realnem življenju. Imaginacije nasilja torej lahko zmanjšajo potrebo po dejanski agresiji. Feshbachove ugotovitve so mnogim prišle prav, da so se zavzemali za necenzuriranje televizijskih programov.

Vse te različne teze kažejo na to, da relacija med nasiljem v medijih in agresivnim obnašanjem še zdaleč ni tako enostavna, kot se zdi na prvi pogled. Če nasilje v medijih sproža agresivno obnašanje, je odvisno predvsem od tega, kako osebe doživljajo dogodek v mediju. Za nekatere ljudi večerno gledanje televizije pomeni sproščanje dnevnih frustracij, medtem ko drugim medij sugerira aktivnosti v realnem življenju, predvsem tistim, ki ne znajo potegniti meje med fantazijo in realnostjo (Ule, 1994: 160).

Upošteva prav mogoči vpliv nasilnih prizorov na posameznike v družbi, a zavedajoč se, da na različne ljudi nasilje različno vpliva, se politika, ki bi hotela delovati omejevalno na nasilno vsebino, srečuje z dvema izzivoma. Prvi je **ozaveščanje** gledalcev o vplivih nasilja,

drugi pa je **izogibanje** mehanizmom, ki bi lahko sprožili nezaželeno vedenje pri dovzetnejših gledalcih. Cenzura praviloma ni ustrezen rešitev. Dejstvo je namreč, da ima javnost pravico do informacij. Poleg tega ustvarja fenomen »prepovedanega sadu«, ki postaja zato še bolj vabljen, hkrati pa ustvarja razmere za nastanek črnega trga (Petrovec, 2003: 11).

Študija Melanie Brown (Petrovec, 2003: 10) o nasilju v medijih navaja naslednje pogloblitve ugotovitve:

- gledanje nasilja je povezano z naraščanjem agresivnosti, z zmanjševanjem občutljivosti za nasilje in z naraščanjem strahu pred kriminaliteto;
- nasilje v javnih medijih utegne vplivati na nasilna kazniva dejanja, vendar to nasilje ni edini razlog; obstaja vrsta vplivov na nasilno vedenje;
- nekateri ljudje utegnejo posnemati nasilno vedenje, ki ga vidijo na televiziji ali na videu;
- razmerje med opazovanjem nasilnih prizorov in nasilnim vedenjem je dvosmerno; agresivni ljudje pogosteje gledajo nasilne prizore in ljudje, ki opazujejo nasilne prizore, so pogosteje nasilnega vedenja;
- za učinkovanje nasilnih prizorov so najbolj dovzetni otroci, za njimi pa mlajši polnoletniki; moški so nekoliko dovzetnejši za vplive nasilnih prizorov kot ženske;
- kljub morebitnemu vplivu nasilja v javnih medijih na nasilje v družbi ni povsem jasno, ali je ta vpliv zelo pomemben v primerjavi z drugimi morebitnimi vplivi, kot so na primer družinske razmere, nasilje in zlorabe v družinskem krogu, vpliv staršev, revščina, vzgoja, rasizem, kulturna dezintegracija ali jemanje drog.

Študije z eksperimenti so pokazale, da otroci, ki običajno gledajo več nasilnih oddaj, pogosteje kot drugi sprejemajo nasilje kot način reševanja konfliktov. Tudi nekatere longitudinalne študije so potrdile, da so se otroci, ki so prebili večino časa pred televizijo in gledali nasilje, do svojega tridesetega leta zelo pogosto znašli pred sodiščem. Agresivno vedenje narašča; zmanjšuje se občutljivost za posledice nasilja; otroci postanejo nezaupljivi, saj od drugih otrok pričakujejo podobno nasilno vedenje; otroci, ki se vedejo agresivno imajo za opravičilo podobno vedenje televizijskih junakov; nasilje, ki ga vidijo, aktivira njihove že obstoječe agresivne misli in želje (Petrovec, 2003: 15).

Množična občila vsak dan ure in ure vplivajo na nas s svojimi vtisi in vestmi, ki jih sama odbirajo, čeprav nas ne poznajo, in ne glede na (v glavnem) poklicne, statusne, starostne in druge razločke med ljudmi – prejemnike informacij. Čeprav so določeni načini in področja informacij vendarle prilagojeni posameznim ali prav določenim družbenim skupinam, kot so na primer otroci, mladi, odrasli, stari itd., ali pa namenjeni ljudem, izbranim po kakšnih drugih izhodiščih, so navadno dostopni vsem, brez kakršnihkoli razmejitev. Če tako gledamo na sredstva javnih občil, zlasti pa na tisk, moramo ugotoviti, vsaj kolikor gre zanj v naši ožji domovini, da navadno ni tolikšnega razločevanja, kadar gre za pisanje o kriminalu in vsem, kar ga kakorkoli spremlja v javnem obravnavanju. Treba pa je reči, da je tisk izmed vseh sredstev javnega obveščanja še najbolj stalen, najbolj oblikovan in zastavljen ter nasploh najpogostejši senzibilizator za probleme deviantnosti. To velja toliko bolj, če poleg osrednjega in obrobnega tiska, vključno z dnevniki in tedniki, upoštevamo še vse drugo, kar tisk kakorkoli posreduje o kriminalu, z vsemi danes možnimi oblikami in pripomočki. Le-ti včasih spremljajo tudi nekatere akcije in dejavnosti, ki so zasnovane s kakšnim posebnim namenom, ter so morda tudi sredstvo izvajalcev in ne le informativnih javnih občil.

Gotovo je, da med tiskom in viri podatkov o deviantnosti, to pa so pretežno državni represivni organi, obstajajo določena nasprotja, ki izhajajo iz želja po obveščanju, tudi morda s prizvokom senzacionalizma po eni strani in težnjami po previdnosti po drugi, ker morajo o »virih« še preiskovati, varovati izsledke, upoštevati načela, ki izhajajo iz (kazenskega ali kakšnega drugega) postopka, ter tako bedeti nad podatki o »temnih plateg« človeške družbe. Tisk podatke ne le prikazuje z besedami in fotografijo, marveč pojave tudi pojasnjuje, stigmatizira in obsoja, odvisno od izkušenj in narave komunikatorja. Za večino ljudi je pisanje o kriminalu v tisku (poleg drugih komunikacij) edina možnost za spoznavanje kriminalnega sveta, kolikor niso tu in tam obravnavane tudi njegove žrtve. Od tiska je zato v veliki meri odvisno, kako javnost sprejema in dojema podatke o kriminalu, še posebno, ker je zanj več »emotivnega zanimanja kot razumskega« (Pečar, 1991: 181-183).

J. B. Thompson (Bajzek, 2003: 180) navaja, da moderna sredstva obveščanja dajejo procesu socializacije novo razsežnost oziroma prinašajo novo obliko socializacije. Ta socializacija je bolj »lahka« ali »lahkotna« in morda je prav zato bolj učinkovita od tradicionalne.

Danes sredstva obveščanja posredujejo tudi preteklost, spomin in v določenem pomenu oblikujejo svet in nazor posameznika, posebno mladih generacij, saj so ta sredstva že del njih

samih. Vzgoja se začne tukaj. Vrednot se ne da predstaviti vnaprej, ampak v soodvisnosti s simboličnim posredovanjem medijev in socialne prakse, ki jo ta sredstva oblikujejo. Sredstva obveščanja so tista, ki ustvarjajo »resničnost«. Ta sredstva namreč vplivajo na to, kakšna je naša izkušnja in podoba sveta, ne glede na to, v kakšnem okolju živimo in v kakšnem odnosu smo s tem okoljem (Bajzek, 2003: 180).

Lahko zaključimo, da nasilje ostaja velika tema množičnih komunikacij in da glede na pomembno vlogo medijev v socializaciji, oblikovanju stališč in mnenj publike, potrebuje nasilje v medijih nadaljno pozornost in raziskovanje. Če se ukvarjamo in preprečujemo nasilje v družinah, šolah, vrstniških združbah, potem je jasno, da moramo biti pozorni tudi na nasilje v tako razširjenem in pomembnem mediju kot je televizija (Ule, 1994: 160), po drugi strani pa ne smemo zanemariti vloge tiska, ki kot družbena institucija nima osebnega stika s svojimi prejemniki, ima pa moč, ki se kaže v napadalnosti informacij.

5.7. EKONOMSKI PRITISKI IN STAROST

Ekonomski pritiski ne delujejo v enaki meri na vse posameznike, celo na tiste ne, ki se sicer nahajajo v istih podrejenih družbenih skupinah. Poleg spola je v tem pogledu zelo pomembna kriminogena spremenljivka starost. Še posebej kritično je obdobje prehoda iz otroštva v odraslo dobo. V tem obdobju običajno popusti emocionalna vez med odraščajočo osebo in starši (ekonomska odvisnost pa ostane večinoma bolj ali manj nespremenjena), s tem pa se zmanjša tudi nadzorovalna moč staršev (oziroma družine). Poveča se pomembnost vrstniške skupine: zelo važno je, kakšen si videti v očeh svoje vrstniške »referenčne skupine« (v tem okviru se namreč meri ugled ali status posameznika in posameznice). V obdobju »tranzicije« v odraslo obdobje je za mladega človeka ključnega pomena, da je priljubljen in da se druži s »pravo« vrstniško skupino. Življenjski slog, ki ga strukturirajo normativna pričakovanja vrstniške »referenčne skupine«, pa je povezan z določenimi finančnimi stroški, se pravi z denarjem, ki je namenjen nakupovanju »nujno potrebnih« mladostniških statusnih dobrin, na primer alkoholnih pijač, cigaret, nedovoljenih mamil, modnih oblačil in obutve, revij, zgoščenk, kaset, bencina za motorno vozilo, kozmetike in tako naprej; denar pa je potreben tudi za obiskovanje koncertov, diskotek in lokalov, za potovanja in druge podobne dobrine. Glede na to, da tovrstne »potrebe« pač »morajo« biti zadovoljene, mladostnik pa pogosto nima svojih sredstev (tudi starši ne morejo vselej potešiti vseh želja), se privlačnost nedovoljenih metod za financiranje prostočasnih dejavnosti precej poveča. Greenberg

(Kanduč, 1997: 400) poudarja, da je visok obseg premoženjskih kaznivih dejanj pri storilcih med petnajstim in sedemnajstim letom pravzaprav »odgovor na disjunkcijo med željo po sodelovanju v družabnih dejavnostih z vrstniki in odsotnostjo zakonitih virov za financiranje«.

V sodobni kapitalistični družbi je še posebej za odraščajoče moške iz nižjih družbenih slojev značilna visoka stopnja medosebnega nasilja. Tudi ta pojav bi lahko povezali z ekonomskimi pritiski (oziroma z omejitvami, ki izvirajo iz njihovega razrednega položaja). Predvsem je treba upoštevati, da osebe iz nižjih družbenih slojev – pogosto zaradi kulturne deprivacije – težje uspevajo v šoli (in težje dosegajo akademski uspeh), poleg tega pa težje prihajajo do ekonomskih sredstev za »postavljanje« s statusnimi dobrinami. V takem sobesedilu je nasilno ali agresivno vedenje pogosto edini način za zbujanje pozornosti in za pridobivanje ugleda, vsaj v očeh vrstnikov iz referenčne skupine, ki imajo skupna - »subkulturalna« - vrednotna izhodišča. Tudi potem ko mladostnik preneha s šolanjem, je soočen z ekonomskimi problemi (neuglednimi in slabo plačanimi službami). Greenberg (Kanduč, 1997: 401) meni, da postajajo adolescenti v sodobni družbi poseben razred. Vendar pa podrobnejše raziskave – zlasti na področju mladinske subkulture – niso potrdile takšne domneve. Izkazalo se je namreč, da obstaja znotraj širše mladinske kulture več subkulturnih vzorcev, ki so lahko zelo različni, včasih celo izključujoči (še najbolj pa so odvisni od razrednega porekla, pri čemer so, vsaj v optiki konvencionalnega kriminala, najbolj problematični subkulturni vzorci mladostnikov nižjih družbenih slojev) (Kanduč, 1997: 401).

V slovenskih razmerah se zaenkrat še niso razvili »čisti« (idealnotipični) subkulturni mladinski vzorci. Med njimi praviloma ni ostrih meja, ampak krhke in prejkone zelo prepustne ločnice. Nasilniško vedenje je na primer pogosto povezano s koristolovskimi kaznivimi dejanji (pri izsiljevanju ali ropu). Vsekakor pa kaže ob tem opozoriti na protislovnost (konfliktnost) normativnega položaja člana določene subkulturne skupine (npr. mladoletniške »bande«), katerega vedenje je hkrati odklonsko (iz zornega kota vladajoče kulture in veljavnega normativnega reda) in konformno (glede na normativna pričakovanja drugih članov iste subkulturne skupine). Ravno konformno vedenje – v luči subkulturnih vrednot in norm – posamezniku omogoča, da si izoblikuje lastno samopodobo, pridobi samospoštovanje, ugled (v očeh svojih vrstnikov oziroma svoje referenčne skupine) in občutek pripadnosti. Na ta, za družbo in morda tudi zanj, problematičen način pravzaprav

doseže tisto, česar v okviru vladajočih kulturnih idealov in statusnih meril ni mogel (zaradi svojega razrednega položaja ali zaradi svojih osebnostnih značilnosti) ali ni hotel doseči.

Vedenjski vzorci, ki spremljajo razvoj mladinskih subkultur, zbujajo v javnosti (in javnih občilih) burne in zelo čustvene (nemalokrat naravnost panične) odzive. Pojavi, kakršni so uživanje prepovedanih mamil, nasilniško vedenje ali v šoli ali na ulici, navidez »nesmiselno« uničevanje predmetov in raznolika premoženjska kazniva dejanja mladoletnih storilcev, so pogosto dojeti kot znamenja »problematičnosti« sodobne mladine nasploh ali pa vsaj določenih prepoznavnih mladostniških skupin. Pri tem pa se praviloma pozablja, da so problematični subkulturni vedenjski vzorci v bistvu že sami oblika skupinskega odziva na nedvomno zelo pereče bivanjske probleme, s katerimi se na poti v svet odraslih soočajo številni segmenti mladih ljudi (Kanduč, 1997: 404).

6. ULIČNO NASILJE

Ulico lahko razumemo kot neko pot, smer, cesto. V tem pomenu predstavlja ulica nekaj dinamičnega, nekaj, kar vodi do določenega cilja. Toda pomen ulice je lahko predstavljen tudi drugače. Glede na to, da mladi z ulice ne vedo natančno, kam so namenjeni in kam jih bo pot pripeljala, ima ulica zanje nek poseben pomen. In v tem kontekstu postane ulica simboličen kraj. Čeravno je torej geografsko gledano ulica nek prostor, v katerem se lahko nahajamo, je z vidika odnosov dinamičen kraj fizičnega in emocionalnega preživetja. Toda ta dinamika odnosov ni vedno pozitivna, ne prinaša vedno vrednot in perspektive. Pogosto se namreč giblje v začaranem krogu nezadovoljenih potreb in prekinitve stikov z okoljem, kjer naj bi se človek počutil sprejetega, to pa je največkrat družina. Gre torej za nek negativen prostor, ki gotovo ne pripomore k rešitvi iz začaranega kroga pajdaštva in pomanjkanja smisla, prostor, ki je navidezen nadomestek blaginje in v katerem se iščejo takojšnje zadovoljitve.

Stvarnost ulice se spreminja glede na geografske značilnosti in simbolični pomen (navozovanje stikov, kraj preživetja, zabave ali celo zavetja pred vsakodnevnim nasiljem). Razlogov, zaradi katerih se mladostniki zatekajo pod okrilje ulice, je veliko. Včasih gre za osebne odločitve, ki pa so pogojene s številnimi dejavniki, med katerimi se v življenjski zgodbi človeka, navkljub njegovi mladosti, kažejo nezadovoljene potrebe, tako tiste najosnovnejše, kot tiste višjega ranga – t.j. čustvene, potrebe po pripadnosti, po smislu. Nezadovoljitev določenih potreb rojeva pogoje za ustvarjanje rizičnih situacij in s tem riziko emarginacije in deviantnosti. V večini primerov rizični dejavnik ustvari nekaj negativnega; tako v objektivnem smislu (kot pogostnost skupin, ki uporabljajo drogo, ločitev družine, šolski in delovni neuspeh, pomanjkanje osnovnih sredstev kot npr. hrana, bivališče, šola rekreacija itd.) kot tudi v njegovem subjektivnem pomenu (napor, nemir, pomanjkanje smisla, nezadovoljstvo v družinskem krogu). Sam zase ali v povezavi z drugimi dejavniki ustvari »rizično situacijo«, ki povzroča oblike marginalnosti in deviantnosti. Ostali dejavniki se nanašajo na osebno in medosebno področje – odnos do svojega jaza, do pravil in norm, do vrednot, pa tudi za odnos do področnih skupin (ali institucij) ter pomembnih drugih (Caliman, 1998: 59-66).

6.1. OBLIKE ULIČNEGA NASILJA

Bučar-Ručman (2004: 59) navaja, da gre pri uličnem nasilju predvsem za dejanja, ki se zgodijo v večini na ulicah, v javnih prostorih (npr. diskoteke, parkirišča, pošte, trgovine ...). Na podlagi analiz različnih virov, kronik dnevnega časopisja, poročil policijskih postaj, pogovorov z vrstniki, ki so bili akterji ali žrtve nasilnega vedenja, s pomočjo lastnega zaznavanja uličnega nasilja, je oblikoval naslednje oblike uličnega nasilja:

- **Nasilje, ki se izvaja zaradi dokazovanja moči**

V to skupino nasilja spadajo vsa tista nasilna dejanja, ki jih storijo mladi zgolj zaradi tega, da dokazujejo svojo moč (gostilniški pretepi, pretepi na ulicah, na dvoriščih, ipd.). značilno za ta dejanja je, da za pretep zadostuje že na primer »grd pogled« nekoga; sedenje na stolu, ki je ponavadi »rezerviran« za mladostnika (ustrahovalca). Slednjega pri početju največkrat opogumljajo njegovi spremljevalci (sovrstniki, naključni znanci ipd.).

Predvsem v zadnjem času smo priča čedalje večjemu nasilju mladih v prometu (na cestah in parkiriščih). Žuganje z roko, izstopanje iz avtomobilov in verbalne grožnje voznikom, ki po mladostnikovem prepričanju niso upoštevali cestno prometnih predpisov, poškodovanje parkiranih vozil ipd., je danes že vsakodnevni pojav. Večino dejanj oškodovanci policiji sploh ne prijavijo bodisi zaradi manjše materialne škode na vozilih bodisi zaradi strahu pred storilcem (storilci). Strah je v večini primerov na prvem mestu (oškodovanci vedo, kdo je njihovo lastnino poškodoval ali uničil, vendar zaradi strahu tega ne upajo prijaviti). Strah je prisoten tudi pri osebah, ki niso bile oškodovane ali udeležene v verbalnih grožnjah. Kot poglavitni razlog neprijavljanja se največkrat navaja, da nad njimi ni bilo storjenega nobenega nasilja.

- **Ropi in izsiljevanja**

Tovrstna kazniva dejanja so v večini primerov storjena v urbanih naseljih, na ulicah in trgovinah. Žrtve so največkrat osebe, ki so fizično šibkejše od storilca (starejši ljudje, otroci) in jih storilci ne poznajo. Storilci žrtev napadejo slučajno ali pa jo opazujejo pri njenem početju (npr. dvigu denarja v banki ali na pošti), spremljajo njeno pot, opazujejo s kom se družijo ipd. V redkih primerih je storilec sam.

Značilno za ta dejanja je, da storilec nujno potrebuje denar (za mamila, alkoholne pijače, cigarete ipd.) in ne izbira sredstev, kako do njega priti. Otroci so poleg starejših

najprimernejše žrtve. Ne glede na to, da v večini primerov nimajo denarja, pa ima danes skoraj vsak mobilni telefon ali kakšen drug predmet, katerega se da prodati (seveda po nižji ceni, kot je njegova realna vrednost).

- **Spolno nasilje**

Storilci navedene skupine kaznivih dejanj (kaznivo dejanje posilstva, spolnega nasilja, spolnega napada na otroka) so večinoma že polnoletni, vendar so v posameznih primerih tudi mladoletniki. Schneider (Bučar – Ručman, 2004: 71) meni, da obstajajo štiri vrste odnosov med žrtvijo in storilcem:

- med njima pred storitvijo kaznivega dejanja ni bilo odnosov;
- žrtev je spoznala storilca neposredno pred storitvijo dejanja ali pa je o njem nekaj vedela;
- med njima je bil le površen socialni stik (sosed, kolega) in
- socialni stiki med njima so bili pogosti in trdni (prijateljstvo, sorodstvo ipd.).

Največji problem pri ugotavljanju navedenih kaznivih dejanj je v temu, da žrtve dejanja največkrat ne prijavijo (sram, strah, stigmatizacija ipd.)

- **Nasilje zaradi nestrpnosti**

Med te oblike nasilja spadajo vsa nasilna dejanja, ki se zgodijo zaradi nestrpnosti. V Sloveniji lahko opazimo primere nasilja nad ljudmi, ki imajo drugačno barvo polti, so drugače spolno usmerjeni, imajo drugačno veroizpoved itd. Opazimo lahko, da nekatere zelo moti vse kar je drugačno od njih. V Sloveniji lahko opazimo tako imenovane skupine skinov (angl. skinhead), ki že s svojim pojavom med ljudmi zbuja strah. Ti obritoglavci se imajo za tiste prave Slovence in zaničujejo vse, kar je neslovenskega. Iščejo vsakogar, ki je drugačen od njih in zase pravijo, da se borijo proti homoseksualcem, komunizmu, »dotoku študentov različnih podras«, tistim, ki niso Slovenci itd. Realna dejstva pa kažejo, da ima priložnost spoznati njihovo »prijaznost« tudi vsak drug mlad človek, ki ne sodi ravno v zgoraj omenjene skupine. Obritoglavci so zaključene družbe, skupine, ki se zbirajo na določenem prostoru (ki je samo njihov) in občasno dobijo navdih za akcije. Za skupine obritoglavcev velja načelo enkrat skin, vedno skin. Dosedanje akcije obritoglavcev v Sloveniji niso bile načrtovane oziroma predhodno pripravljene. Izvedene so bile spontano, odvisno od trenutne volje in situacije (Bučar – Ručman, 2004: 74 – 76).

- **Nasilje med in znotraj posameznih skupin mladih**

Tomc (Bučar- Ručman, 2004: 78) navaja, da v Sloveniji obstajajo naslednje subkulture: skejterji, rocabillyji, rockerji, homoseksualci, raverji, Balkan scena, heavy metalci, skinheadi, bikerji in punkerji. V Sloveniji opazimo tudi skupine mladostnikov, ki jim ljudje v slengovskem stilu rečejo »čefurji« in ostale različne skupine mladih, za katere pa ne obstajajo uveljavljeni termini oziroma se jih ne more kategorizirati v nobeno subkulturo. Predvsem za tako imenovane »čefurske« je značilno, da so v glavnem sestavljene iz fantov, ki živijo v istem lokalnem okolju, se dobro poznajo in so med seboj prijatelji. Večinoma te skupine nastanejo na gosto naseljenih urbaniziranih delih mest. Predvsem za Ljubljano sta bili za Slovenijo najbolj znani naselji Štepanjsko naselje in Fužine. Za ta območja je značilen velik delež prebivalcev iz drugih republik bivše Jugoslavije, ki pa imajo sedaj pri nas družine. Za odnose v teh družinah je značilno, da je oče v družini tisti, ki ima vedno prav, če mu kdo oporeka, to uredi tudi s pestmi. V mladosti so veliko časa prepuščeni sami sebi in se kratkočasijo s prijatelji. Najbolj priljubljena športa sta nogomet in borilne veščine. Pridobljeno znanje s področja borilnih veščin uporabljajo v pretepih s skupinami ali posamezniki, ki niso člani njihove skupine. Skupina lahko na drugem lokalnem območju fizično obračuna s skupino, ki ima tam domicil.

Člani teh skupin stremijo k boljšemu materialnemu stanju, ki jim po njihovem mnenju omogoča neodvisnost, višji status v družbi, najprej v krogu svojih vrstnikov in šele nato širše. Posledica pomanjkanja denarja je vidna tudi v njihovem načinu preživljanja prostega časa. Le redko se udeležujejo različnih izvenšolskih dejavnosti, ki jih je potrebno plačati. Večino prostega časa preživijo z vrstniki pred stanovanjskimi blokii, garažami, v lokalih ipd. (Bučar – Ručman, 2004: 79 – 80).

- **Ostale oblike nasilja mladih v Sloveniji**

Bučar – Ručman (2004: 58) navaja še nekaj oblik nasilja mladih v Sloveniji. Menim, da sta predvsem naslednji obliki takšni, v katerih se zaradi delovanja članov skupine ali posameznikov, nasilno obnašanje prenese tudi na ulice:

Nasilje na športnih prireditvah, kjer se velikokrat zbirajo množice navijačev, ki v nekaterih primerih prireditev spremljajo z mirnim navijanjem, dogaja pa se, da ti navijači pričnejo s tako imenovanim huliganstvom – se pretepajo z navijači nasprotne skupine, razbijajo inventar, avtomobile itd. Nasilno obnašanje navijačev se običajno prenese tudi na prostor

zunaj stadionov in dvoran – na ulice, v prevozna sredstva (vlak, avtobus), v gostinske lokale ipd. Prostorski okvir dogajanja ob športnih tekmah obsega naselja in četrti, iz katerih prihajajo navijači, poti, po katerih prihajajo na stadion oziroma dvorane in po katerih od tam tudi odhajajo, zbirna mesta ter kraje, kjer navijači zmago proslavljajo (Bučar – Ručman, 2004: 58 in 85).

Nasilje v šolah, kamor spadajo razne oblike nadlegovanja, ustrahovanja, izsiljevanja, pretepanja, mučenja, otipavanja itd. Gre za dejanja močnejših učencev oziroma dijakov nad šibkejšimi, vse to pa se odvija v šoli oziroma v njeni okolici. Pod šolsko nasilje spadajo tudi različni izgredi mladih, ko pričnejo uničevati šolski inventar, razbijati okna ipd.

6.2. DRUŽINA ALI ULICA

Dinamika družinske interakcije in komunikacije je tista temeljna struktura, ki omogoča ali pa zavira razvoj družinskih članov k samostojnosti in identiteti oziroma to v samem jedru zavira. Pri tem imata starša bistveno vlogo. Odgovorna sta za ustvarjanje zdravega in funkcionalnega družinskega ozračja, v katerem je možno doseči individuacijo, separacijo in avtonomijo. V družinah z vedenjsko, čutenjsko in mišljenjsko motenimi mladostniki pa so zaradi nefunkcionalne strukturiranosti ravno ti osnovni cilji zablokirani. V teh družinah starša ali eden izmed njiju, evakuirata nesprejemljive čustvene vsebine ali del sebe v drugo osebo, v mladostnika, ki postane sprejemnik te projekcije.

V mladostniku se preko verbalne ali neverbalne komunikacije zbudijo misli, čustva ali vedenje, ki se ujemajo s to starševsko projekcijo. Ta mehanizem je torej poskus, kako transplantirati starševsko lastno notranjo razcepljeno podobo v osebo mladostnika in ga prisiliti, da se zlije s to podobo. Odgovor, ki ga ta podoba zbudi v mladostniku, starša preko mehanizma identifikacije znova ponotranjita in odsej dojemata in doživljata mladostnika v skladu z njuno primarno projekcijo.

Te starševske interpersonalne vsebine mladostnik odigra (acted-out) s tem, da jih aktivira v polje medosebnega uličnega odnosa. Na ta način lahko starša obvladujeta svoje nerazrešene konflikte in živita preko njih neko »nadomestno življenje«, v katerem ohranjata svojo samozavest in identiteto. To pa zahteva, da mladostnik zrahlja mejo med lastnim jazom in drugimi jazi, zanika samostojnost in izgubi občutek za potrebe in motive drugih. Namesto

prave intimnosti in zaupanja med staršema nastane pomanjkanje diferenciacije in izkoriščanje mladostnika kot objekta za zadovoljevanje lastnih potreb po integriteti.

Mladostnik, ki postane sprejemnik projekcijske identifikacije svojih staršev, ostane čustveno nepotešen, nesamostojen in neuresničen. Njegova krhka identiteta zato potrebuje ulično strukturo sovrstnikov, ki postane področje, kjer se uresničuje, kjer upa, da bo dobil strukturo, ki mu bo omogočila razvoj njegove osebnosti. Obenem mu ulica nudi prostor, kjer mladostnik aktivira nerazrešene projekcije svojih staršev. Na ulici aktivira neobvladljiva agresivna čustva, ki se odražajo v mladostniškem kriminalu, droge in druga omamna sredstva pa mu dajejo lažni občutek umirjenosti, moči in samopotrditve.

Osnovni cilj mladostnika na ulici je, da preko mehanizma projekcijske identifikacije, manipulacije ali preoblikovanja zunanje realnosti okolje priredi tako, da to ustreza oziroma postane skladno z njegovimi notranjimi občutki, ki jih je doživljal v svoji družini. Zato poznamo najrazličnejše oblike uličnega življenja oziroma skupine (in posameznike), ki se medsebojno ostro razločujejo. Vsaka skupina ima naprimer svojsko identiteto, strukturo, simbole in cilje. V teh elementih ponavadi mladostniki intuitivno, nezavedno zaznavajo možnost in način razreševanja svojih konfliktnih psihičnih občutij in vsebin, ki jih ni mogoče razrešiti v njihovih lastnih družinah, kamor ta nerazrešena občutja spadajo.

V bistvu mladostnik na ulici z drugimi počne točno to, kar so z njim počeli v njegovi družini, oziroma skuša ponoviti dramo z drugimi mladostniki ali klapami na ulici, kot je bila odigrana z njim v njegovi družini z upanjem, da bo na ulici razrešil konflikte svoje družine, ki pa so postali del njegovega psihičnega življenja. Zato zunanjo realnost ulice preoblikuje tako, da postane vzporedna njegovi notranji psihični realnosti. Ta proces je zelo podoben procesu, v katerem si otrok v zgodnjem otroštvu preko fantazij ustvari svoj lastni notranji svet. Proces tako ohranja arhaično obliko simbiotične prilagoditve svetu kakor tudi vsemogočno fantazijo, da lahko vsakdo vstopi v objekt, manipulira z njim in ga nadzira ter obvladuje.

Tako lahko ulica postane mladostniku nova družina; na ulici si ustvari podobne odnose, s podobnimi vedenjskimi in ostalimi vzorci, kot jih je bil vajen v domači družini. Na ulici bo aktiviral in skušal razrešiti starševska depresivna čustva tako, da bo pričel z uživanjem alkohola, mamili; na ulici bo odigral starševska neobvladljiva agresivna občutja s tem, da bo zabredel v mladostniški kriminal; ali pa bo na ulici ponovno postal žrtev agresije, posilstva

ipd, ulica bo v tem primeru namreč prostor, kjer bo postal prilagodljiva tarča za nerazrešene konflikte drugih mladostnikov (Gostečnik, 1998: 28-33)

7. SOCIALNO DELO IN VLOGE INSTITUCIJ PRI OBRAVNAVI ULIČNEGA NASILJA

7.1. SOCIALNO DELO

7.1.1. SOCIALNO DELO Z OTROKI IN MLADOLETNIKI

Pomembna naloga socialnega dela pri reševanju kompleksnih psihosocialnih težav otrok in mladostnikov z odklonskim vedenjem je vzpostavljanje socialne mreže, ki najprej otrokom in potem tudi vsem udeležencem v problemu omogoči novo učenje in nove dobre izkušnje za spoštovanje sebe in drugih ljudi. Socialna služba je tisto posebno mesto pomoči in sodelovanja, kjer se vsakokrat združijo strokovne in človeške moči v posebnem projektu za vsakega otroka.

Cilji so jasni: omogočiti otroku in mladostniku novo, boljšo možnost za življenje in razvoj. Ravnanje po socialnoekološkem načelu, kot ga postavlja Peter Lussi, v tem okviru pomeni povezati v edinstveno nosilno mrežo zelo raznolike, za pomoč otroku pomembne ljudi: člane družine, učitelje, skupino sošolcev, prostovoljca, javno delavko, upokojenega soseda, vodjo kluba ali skupine ... Stroka zagotavlja vzpostavljanje mreže, v socialnem delu se izdela projekt, ki opredeli delež udeleženi v problemu pri projektu rešitve, varovalne in podporne mehanizme, predvidene roke. Pomoč, kot jo opredeljujemo v socialnem delu, vodi k okrepanju, novemu socialnemu učenju, odkrivanju novih virov in možnosti otroka, učinkovitemu sodelovanju in umeščanju otroka in mladostnika v okolje šole, dela, doma.

Odklonsko vedenje otrok vzbuja strah, zavračanje, celo demonizacijo, zato je še težje vzpostaviti nosilni okvir pomoči za otroka. Učinkovita pomoč otrokom in mladostnikom, ki pripadajo tej ranljivi in rizični skupini, je pomembna tema v socialnem delu. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah nas obvezuje tudi v stroki socialnega dela, da preverimo in izboljšamo svoj delež pri zagotavljanju pravic otroka. Nova naloga je spoštovanje otroka kot sogovornika. Da bi otrok ali mladostnik lahko dobil psihološko pravico do resničnosti, pravico, da ga slišijo, da ga vzamejo resno, pravico do vseh čustev, potrebuje odrasle, ki jo vzpostavijo in zagotavljajo. Sodobna zamisel o deležu otroka in mladostnika pri vzpostavljanju projekta pomoči zanj zahteva od vseh strok (socialne, pravne,

psihološke, medicinske), da izdelajo ali dodelajo doktrino ravnanja (Čačinovič-Vogrinič, 2000: 77-78).

7.1.2. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

Družina otroka z odklonskim vedenjem je v resnični stiski. Po Helmutu Stierlinu (Čačinovič-Vogrinič, 2000) so prvine te stiske najprej osramočenost, saj je odklonsko vedenje otroka javen dokaz, da staršem ni uspelo vzgojiti otroka v skladu z normami in vrednotami družbe. V stiski so, ker jih upravičeno skrbi otrokova prihodnost. Poleg tega pogosto starši resnično nimajo dovolj moči, da bi učinkovito vodili in varovali svoje otroke. Pomoč je nujna, da bi se zmanjšali občutki osramočenosti in krivde in da bi se povečala učinkovitost staršev. Vendar se ponudba pomoči socialnega dela doživlja najprej kot grožnja, stigmatizacija, ponižanje, tako da je vzpostavljanje delovnega odnosa z družino za učinkovite projekte pomoči že izredno zahtevno delo, za katero je treba zagotoviti čas in prostor. Še posebej, ker delo poteka z družinami, ki imajo mnogo problemov, malo socialne moči in neučinkovite strategije, da bi jih rešili.

Predmet socialnega dela z družino je pomoč družini pri reševanju kompleksnih socialnih problemov. Ključni pojmi so pomoč, reševanje problema, iskanje novih rešitev prek socialnega dela in tako, da se mobilizira moč družine same. V osnovi gre vedno za projekt sodelovanja, ki se ustvari na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem iskanju rešitev, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi, kot pravi Peter Lussi (Čačinovič-Vogrinič, 2000: 78-79).

Prva naloga je vsakokrat vzpostaviti odnos s socialnim delom. Ta temelji na instrumentalni opredelitvi problema: prva visoko kvalificirana naloga socialnega delavca je, da **ustvari pogoje za pogovor, da bi vsak član družine vstopil s svojim videnjem problema, socialni delavec dodal svojo strokovno razlago in začel proces formuliranja delovne definicije možnega, uresničljivega v prvem delovnem pogovoru.** Koncept pomoči temelji na paradigmatiki postavki, da so udeleženi v problemu tisti, ki morajo sodelovati pri oblikovanju rešitve. Naloga socialnega dela je najprej ta, da **sodelovanje omogoči, da omogoči izkušnjo sodelovanja.** Vsakokrat gre za to, da se v sedanjosti začne proces pomoči tam, kjer so ljudje s svojimi stiskami, težavami, nemočjo. V delovnem odnosu socialnega dela je bistvo **zastaviti**

in zarisati projekt rešitve: ljudje pridejo s težavami pri iskanju rešitev zase v neki situaciji v življenju in v socialnem delu vzpostavljamo projekt sodelovanja, da bi se rešitve definirale, redefinirale, razrešile. Dennis Saleebey (Čačinovič-Vogrinčič, 2000:79) pravi, da je največja usluga socialnega dela stranki, da vzpostavimo sodelovanje z njo, da bi ji pomagali.

Greene, Blundo in Gallant (Čačinovič-Vogrinčič, 2000:79) menijo, da sodelovanje v socialnem delu pomeni, da socialni delavec brezpogojno spoštuje edinstvenost vsakega klienta in okoliščine njegovega življenja. Priznava, da se on oziroma ona in klienti odzivajo na situacije na posebne načine, ki odražajo zgodovino individualnih izkušenj, bioloških danosti in skupnosti pomenov, umeščenih v jezik njihovega vsakdanjega življenja. Socialni delavec spoštuje osebno rešitev klienta in vzdrževanje njegove resničnosti kot sredstvo za krepitev njene ali njegove integritete in sveta, kot ga pozna. Socialni delavec ocenjuje, da bo rešitev rezultat v sodelovanju ustvarjenega razumevanja, vzajemnega sprejemanja pomenov in skupnega ustvarjanja alternativnih pomenov. Socialni delavec ne podpira krivičnih ali na predsodkih utemeljenih dejanj. V tem primeru socialni delavec išče alternativne pomene, da bi olajšal negativne razmere.

Tako oblikovane konstruktivistične smernice za socialno delo povzemajo vse elemente delovnega odnosa socialnega dela ali definicijo pogovora, ki začneja nov projekt: brezpogojno spoštovanje edinstvenosti osebne izkušnje, ustvarjanje pogojev, v katerih je edinstvenost samoumevna izhodiščna točka raziskovanja, dodajamo strokovno vedenje, uvajamo in vzdržujemo procese razumevanja, da bi se dogovorili. Socialno delo se dogaja v sedanjosti srečanja in soočenja, prevajanja in mobilizacije.

De Vries (Čačinovič-Vogrinčič, 2000: 80) imenuje to nalogo socialnega delavca *osebno vodenje*, saj je socialno delo vodenje k dogovorjenim ciljem, k rešitvam, k oblikam pomoči. Vendar je socialni delavec v tej vlogi hkrati režiser in udeleženi opazovalec, ki se osebno odziva v razmerjih, ki se vzpostavljajo in ustvarja pogoje za nove izkušnje.

Clancyjev model (Čačinovič-Vogrinčič, 2000:81) sodelovanja med šolo in družino pri reševanju skupnih problemov in stisk je pomemben zaradi treh dragocenih elementov, ki jih vsebuje: prvi je poudarek na dodajanju moči staršem, družinam; drugi je poudarek na etiki udeležbe, na elementih partnerskega sodelovanja, soodgovornosti; tretji je soustvarjanje poti, ki pelje iz situacije pomoči v nove oblike sodelovanja. Ravno za družine, ki rešujejo problem odklonskosti otroka ali mladostnika in so posebej ranljive, tako kot je ranljiv otrok, je

pomembno, da v stroki socialnega dela **zagotovimo izkušnjo o preseganju statusa družine s problemom**. In ravno pri teh nalogah je stroka socialnega dela šibka. Spoštovanje treh prvin ustvari pogoje, da sodelovanje z družino preseže delovni odnos pomoči – družina postaja partner v novih, skupnih nalogah. Operacionalizira se v naši praksi redko zastavljen dober razplet: družina, ki je prišla po pomoč, zdaj lahko sama pomaga. Šolska svetovalna služba je dobro izhodišče za tovrstne projekte. Clancy tako opredeljuje šest strategij pri delu z družino:

- vzpostavitev stika z učenci in njihovimi družinami, opredelitev težave z vsemi udeleženi v problemu, da bi bolje razumeli svoje težave in težave v skupnosti;
- posredovanje uslug, ki jih družina potrebuje in smo se zanje dogovorili – inštrukcije, svetovanje, skupinsko delo, pravna pomoč;
- povabilo družin, s katerimi delamo, v šolski sistem in njihova vključitev v tiste dejavnosti šole, kjer bodisi pridobivajo nova znanja bodisi sodelujejo kot prostovoljci;
- organiziranje posebnih treningov veščin, kot so veščina komuniciranja, vodenja skupine, pisanja; to so veščine, ki jih starši nato posredujejo naprej v skupinskih in skupnostnih akcijah;
- vključitev družin, s katerimi delamo v projektu pomoči, v različne delovne skupine, ki delujejo na šoli za nekatere skupne naloge;
- spodbuditev staršev, da stopijo v stik s pomembnimi institucijami kraja in posredujejo za njihovo vključevanje v delo šole.

Ta model je spodbuda, da preverimo, kje so nastali podobni modeli pri nas in da jih vzpostavimo tam, kjer jih ni. Zaželen razplet je prav gotovo, da pomoč in sodelovanje zastavimo tako, da družina ne ostane odvisna od pomoči in ni stigmatizirana. Delovni odnos v socialnem delu je potencialno mesto za nove izkušnje o lastni kompetentnosti, ki jo lahko povežemo v nove oblike sodelovanja (Čačinovič, 2000: 81).

7.1.3. SOCIALNE MREŽE OTROKA IN MLADOSTNIKA

Robbie Gilighan (Čačinovič, 2000: 82) zagovarja tezo, da so socialne mreže lahko za otroka in mladostnika ključni viri pomoči in da jih je zato treba upoštevati, če hočemo učinkovito poseči v življenje otrok. Starši so pomembni, vendar otrok ne živi samo v družini in na njegovo življenje ne vplivajo zgolj starši in stroka. Maksimalna mobilizacija naravne socialne

mreže, kot pravi eno od Lussijevih načel systemskega socialnega dela, usmerja v dejavnost kompleksne mreže otrokovega sveta, ki seže ven in dlje od družine in stroke. Socialna mreža otroka je lahko vir moči, prijateljstva, samospoštovanja, lahko pa je tudi vir stresov, pritiskov, izkoriščanja in zlorabe, pomembna ovira za nov razplet. Gilighan nas opozarja, da so otrokove socialne mreže v svoji posebnosti in ločenosti od socialne mreže staršev, praviloma nevidne strokovnjakom.

Odkrivanje, raziskovanje, mobilizacija otrokove socialne mreže, ali soustvarjanje nove, je pomembna naloga socialnega dela. Sodelovanje s socialno mrežo nam lahko pomaga razumeti otrokove potrebe ali odkriti učinkovite rešitve. Sodelovanje pa nam tudi omogoča odstraniti ovire, ki onemogočajo spremembo. Socialna mreža otroka in mladolenika je možen dragocen udeleženec v projektu pomoči. Vzpostavljeno sodelovanje lahko odločujoče vpliva na učinkovitost rešitev. Rešitev je vedno usmerjena v skupnost, samo v skupnosti je možna, zato potrebuje njeno sodelovanje.

Gilighan (Čačinovič, 2000: 83) povzema možne naloge strokovnjaka, ki dela s socialnimi mrežami. Priporočilo za odločnejši korak stroke socialnega dela v to smer:

- narisati zemljevid, določiti kdo so člani socialne mreže;
- ugotoviti, kdo so ključni člani, kdo so sodelujoči strokovnjaki: opozoriti na potencial mreže;
- pridobivanje pomembnih informacij v razgovorih s posameznimi člani, posvetovanja s posamezniki ali v skupini ipd;
- pogajanje in mediacija za vzpostavljanje sodelovanja in pomoči za otroka ali izboljšanje sodelovanja;
- mediacija med ključnimi člani mreže in strokovnjaki;
- zbiranje članov mreže, da bi se skupaj dogovorili o zadevah v korist otroka;
- pomoč pri krepitvi identitete mreže s podporo ritualom in praznovanjem;
- povezovanje socialne mreže s »tretjim« (Lussi) – športnim društvom, otroško ali mladinsko organizacijo;
- prestreči negativni vpliv mreže, oziroma zaščititi ali okrepiti otroka.

7.1.4. PERSPEKTIVA MOČI

Socialno delo pomeni strokovno pomoč pri tem, da dobi družina, otrok, mladoletnik, *več moči*. Gre za filigransko odkrivanje moči zato, da se uresničijo konkretne spremembe v nekih določenih socialnih okoliščinah. Vir moči je najprej izkušnja, da je človek kompetenten za svoje življenje, izkušnja o spoštovanju in dostojanstvu. Dialog, ki raziskuje, odkriva uresničljive alternative, je vir moči. Jasno določen delež v skupnem projektu je vir moči. To še posebej velja za vse, ki so v bolečem procesu urejanja, ali bolje rečeno, spreminjanja, ki omogoča odpravljanje odklonskih oblik vedenja. V stroki je potrebno izpeljati premik, ki ga je doktrina že oblikovala: premik od ugotavljanja problemov in nemoči k izvajanju strategij dodajanja moči. Premik k perspektivi moči je dober in možen. Možen, ker v stroki socialnega dela potrebujemo nov pogovor, nov v tem, da bo v ospredju klientova moč.

Razvoj konceptov socialnega dela nas je pripeljal do perspektive moči. Perspektiva moči v delovnem odnosu je zdaj mogoča. V Lussijevem konceptu instrumentalne opredelitve problema je zajet ta produktiven delovni premik od definicije problema skupaj s stranko k definiciji deleža stranke k rešitvi. Premik k perspektivi moči nas usmeri, da v prispevku stranke spoštljivo iščemo njeno moč, njene vire (Čačinovič, 2000: 83 – 84).

Dennis Saleebey (Čačinovič, 2000: 84) pravi, da praksa, ki temelji na perspektivi moči pomeni, da bo vse, kar delaš kot socialni delavec, na nek način utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, olepšati, raziskati in uporabiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove oviranosti in nesreč. Formula je preprosta: uporabi klientovo moč (znanja, talente, sposobnosti, vire) s ciljem, da podpreš njegova prizadevanja, da doseže svoje cilje in vizije, in ljudje bodo imeli boljše življenje, tako, ki bo v skladu z njihovimi koncepti kakovosti. Čeprav je recept preprost, mu sledi trdo delo.

D. Saleebeyev leksikon moči nam omogoča, da bolje razumemo, kakšno delo nas čaka in kako težko je to delo. Leksikon vsebuje sedem temeljnih konceptov in načel:

- **Dodajanje moči (empowerment)** – gre za namero in za postopek, v katerem podpiramo posameznike, skupine, družine, da odkrijejo in razširijo svoje vire in orodja v sebi in okoli sebe. Moč posameznika, družine, skupnosti, je obnovljiva, mogoče jo je razširiti; moč posameznika se odkrije in podpre v skupnosti.

- **Včlanjenost (membership)** – gre za spoštovanje potrebe človeka, da je državljan, da je odgovoren in cenjen član skupnosti, in če ni vkoreninjen, če nima kje biti in komu pripadati, potem je to strokovna naloga: biti vključen in zato varen.
- **Moč okrevanja (resilience)** – temelji na spoznanju, da ljudje, posamezniki in skupnosti okrevajo in lahko premagajo tudi težke življenjske udarce.
- **Zdravljenje in celostnost (healing and wholeness)** - za socialno delo to pomeni, da je potrebno spoznati, da ima človek notranjo modrost, da prepozna, kaj je zanj dobro.
- **Dialog in sodelovanje (dialogue and collaboration)** – srečanje in soočenja so edini način za prepoznavanje in odkrivanje lastne moči. Dialog in sodelovanje sta največ, kar lahko damo človeku. Gre za povezavo z etiko udeležnosti v soustvarjanju nove zgodbe v življenju na podlagi razumevanja, sporazumevanja, dogovarjanja.
- **Odpovedati se temu, da ne verjamemo (suspension of disbelief)** – odpovedati se razmišljanju, da strokovnjak ve bolje za in namesto stranke. Gre za kvaliteten premik verjeti udeležnim v problemu ali priznati stranki pravico do resničnosti – torej odpovedati se dvomu v sporočilo.

B.B. Salomon (Čačinovič, 2000: 85) govori v članku z naslovom Nove strategije za prakso socialnega dela, o treh strategijah za »dodajanje moči družini«:

- **Usposabljanje (enabling)** – predpostavlja, da ima družina lastne vire, potrebuje pa pomoč, da bi jih uporabila. Zajema tiste dejavnosti socialnega delavca, ki družino šele usposablja, da bi uporabila svoje vire (dodatne informacije, vzpostavljanje stika z ustreznimi ustanovami ipd.).
- **Povezovanje (linking)** – temelji na domnevi, da lahko družine povečajo svojo moč, če se povežejo z drugimi, ki imajo podobne težave in tako oblikujejo skupine za samopomoč ali skupine pritiska. Gre za povezovanje posamezne družine v neko že obstoječo mrežo ali skupino oziroma ustvarjanje mreže, skupine, ki omogoča nove poglede na težavo, odkrivanje novih uporabnejših strategij.
- **Kataliziranje (catalyzing)** – temelji na ugotovitvi, da so družine, ki imajo svoje vire moči, potrebujejo pa dodatne vire, da bi jih lahko uporabili.

Navedene strategije razširjajo vedenje o socialnem delu. Poznavanje in pravilna uporaba strategij, je še ena od zahtevnih in kompleksnih nalog, ki smo si jih strokovnjaki na področju socialnega dela zadali.

7.2. VLOGA INSTITUCIJ

Potrebno se je zavedati, da je problem uličnega nasilja mladih, vrstniškega nasilja ustrahovanja vse preveč kompleksen, da bi se z njim lahko uspešno ukvarjala zgolj ena sama institucija, pa najsi bo to policija, center za socialno delo, šola. Enako, kot pri večini podobnih primerov velja, da je uspešen pristop možen le s partnerskim sodelovanjem vseh relevantnih elementov v skupnosti.

Pomembno je torej multidisciplinarno sodelovanje, v obliki timov, vseh strokovnih institucij (policije, tožilstva, socialne službe, izobraževalnih ustanov), pa ne le tedaj, ko gre na primer za nasilje v družini, kjer so prisotni otroci, temveč tudi v primerih nasilja med mladimi oziroma nasilja mladih nad starejšimi. V praksi skliče multidisciplinarni tim center za socialno delo. Cilj multidisciplinarnega sodelovanja vseh institucij je predvsem usklajeno in organizirano delovanje vseh z namenom zaščite žrtev in preprečitve nadaljnjega nasilja. Na sestanku tima se največkrat določijo naloge posamezne strokovne službe. Pri tem je zelo pomembno, da so člani tima ob obravnavi določenega primera nenehno v stiku ter da usklajujejo svoje delo. Zmotno je mišljenje, da lahko posamezna institucija sama opravi vse delo (Čelesnik, Bobnar, 2004: 134 – 135).

7.2.1. VLOGA POLICIJE

Policija poleg opravil, ki spadajo na področje uveljavljanja zakonov, del časa porabi za storitvene funkcije, ki jih opravlja v skupnosti. Mnogo teh opravil sega tudi na področje socialnega dela ter se tako prekriva z delom nekaterih drugih ustanov oziroma organizacij, ki v skupnosti delujejo na tem področju. Policisti tako prihajajo do mnogih informacij, ki bi jih lahko posredovali že omenjenim ustanovam, vendar zaradi informacijsko zaprtega sistema policije, do te informacijske izmenjave ne prihaja. Vsekakor pa bodo »uslužnostne dejavnosti za skupnost učinkovitejše, če se med posameznimi sistemi, ki takšno dejavnost opravljajo, izboljša koordinacija, se omogoči pretok informacij, policijski organizaciji pa se prizna, da se ukvarja tudi (in predvsem) z ne kriminalnimi dejavnostmi za lokalno skupnost«.

Z izvajanjem policijske dejavnosti v skupnosti se od policije pričakuje, da bo zmanjšala stopnjo kriminalitete ter se bolj uspešno borila tudi proti delinkventnemu vedenju mladostnikov. Eden najpomembnejših sodelavcev policije so lahko šola, športna društva, različni klubi ipd. Šola glede na dejstvo, da združuje skoraj vso mladino od otroških let pa vse do pozne adolescence (Jeram, Pagon, 2001: 227).

Družbeno preprečevanje mladoletniškega nasilja nasploh mora temeljiti na spoznanju, da obstaja povezanost med družbenimi razmerami in storilci. Temeljni cilj celovitega družbenega pristopa ali družbene preventive je, da se spremenijo ali odpravijo okoliščine, vzroki in situacije, ki vplivajo na razvoj mladoletniške delinkvence v določenem okolju. V okvir družbene prevencije policija vključuje tudi situacijsko prevencijo, ki sicer ne odstranjuje socialnih, ekonomskih in drugih globljih družbenih razmer, ampak odstranjuje situacije, ki prav tako lahko vplivajo na njihov nastanek. O situacijski preventivi v policiji govorimo takrat, ko se določen tip kriminala pojavlja ob določenem času, na določenem kraju in v določenih okoliščinah oziroma ko situacija sama po sebi sproži določen tip kriminala. Situacijska preventiva zmanjšuje možnosti za pojavljanje kriminala in povečuje možnost, da je storilec odkrit. V primeru uličnih pretepev mladih, ki so najpogostejši ob petkih in sobotah zvečer pred raznimi zabavišči, policija skuša s situacijsko preventivo pretepe preprečiti tako, da se uvede restriktivno točenje alkohola, zapiranje lokalov v zgodnejših nočnih urah in z morebitnim povečanjem števila policistov. Ker situacijska preventiva ne odstranjuje globljih družbenih vzrokov, tudi popolnoma ne prepreči takšnih in podobnih kaznivih dejanj. Glavne naloge so načrtovanje in izvajanje preventive na nacionalni ravni, ki bo zmanjševala možnosti povzročanja kaznivih dejanj in drugih oblik nasilja med mladimi, koordinirala preventivno dejavnost različnih subjektov in vplivala na individualno in kolektivno varnostno zavest (Mikulan, 2004: 116 – 117).

Z vključevanjem policije v skupnost, tako strukturno kot osebno, nekateri opozarjajo na nevarnost politizacije policije in vdora politike vanjo, predvsem na nižjih ravneh. S tem gotovo velja računati. Toda ta nevarnost je prav tolikšna, kot je nevarnost policizacije skupnosti, ki se obeta z morebitno vodilno vlogo policijskega vplivanja v partnerskem sodelovanju. Nevarnost enega se lahko odpravlja z nevarnostjo drugega – v skrajnem primeru. Toda skrajnosti nikoli ne smejo postati merila in še manj pravila zato, da se nečesa sploh lotevamo, ali ne lotevamo (Pečar, 2001: 100).

7.2.2. VLOGA DRŽAVNEGA TOŽILSTVA

Mladoletniško nasilje se spreminja glede na družbene razmere, socialno okolje in družbeni položaj mladoletnikov. Odzivanje organov pregona na to problematiko je bilo različno, vedno pa so se iskali modeli, ki zoper mladoletnike ne bi bili preveč represivno naravnani, četudi je šlo za težja kazniva dejanja. Tako je bilo za pregon mladoletnih storilcev kaznivih dejanj značilno načelo oportunitete, ki je tožilstvu dopuščalo po načelu smotrnosti opuščati pregon za lažja kazniva dejanja. Kazenski zakonik iz leta 1995 je prinesel novost – navodila in prepovedi po 77. členu KZ. S tem se je močno razširila paleta možnih sankcij proti mladoletnikom. Še večjo novost, predvsem v smislu spremembe tradicionalnega tožilskega pristopa k pregonu kaznivih dejanj, pa je prinesel odložen pregon po 162. členu Zakona o kazenskem postopku in kasneje še 161.a in 2. odstavek 466. člena ZKP, ki sta uvedla poravnavanje med storilcem in žrtvijo kaznivega dejanja v predkazenski postopek. Po drugi strani ni mogoče spregledati, da se pojavljajo kazniva dejanja z izjemno stopnjo agresije in nebrzdanega, že skoraj težko razumljivega nasilja, ki ga izvršijo mladoletniki. Toda tožilstvo ima dovolj možnosti predlagati ustrezno sankcijo. Dovolj je instrumentov za ustrezno politiko pregona, saj KZ in ZKP na področju mladoletnikov sledita vsem sodobnim težnjam.

V posameznih primerih prihaja do izraza togost določenih sankcij, ki se utegnejo pokazati ne le kot neustrezne, temveč tudi kot neupravičene. Dejstvo je, da so zagrožene kazni v večini evropskih držav za najtežja kazniva dejanja višje, nižja pa je tudi starostna meja za kaznovanje mladoletnikov. Sankcioniranje najtežjih kaznivih dejanj bi bilo torej po eni strani treba prilagoditi družbenemu in s tem tudi osebnostnemu razvoju današnjih mladoletnikov, po drugi strani pa v še večji meri uporabljati opuščanje za manj nevarna kazniva dejanja.

Politiko pregona zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj, zlasti tistih z elementi nasilja, je potrebno voditi s posebno pozornostjo, ob upoštevanju vseh znanstvenih spoznanj o potrebah mladoletnikov na eni strani in oškodovancev na drugi. Posebna pozornost pa je namenjena tudi staršem in osebam, ki so mladoletnikom blizu in so soodgovorni za njihov razvoj (Mežnar, 2004: 151 – 156).

7.2.3. VLOGA CENTROV ZA SOCIALNO DELO

Zakon o kazenskem postopku v XXVII. Poglavju, Postopek proti mladoletnikom, govori o splošnih določbah, sestavi sodišča, uvedbi postopka, pripravljalnem postopku, postopku pred senatom za mladoletnike, pravnih sredstvih, nadzorstvu sodišča nad izvajanjem izrečenih ukrepov ter ustavitvi izvrševanja le-teh ter spremembah odločb o vzgojnih ukrepih. Namen slednjih je, da se mladoletnim storilcem kaznivih dejanj z varstvo in pomočjo, z nadzorstvom nad njimi, njihovim strokovnim usposabljanjem in razvijanjem osebne odgovornosti zagotovijo njihova vzgoja in prevzgoja in pravilen razvoj (člen 73 KZ RS). Pri izbiri vzgojnih ukrepov sodišče upošteva mladoletnikovo starost in njegovo duševno razvitost, psihične lastnosti, njegova nagnjenja, nagibe, iz katerih je dejanje storil, dosedanje vzgojo, okolje in razmere, v katerih živel, težo in naravo dejanja, ali mu je že bil izrečen vzgojni ukrep ali kazen in vse druge okoliščine, ki vplivajo na to, da izreče sodišče tisti ukrep, s katerim je najbolje dosežen namen vzgojnih ukrepov (75. člen KZ RS). Centrom za socialno delo nalaga zakon sodelovati v postopku obravnave mladoletnika na sodišču, kot tudi pri izvajanju vzgojnih ukrepov (466., 469. in 489. člen ZKP).

Strokovni delavci centra za socialno delo sodelujejo pri obravnavi mladostnika ves čas, od uvedbe pripravljalnega postopka do priprave poročila o mladostniku in njegovi družini, s čimer socialni delavci pripomorejo k lažji odločitvi sodišča o vrsti vzgojnega ukrepa. Vloga socialne stroke je prav tako zelo pomembna pri izvajanju določenih vzgojnih ukrepov in sodelovanju z vzgojnimi zavodi, prevzgojnim domom ali zavodom za usposabljanje. Nekatere vrste vzgojnih ukrepov se ne izrekajo zaradi različnih vzrokov (ni izvajalcev, ni zadostne finančne zagotovitve ...) vendar se v zadnjem času pojavlja vse več nevladnih organizacij, ki izvajajo določene treninge socialnih veščin ali svetovanja.

Centri za socialno delo sodelujejo z različnimi institucijami, šolami, vzgojnimi zavodi, Aktivom šolskih svetovalnih delavcev, policijo, sodiščem in tožilstvom, sodelovanje pa poteka tudi z nevladnimi organizacijami in društvi (Izida, Lastovka, Društvo za nenasilno komunikacijo, Skala ...). V okviru Centrov za socialno delo delujejo stalni strokovni timi za obravnavanje in preprečevanje nasilja. Timi so nastali zaradi povečanja tovrstne problematike oziroma potreb po tovrstni (multidisciplinarni) obravnavi. Člani timov so strokovni delavci različnih profilov in z različnimi delovnimi izkušnjami ter z dodatnimi znanji (metode in

tehnike, transakcijska analiza, realitetna terapija, vedenjska in kognitivna terapija, trening socialnih veščin ipd.) (Velič, 2004: 158 in 169)

Terensko delo, delo v telovadnici v skupnosti je usmerjeno na težje dosegljivo populacijo mladostnikov, ki živijo v rizičnih življenjskih razmerah, se zbirajo na znanih zbirališčih in se redkeje odločijo iskati pomoč ali informacije. Delo se odvija na ulicah, v parkih, na igriščih oziroma krajih, kjer se zbirajo mladi. Vzpostavljanje stika z otroki in mladostniki, ki se zaradi različnih življenjskih situacij znajdejo v socialno izključujočem položaju, poteka torej v okolju, kjer se mladi družijo. Pomembno je ustvarjanje enakih možnosti za uporabnike. Tako se vzpostavijo možnosti za socialno vključevanje. Pomoč poteka pri urejanju odnosov v okolju in omogoča večjo izbiro med različnimi socialnimi storitvami (Raičević, 2004: 181).

7.2.4. VLOGA VZGOJNIH ZAVODOV

Vzgojni zavodi imajo pri preprečevanju mladoletniške kriminalitete razmeroma majhno vlogo in da se je ta vloga v preteklih desetletjih zmanjševala in se še zmanjšuje. Vtis o majhni vlogi vzgojnih zavodov pri preprečevanju kriminalitete je verjetno iz zornega kota mladinskih sodnikov še prav posebno velik, saj so za izvrševanje zavodskega ukrepa bili predvideni le trije vzgojni zavodi, dva za adolescentne mladostnike moškega spola in eden (Višnja Gora) za dekleta, deloma tudi Vzgojni zavod Planina, ki sprejema razen šoloobveznih otrok tudi mladostnike, ki so že zaključili osnovnošolsko obveznost. Če upoštevamo pogoste očitke mladinskih sodišč in tožilcev, tudi centrov za socialno delo na račun vzgojnih zavodov, bi lahko dobili vtis, da se bo vloga vzgojnih zavodov v prihodnje še zmanjševala, morda celo, da se bo postopoma izničila. Toda vse to so videnja in ocene, ustvarjena na podlagi ne dovolj zanesljivih in verodostojnih virov. Res je, da se centri za socialno delo in mladinska sodišča vse redkeje odločajo za oddajo mladostnikov v vzgojne zavode, in sicer zaradi številnih alternativnih možnosti, ki so dandanes na voljo, pa tudi zaradi domnevnih ali resničnih pomanjkljivosti zavodov. Centri za socialno delo se odločijo za oddajo v vzgojni zavod v najnujnejših primerih in praviloma gre pri teh mladostnikih za disocialnost in delinkventna dejanja. Možnost izrekanja vzgojnega ukrepa oddaje v vzgojni zavod ima torej svoje opravičilo tudi v prihodnje, ne glede na to, da je število oddanih mladostnikov v vzgojne zavode upadlo in je še v upadanju.

Vzgojni zavodi, skupaj s tistimi za šoloobvezne otroke, skupaj z mladinskimi domovi in stanovanjskimi skupinami, pa imajo tudi preventivno vlogo. V njih dobijo zatočišče otroci in mladostniki, ki jim varstva in vzgoje ne more zagotoviti lastna družina; tudi tisti, ki so v stanju, da zaidejo na kriva pota, ki so ogrožujoči ali ogroženi v avtohtonem socialnem okolju.

Najbolj verjetno je, da se bodo vzgojni zavodi in tudi druge vzgojne ustanove v prihodnje nagibale enkrat bolj k nadzoru, omejitvam, večji zaprtosti, strožjemu kaznovanju in zopet k bolj sproščenemu režimu, k zavzemanju za pristne, prijateljske stike z mladostniki, za bolj domišljene vzgojne in poboljševalne prijeme.

S povečano represijo, z restrikcijami, s povečevanjem in izboljševanjem kontrolnih mehanizmov in nadzora, z zapiranjem zavodov, z dajanjem prednosti kaznovanju, lahko začasno zavarujemo okolje pred disocialnimi mladostniki, za same mladostnike, za njihovo rast in osebnostno dozorevanje, za njihovo učinkovitejše oziroma uspešnejše vključevanje v glavni tok socialnega dogajanja, pa se na tak način možnosti zmanjšujejo. Povečevanje represije se vedno znova izkaže za zelo drago, neekonomično in dolgoročno neučinkovito naložbo, še posebej pri mladostnikih. Linda Lantieri (Skalar, 2000: 159) meni, da so zavodi za vedenjsko in čustveno motene mladostnike, ali kot pravimo za mladostnike s težavami v socialni integraciji, zadnja javna ustanova, ki jih poskuša naučiti veščin in jim daje napotke za življenje, preden se ti mladostniki znajdejo v zaporu.

Res je, da so vzgojni zavodi skupaj z drugimi vzgojnimi ustanovami v krizi in na razpotju in sicer zaradi socialnointegrativne vloge, tako kot je bila oblikovana v vrednoto v industrijskem, modernističnem obdobju, niso pa še našli svoje vloge v spremenjenem, postmodernističnem svetu. V krizi, ki jo pogojujejo družbeni premiki, ki niso značilni samo za visoko razviti svet, pač pa tudi za nas (Skalar, 2000: 157 – 160).

7.2.5. VLOGA NEVLADNE ORGANIZACIJE SKALA

Ciljna populacija so mladi, ki se jih je dotaknil fenomen ulice in so zaznamovani z vedenjskimi in socialnimi težavami ter z manj, omejenimi ali zapravljenimi možnostmi in priložnostmi pri vključevanju v družbo. Najprej so tisti, ki se nahajajo na prehodu med otroštvom in odraslostjo, pri katerih so težave v šoli vzrok, delinkvenca pa je posledica –

mladostnik je že na poti deviacije. Sledi mu lik mladostnika, ki ima za seboj že trenutek zloma, izmenjave z zunanjim svetom so okrnjene, njegova družina nima pomembne vloge (če sploh kakšno), prav tako se ne najde v nobeni organizaciji – gre za tako imenovani lik »poraženca«. Tretjo stopnjo pa predstavlja mladostnik, ki je pripravljen na vse, saj ga nič ne veže – kmalu postane ogrožen ali pa začne ogrožati druge. Gre za lik negativnega »liderja«, ki preide le še v lik nepopravljivega mladostnika ali poraženca, pri katerem se lahko izvaja preventiva le še tam, kjer »ne preostane nič drugega«.

Skala – mladinska ulična vzgoja pristopa k mladim, v njihovo življenjsko okolje (v tem primeru predvsem za okolje ljubljanskih mestnih četrti Fužine, Rakova Jelša in Nove Jarše, ter ulic v Celju in Cerknici, neposredno z osebnim delom na ulici in z mobilnim mladinskim centrom, imenovanim Bus veselja, ter posredno s programi v Mladinskem centru 12-ka. Ulica kot prostor fizičnega in emocionalnega preživetja, čedalje pogosteje vključuje tudi različne oblike nasilja. In dejstvo, da se nasilje ne zmanjšuje, ampak se vedno bolj razširja, je tudi eden od razlogov za preventivo, ki je pot delovanja nevladne organizacije Skala. Preventiva je usmerjena v izboljšanje razmer med posameznikom in okoljem, v katerem živi in sicer tako, da skuša osvetljevati vedre strani življenja, ne pa nasilja in prestopništva. Začne se z odkrivanjem stisk, ki jih mladi doživljajo na ulici, nadaljuje z intenzivno komunikacijo med posameznikom in socialnim okoljem, ki mu pripada – družina, šola, služba ...do točke, ko je posameznik zmožen graditi načrt za lastno življenje ali, ko je treba vsaj za nekaj časa prekiniti stik z njim.

Poleg programov Busa veselja in Mladinskega centra 12-ka so v sklopu nevladne organizacije Skala še naslednji: ulica (namenjen je mladostnikom od 13. do 25. leta, ki preživljajo prosti čas na ulici), osebno spremljanje (namenjen je mladostnikom, ki potrebujejo individualno pomoč ali pa so k njim zaradi njihovih stisk in težav napoteni s strani drugih institucij, družin, prijateljev ..), reintegracija (pomoč mladostnikom in drugim, ki so jih spremljali na poti uživanja drog in v poskusih zdravljenja, oziroma za pomoč tistim, ki so ravnokar uspešno zaključili program zdravljenja odvisnosti), Skala – PUM (mladostniki v starosti od 15 do 26 let, ki so zaradi različnih razlogov opustili redno šolanje in izobraževanje, ter so brez redne zaposlitve), zimovanje in letni tabor ter razvijanje mrežnih sistemov pomoči na območju delovanja (Možina, Pinosa, 2004: 257 – 265).

II. EMPIRIČNI DEL

8. ULIČNO NASILJE OTROK IN MLADOLETNIKOV

8.1. UVOD

V teoretičnem delu sem navedel, kakšen je vpliv družbenih sprememb na vedenje mladih, kako se spreminjajo družbene vloge, perspektive in identiteta. Nasilje med mladimi je pogosto dokazovanje premoči nad drugim, tako v prijateljskem odnosu, odnosu med partnerjema ali med sošolci ali preprosto nad neznancem na ulici. To dokazovanje moči pogosto temelji v nemoči posameznika, da bi se dokazal na drugih področjih življenja in z nasiljem išče načine lastne uveljavitve.

V Sloveniji se s problemom uličnega nasilja otrok in mladoletnikov pristojne službe ukvarjajo že vrsto let, intenzivneje pa šele v zadnjem času. Ulično nasilje je bilo vsaj do sedaj značilnost zahodnih držav, predvsem v ZDA in Zahodni Evropi. Prve pojavne oblike tovrstnega nasilja so se v slovenskem prostoru najprej pojavile v povečanem številu kaznivih dejanj, katerih značilnost je bila višja stopnja agresivnosti ob storitvi dejanja, nadalje s povečanjem različnih skupin (združb) otrok in mladoletnikov ipd. V Sloveniji so se z opisano problematiko najprej srečali in soočili delavci Centrov za socialno delo in policija. Prvi s pojavnimi oblikami v okviru družin otrok in mladostnikov, ki še niso presegle družinskih okvirov, drugi pa z različnimi oblikami agresivnosti mladih na ulici oziroma javnem prostoru. Tovrstna agresija je bila pri nas nekaj novega. Tudi pristop k reševanju problematike je bil temu primeren. Šele kasneje se je pristopilo k sistemskemu reševanju. Poznavanje družine in odnosov v njej je bilo nujno, kot je bilo nujno poznavanje vseh ostalih družbenih faktorjev, ki so tako ali drugače vplivali na medsebojne družbene odnose.

Norma De Piccoli (1998: 87) navaja, da je ulica predvsem prostor, kjer posameznik oziroma skupina živi, z vsemi čustvenimi in spoznavnimi vrednotami, ki jih prostor prinaša s seboj. Ulica je prostor, kjer je doživljanje odnosov ločilni prostor, po katerem se spoznavajo in ločujejo posamezniki in posameznice in po katerem se spoznavajo in ločujejo skupine ena od druge – je torej identifikacijski prostor; dovolj je namreč opazovati teritorialno razmestitev neformalnih skupin v katerem koli mestnem predelu in opazimo, kako ima vsaka skupina svoj prostor, svojo klopco in svoj ulični kotiček. Kdor hoče priti v stik z neformalnimi skupinami tam, kjer živijo, nekako »vstopi v njihov dom«. Socialni delavec/delavka ob svojem

terenskem delu z otroci in mladoletniki zapušča zaščito, ki mu jo zagotavlja ustanova in se na ulici spoprijema z vsemi pravili ulice in lastnimi pravili in predpisi, včasih celo s prefinjenimi in nevidnimi »obredi uvajanja«.

Ugotovitve nekaterih avtorjev kažejo, da se je število nasilnih dejanj mladih v Sloveniji skozi zadnje desetletje zelo povečalo. Vzroki so seveda različni – pomanjkanje samozaupanja, nesposobnost za povezovanje individualnih potreb in potreb drugih ljudi, nihanje med begom pred realnostjo v svet iluzij in agresivnim nastopom (Ule in Miheljak, 1995: 66). Za slednjega velja, da v javnosti vzbuja ogorčenje in strah.

8.2. FORMULACIJA PROBLEMA

V empiričnem delu najprej osvetlim problem uličnega nasilja otrok in mladoletnikov s pomočjo statističnih podatkov o številu in vrsti kaznivih dejanj z elementi nasilja, obravnavanih s strani policije v obdobju od leta 2000 do 2004. V nadaljevanju navajam kazniva dejanja, ki so jih storili mladoletniki v enakem obdobju in so bila obravnavana na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani na podlagi prejetih kazenskih ovadb. Iz podatkov in na podlagi interpretacije le-teh bom prikazal trend izvrševanja kaznivih dejanj - ali gre dejansko za porast ali znižanje kaznivih dejanj z obeležjem nasilja oziroma ali lahko govorimo o stagnaciji. Namen naloge ni statističen prikaz števila storjenih in obravnavanih kaznivih dejanj. Iz samih števil namreč v večini primerov ni mogoče opredeliti ali gre za kaznivo dejanje storjeno na ulici ali drugod. Z gotovostjo pa lahko trdim, da so kazniva dejanja roparskih tatvin, ropov in izsiljevanja, storjena na ulici in da imajo tudi največjo »težo« kar se tiče agresivnosti. Cilj je torej prikazati, kje se trenutno nahaja stroka socialnega dela pri reševanju problematike nasilja mladih, kakšno je sodelovanje z institucijami, udeleženi v problemu in kaj bi bilo na tem področju še potrebno storiti. Odgovore na ta vprašanja (dileme) bom dobil na podlagi interpretacije in analize obeh študij primerov.

Upoštevajoč psihološke raziskave vedenjsko, čutenjsko ali mentalno motenih mladostnikov lahko z gotovostjo trdimo, da bodo mladostniki iz konfliktnih in neurejenih družin na ulici iskali prostor za uresničevanje svojih potreb. V bistvu mladostnik na ulici z drugimi počne točno to, kar so z njim počeli v njegovi družini, oziroma poskuša ponoviti dramo z drugimi mladostniki ali skupinami na ulici, kot je bila odigrana z njim v njegovi družini z upanjem, da bo na ulici razrešil konflikte svoje družine, ki pa so postali del njegovega psihičnega življenja.

Vloga socialnega delavca pri reševanju problematike uličnega nasilja otrok in mladoletnikov je še vedno preveč institucionalna. Rešitve se namreč še vedno iščejo v Centrih za socialno delo oziroma ostalih izobraževalnih ustanovah (osnovne šole, vzgojno varstveni zavodi ipd.). Nujna je povezanost socialnih delavcev/delavk, ki se ukvarjajo s problematiko uličnega nasilja tako s policijo kot tožilstvom oziroma sodiščem.

8.3. METODOLOGIJA

Zaradi same tematike (področje kaznivih dejanj, storjenih s strani otrok in mladoletnikov) sem se odločil, da opišem dve študiji primera. Obe sta uporabni v raziskovanju posebnih oblik kriminalitete (uličnega nasilja). Vzporedno s tem obe študiji zajemata vse potrebne kriterije in izpolnjujeta ustrezna načela.

Iz obeh primerov je razviden potek dogodkov, vzroki za nastanek vedenja (izvrševanja kaznivih dejanj), vloge in aktivnosti socialne službe. Oba primera zajemata podatke od otroštva dalje (družinska problematika, šolsko okolje, ulica, ukrepi s strani policije, socialne službe in sodišča). Interpretacija in analiza podatkov nam pokažeta realno stanje (ustreznost izvedenih ukrepov, moč oziroma nemoč posameznih služb) na tem področju obenem pa istočasno nakažeta možnosti nadaljnjega dela. Postavlja se namreč vprašanje, ali so vzgojni, prevzgojni in kazenski zavodi sploh ustrezno okolje za spreminjanje človekovega vrednostnega in motivacijskega sistema, kar naj bi prispevalo k »ustvarjanju« resocializiranih državljanov in kako zaustaviti razvoj kriminalne kariere in kriminalnega življenjskega stila pri mladostnikih.

Za namen pričujoče naloge sem predvidel tri delovne hipoteze, s katerimi poskušam potrditi ali ovreči potrebo po nujnosti medsebojnega sodelovanja vseh služb, ki se ukvarjajo s problematiko uličnega nasilja otrok in mladoletnikov in sicer:

- **Socialna služba še nima izdelanega učinkovitega koncepta za reševanje problematike uličnega nasilja mladih, zato procesi pomoči tečejo prepočasi.**
- **Stroka socialnega dela ostaja pri reševanju problematike uličnega nasilja otrok in mladoletnikov preveč znotraj institucij.**

- Pri reševanju problematike uličnega nasilja mladih je sistemski pristop, ki poveže v projekt sodelovanja in pomoči vse udeležence v problemu, optimalen predvsem z vidika učinkovitejših in bolj razvidnih rešitev.

8.4. PREDSTAVITEV IN INTERPRETACIJA PODATKOV

Število nasilnih dejanj med mladimi se v Sloveniji predvsem v zadnjem desetletju povečuje. Vzrok za to moramo poiskati tako v procesu modernizacije in globalizacije današnje družbe, kot v večji negotovosti prihodnosti mladine. Od mladih se pričakuje nenehno potrjevanje, iskanje novih izzivov in nenazadnje tveganje. Nekaterim uspe napredovati, doseči (toda ne vedno tudi obdržati) ugled in spoštovanje, ostali pa postanejo poraženci. Načini in metode za doseg ciljev so različni – dovoljeni in nedovoljeni. Odločitev je odvisna od mnogih faktorjev, največkrat pa od predhodnega življenjskega stila mladostnika.

TABELA 8. 1: Nekatera kazniva dejanja mladoletniške kriminalitete v RS od leta 2000 do 2004

Kazniva dejanja	Število kaznivih dejanj				
	2000	2001	2002	2003	2004
Umor in poskus	3	3	4	3	2
Posilstvo in poskus	2	5	3	4	7
Huda telesna poškodba	46	44	33	27	24
Lahka telesna poškodba	137	157	161	138	144
Tatvina	1895	1478	1289	918	908
Velika tatvina	1156	691	889	599	874
Rop	115	138	77	63	66
Poškodovanje tuje stvari	314	355	392	284	233
Nasilništvo	30	48	42	45	45
KD v zvezi z mamili	244	283	279	168	156
Izsiljevanje	96	150	77	50	51
Ogrožanje varnosti *	/	65	62	61	65
Grdo ravnanje *	/	13	20	23	19
Spolno nasilje *	/	9	4	9	10
Spolni napad na osebo mlajšo od 15 let*	/	25	22	15	28

* - statističnih podatkov navedenih kaznivih dejanj za leto 2000 v letnem policijskem poročilu ni zabeleženih

Če pogledamo primerjavo samo za zadnji dve leti opazimo, da so bili mladoletniki največkrat obravnavani zaradi suma storitve kaznivih dejanj zoper premoženje. Predvsem se je povečalo število velikih tatvin (s 599 na 874) in kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let. V enakem obdobju se je povečalo tudi število kaznivih dejanj, za katere je policija državnemu tožilstvu poslala poročilo o sumu, da so jih storili otroci.

V letu 2004 se je po večletnem naraščanju zmanjšalo število kaznivih dejanj nasilja v družini in sicer s 5.224 na 5.066 oziroma za 3,0 %. Največ tovrstnih kaznivih dejanj je bilo zoper človekove pravice in svoboščine ter zoper življenje in telo, sledila so jim kazniva dejanja zoper javni red in mir, zoper družino, zakonsko zvezo in mladino ter zoper spolno nedotakljivost.

V obdobju od leta 2003 do 2004 je opazen manjši porast kaznivih dejanj z elementi nasilja predvsem pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe, ogrožanja varnosti, ropu in izsiljevanju. Predvsem pri kaznivem dejanju ropu pa je v primerjavi z letoma 2000 in 2001 opaziti v zadnjem obdobju bistven upad. Podobno je pri kaznivem dejanju poškodovanja tuje stvari, kjer bistven padec predvsem v letu 2003 in 2004 v primerjavi z leti od 2000 do 2002.

Elementi nasilniškega vedenja mladoletnikov in otrok so opazni tudi pri izvrševanju ostalih kaznivih dejanj (tatvine in velike tatvine), kjer poleg namena, da si pridobijo protipravno premoženjsko korist, ostale predmete v posameznih primerih uničijo ali jih napravijo neuporabne.

TABELA 8.2.: Kazniva dejanja, ki so jih izvršili mladoletniki v obdobju od 2000 – 2004 na območju Ljubljane (členi 213, 214 in 218 KZ RS)

Člen	Prejeto v dobi poročanja 2000			Prejeto v dobi poročanja 2001			Prejeto v dobi poročanja 2002			Prejeto v dobi poročanja 2003			Prejeto v dobi poročanja 2004		
	Število prejetih ovadb	Število obdolžencev	Število kaznivih dejanj	Število prejetih ovadb	Število obdolžencev	Število kaznivih dejanj	Število prejetih ovadb	Število obdolžencev	Število kaznivih dejanj	Število prejetih ovadb	Število obdolžencev	Število kaznivih dejanj	Število prejetih ovadb	Število obdolžencev	Število kaznivih dejanj
213	45	84	114	38	90	100	32	57	59	22	38	72	20	33	33
214	3	4	4	5	5	5	4	5	5	1	2	2	2	5	5
218	38	57	89	42	60	66	23	52	73	17	24	33	14	24	24

Podatki zajemajo kazniva dejanja, katera je obravnavalo okrožno državno tožilstvo v Ljubljani in se glede na število kazenskih ovadb, storilcev in dejanj razlikujejo od podatkov policije. Policija (gre za območje Uprave za notranje zadeve Ljubljana) je namreč v tem obdobju obravnavala bistveno več kaznivih dejanj z elementi nasilniškega obnašanja, toda storilci nekaterih dejanj so bili otroci, za nekatera dejanja ni bilo podanih dovolj dokazov ipd.

Iz tabele je razvidno, da se število kaznivih dejanj ropa po členu 213 KZ RS od leta 2000 do vključno 2002 manjša, ponoven porast je v letu 2003, dočim se v naslednjem letu, to je 2004, bistveno zniža in sicer z 72 na 33. Število obdolžencev se je od leta 2001, ko je bilo za navedeno kaznivo dejanje obravnavanih 90 mladoletnikov, do leta 2004 postopoma manjšalo.

Pri kaznivem dejanju roparske tatvine po členu 214 KZ RS je opaziti porast v letih 2001 in 2002, nato znižanje v letu 2003 in ponoven porast v letu 2004. Namen storilca za obstoj navedenega kaznivega dejanja je, da je že bil zaloten pri tatvini, vendar je z namenom, da bo to stvar obdržal, proti lastniku oziroma žrtvi uporabil silo.

Kazniva dejanja izsiljevanja po členu 218 KZ RS so bila med mladoletniško populacijo v letih 2000 do 2002 višja kot v zadnjih dveh letih (od skupnih 73 kaznivih dejanj v letu 2002, se je že v naslednjem letu ta številka znižala na 33, v letu 2004 pa je zaznan ponoven padec in sicer na 24). Tovrstna kazniva dejanja so prisotna oziroma bolj »zanimiva« za otroško populacijo (osebe do 14. leta starosti), ki pa za svoja dejanja niso kazensko odgovorna. V primeru, da je kaznivega dejanja osumljen otrok, poda policija v skladu z določbo 7. odstavka 148. člena Zakona o kazenskem postopku na državno tožilstvo poročilo, istočasno pa o tem obvesti pristojni Center za socialno delo.

Vzrokov za manjše število prejetih kazenskih ovadb, obravnavanih storilcev in tudi za manjše število kaznivih dejanj je po mnenju okrožnega državnega tožilstva več in sicer:

- oškodovanci (žrtve) se bojijo podati prijavo,
- v posameznih primerih žrtev zaradi strahu pred storilci predmet enostavno da storilcu v roke,
- težave pri dokazovanju (oškodovanci ne želijo pričati – v glavnem zaradi strahu),

- storilci se sklicujejo na to, da so bili v času storitve kaznivega dejanja vinjeni, da niso imeli vodilne vloge, da so bili samo v vlogi opazovalca ipd.,
- Center za socialno delo mora že v pripravljalnem postopku podati svoje mnenje (mladoletnika, družinsko anamnezo),
- postopki policije (še vedno je prisotna možnost vizualnega srečanja med žrtvijo in storilcem ipd.),
- osveščenost občanov je večja (izogibajo se predelom, ki so bolj nevarni na primer neosvetljenim ulicam, predelom, kjer je frekvenca gibanja prebivalstva manjša, s seboj ne nosijo vrednejših predmetov ipd.).

V obdobju od leta 2000 do 2004 je po podatkih Okrožnega državnega tožilstva v Ljubljani, število kaznivih dejanj lahke telesne poškodbe po členu 133 KZ RS, hude telesne poškodbe po členu 134 KZ RS in posebno hude telesne poškodbe po členu 136 KZ RS, storjenih s strani mladoletniške populacije, približno enako. Kazniva dejanja se gibljejo od 68 v letu 2000 do 63 v letu 2003 in so v letnih poročilih vodena pod skupno rubriko (členi od 133 – 135 KZ RS). Tudi število obravnavanih mladostnikov je podobno – od 66 v letu 2000 do 63 v letu 2003.

8.5. NEKAJ PRIMEROV ULIČNEGA NASILJA MLADIH

1. Na Karlovški cesti na poti proti mestnemu središču se je v soboto okrog pol štirih zjutraj 21 Ljubljčan srečal z nasilneži. Nenadoma so ga obstopili štirje ali pet neznancev in ko se je obrnil, ga je eden z leseno palico močno udaril v obraz, da je padel po tleh, potem pa so ga še obrcali tako, da je za trenutek izgubil zavest. Ko je prišel k sebi je opazil, da so mu ukradli mobilni telefon in denar ter ga oškodovali za približno 140.000 tolarjev (Delo, torek 26. aprila, 2005 – »Daj vse, kar imaš«).
2. Na Bratovševi ploščadi je v nedeljo brez svojega telefona ostal 16-letni Ljubljčan. Ob 18.30 uri ga je obstopilo več neznancev in od njega so zahtevali, naj »da vse, kar ima«, potem pa so ga pretipali in mu kar sami vzeli telefon. Skupinica je nato z aparatom vrednim približno 70 tisočakov, pobegnila proti Dunajski cesti (Delo, torek 26. aprila 2005 – »Daj vse, kar imaš«).

3. Umor 17-letnega fanta, ki je prvega maja malo po eni uri zjutraj še s petimi prijatelji koračil proti vrhu Rožnika, je pretresel Ljubljance in okoličane, ki so že dolga desetletja vajeni na ta dan kresovati in praznovati. Vsak, ki je že kdaj dočakal prvi maj na Cankarjevem vrhu, bo vedel povedati, da je bil vsakič kakšen ravs, nekaj okrvavljenih nosov in tudi kakšna hujša stvar se je zgodila, toda umora ne pomnijo. Tej skupini je nasproti prišla četverica fantov, ki se je očitno že vračala v dolino proti Tivoliju. V trenutku so si bili v laseh. Menda tudi zato, ker so prišleki skandirali Fužine, Fužine, fantje, ki so šli v hrib, pa so jim odgovarjali Šiška, Šiška. Kaj vse so si potem še rekli, se ne ve, znano pa je, da sta se v resen prepir zapletla 17-letni Šiškar in eden od »Fužincev«, ki je izvlekel nož in nesrečnega mladoletnika dvakrat zabodel v levo stran prsi. Ni znano, ali je bilo vmes tudi kaj (ali morda preveč) pijače (Delo, sreda 4. maja 2005 – »Umorjeni je Šiškar, osumljeni pa iz Kašlja«).
4. V Šiški Na jami so okrog sedmih zvečer trije nasilneži napadli 62-letno meščanko. Nedaleč od bloka so ji zaprli pot, eden jo je udaril po obrazu, drugi strgal torbico z rame, nakar so zbežali. Pretresena ženska, ki so jo oškodovali za približno 20 tisočakov, je vedela povedati le to, da je bil eden oblečen v dežni plašč ali anorak, vsi trije pa so bili višje postave (Delo, sreda 11. maja 2005 – »Ulični razbojniki – Obrcal in okradel ga je«).
5. V pritličju stanovanjskega bloka v Streliški ulici je v petek okrog pol enajstih dopoldne mlajša neznanka presenetila 78-letno Ljubljanko in ji poskušala iz rok potegniti cekar. Ker ga ženska nikakor ni hotela izpustiti, jo je predrznica udarila, da je padla na tla, potem pa je s plenom stekla proti Poljanski cesti. Dogodek je opazil neki občan in stekel za tatico tako, da je ukradeno odvrгла in zbežala. Stara je kakih 15 let (Delo, torek 31. maja 2005 – »Tudi rosne mladenke in zrele gospe kradejo«).
6. V nedeljo okrog pol desetih zvečer sta na avtobusu številka 14 k štirinajstletnemu fantu prisedla dva fanta, stara kakih 17 let. od sopotnika sta izvabila telefon, ki pa ga, potem ko so na ulici Bežigrad vsi trije izstopili, nista hotela vrniti. Še več, zagrozila sta mu in zahtevala tudi denar. Ker ju ni uslišal, ga je vsak enkrat udaril in dobila sta še približno pet tisočakov, potem pa odšla proti Dunajski cesti (Delo, torek 31. maja 2005 – »Tudi rosne mladenke in zrele gospe kradejo«).

7. Na pravem mestu v pravem trenutku sta se v soboto okoli dveh ponoči znašla kriminalista v civilu, ki sta bila na ulici Breg priči ropu. Tam sta si 18-letni Ljubljčan in 14-letni Trboveljčan od 24-letnega mladeniča »sposodila« mobilni telefon in se ga, ko je hotel svoj telefon nazaj, lotila še s pestmi. Kriminalista sta napadalca prijela, tako da ju čaka kazenska ovadba (Dnevnik, torek 21. junija 2005 – »V službi tudi v civilu«).

8. Kadar se mladoletniki podajo na pota kriminala, se to pogosto pripiše objestnosti, nerazsodnosti, želji po postavljanju pred vrstniki, slabi družbi, neurejenim družinskim razmeram in še kakšen vzrok bi se našel. Bržkone vse naštetu velja tudi, kadar so storilci otroci, stari komaj enajst ali dvanajst let. Taki si najraje izberejo žrtev med vrstniki. V Argentinskem parku sta dva kratkohlačnika v petek okrog pol dveh popoldne iztrgala iz rok 11-letnega Ljubljčana mobilni telefon, vreden približno 20 tisoč tolarjev. Eden od tatičev je star komaj 11, morda 12 let, visok približno poldrugi meter, temnih kratkih las, z gelom oblikovanih na strešico. Govoril je slovensko s srbskim oziroma hrvaškim naglasom, drugi pa je bil kako leto starejši, svetlih, na krtačo ostriženih las, pegastega obraza (Delo, torek, 14. junija 2005 – »Na pota kriminala stopajo že otroci«).

9. V soboto okrog osmih zvečer sta na Karunovi ulici neznanca naskočila 16-letnega Ljubljčana. Zahtevala sta mobilni telefon, a ker ga mladenič ni hotel dati, so se začeli prerivati. Ko sta mu le preveč resno zagrozila, jima je izročil napravo. Oškodovala sta ga za kakih 15 tisočakov. Roparja sta stara okrog 17 let. Oba sta govorila slovensko s srbskim oziroma hrvaškim naglasom (Delo, torek, 14. junija 2005 – »Na pota kriminala stopajo že otroci«).

8.6. ŠTUDIJI PRIMERA

8.6.1. PRIMER MARTIN

Predstavitev

Martin je star 13 let in obiskuje sedmi razred osnovne šole. Zaradi izvršitve kaznivega dejanja rop so policisti poslali Okrožnemu državnemu tožilstvu, Oddelku za mladoletnike, poročilo o kaznivem dejanju, katerega je storil otrok. Martin je v svojem okolju po mnenju nekaterih verbalno in fizično izredno agresiven. Zaradi neurejenih družinskih razmer je v glavnem prepuščen ulici. Starša sta večinoma odsotna od doma in se ne posvečata Martinovi vzgoji. Vse morebitne spore in konflikte Martin rešuje z uporabo fizične sile.

Za svojo starost je fizično izredno dobro razvit. Sovrstnikom, največkrat pa mlajšim od sebe, je večkrat grozil, da bo z njimi fizično obračunal. Dvakrat mu je bil »za oporo« dve leti starejši brat, ki pa ne dosega njegovih sposobnosti verbalnega komuniciranja. Brat ve za Martinovo obnašanje, vendar o tem noče govoriti zaradi strahu pred očetom. Slednji ima namreč Martina raje kot njega in ga tudi zagovarja.

Martinovo primarno socialno okolje

Oče je nekvalificiran delavec in opravlja priložnostna dela pri različnih zasebnikih (predvsem v gradbeništvu). Večino denarja zapravi za alkoholne pijače in cigarete, ženi, ki je redno zaposlena kot čistilka, pa da le znesek, ki ne zadošča niti za nakup osnovnih sredstev za preživetje. Mati se moža boji, ker je še posebno v vinjenem stanju izredno agresiven. Stanovanje je neurejeno kljub materinim prizadevanjem. Tako mož, kot oba sinova ji pri gospodinjstvih opravilih ne pomagajo. Malo ji pomaga hči, vendar od nje ne more preveč pričakovati, ker ima prirojeno srčno okvaro. Oče zagovarja Martina in poudarja, da se morajo fantje braniti, kar še ne pomeni, da je sin zaradi tega agresiven. Ima še enega starejšega brata in štiri leta mlajšo sestro. Živijo v dvosobnem stanovanju.

Šolsko obdobje

Prvi razred osnovne šole je Martin obiskoval še v Bosni. Kasneje so se starši preselili v Slovenijo. Med poukom je bil izredno moteč, nagajal je sošolcem, bil do njih agresiven ipd. Agresivnost je prišla do izraza predvsem v času odmorov in pred pričetkom ali neposredno po

zaključku pouka. Kmalu sta na njegovo »stran« stopila še dva sošolca, ki pred tem nista bila agresivna do svoje okolice. Martin je imel na oba izredno močan vpliv. Pričela sta motiti pouk, dočim je Martin ostajal v ozadju. Razredničarka je predlagala, da se Martina napoti k socialni delavki oziroma šolski psihologinji.

V tretjem razredu osnovne šole Martin z obema sošolcema ni več želel imeti nobenih stikov. Pričel je izvrševati manjše tatvine denarja, predvsem iz garderobnih omar svojih sošolcev, v enem primeru pa je z mize vzel denarnico šolski psihologinji. Denar je porabil za nakup slaščic. Želel je imeti mobilni telefon, vendar nikoli ni imel toliko denarja, da bi si ga lahko kupil. Sošolcem, ki so telefone že imeli, pa si jih zaenkrat še ni upal vzeti. Pričel je izostajati od pouka, doma pa je materi govoril, da je pouk odpadel in pri tem navajal različne vzroke. Mati kljub želji, da bi preverila dejansko stanje, tega ni bila zmožna napraviti zaradi strahu pred izgubo službe. Izkoristiti bi morala namreč dopust, delodajalec pa je vztrajal na stališču, da ima podjetje ravno v tem času največ dela.

V četrtem in petem razredu se je Martinov odnos do šolskih obveznosti še poslabšal. K pouku je prihajal umazan, neprespan, nekajkrat pa je učiteljica posumila, da je bil pod vplivom mamil. Agresivnost se je stopnjevala. Predvsem v petem razredu je pričel groziti učiteljicam, da bo z njimi fizično obračunal, če ne bo imel pozitivne ocene, da bo povedal svojemu očetu, kako se do njega vedejo ipd. Nadaljeval je s tatvinami manjših vsot denarja, nekajkrat pa je do denarja prišel z izsiljevanjem sošolcev. Slednji zaradi strahu pred Martinovim maščevanjem njegovega početja niso želeli prijaviti. Mati, ki je bila v tem šolskem letu pri razredničarki enkrat mesečno, je potarnala, da je pri Martinovi vzgoji nemočna in da ji mož očita, da je za takšno situacijo sama kriva, ker je preveč popustljiva. Socialna delavka je predlagala, da se Martina napoti na pristojni Center za socialno delo. Mati se je strinjala, imela pa je pomisleke ali bi to povedala svojemu možu ali ne.

V šestem razredu je svoj učni uspeh še poslabšal, agresivno obnašanje pa se je samo še stopnjevalo. Sošolci in učenci ostalih razredov so se mu pričeli izogibati, ravno tako tudi njegova mlajša sestra. Pri tatvinah je postajal čedalje bolj predrzen. V garderobi je v posameznih primerih raztrgal oblačila, lastnikom pa zagrozil, da ga svojim staršem ne smejo izdati. Pred šolo je prihajal s starejšimi fanti iz soseske, ki so osnovno šolo že končali vendar niso bili nikjer vključeni v proces nadaljnega izobraževanja.

Socialnopsihološke in zdravstvene obravnave

Martin je bil prvič na razgovoru pri socialni delavki in šolski psihologinji ob pričetku šolanja v drugem razredu. Prvi razred je namreč končal v Bosni. Ugotovljeno je bilo, da je vzgojno zanemarjen in da kaže znake verbalne agresivnosti. Prešolanje je v Martinu sprožilo odklonilno vedenje do vseh v njegovi bližini (vključno s starši). Predvsem do sošolcev je bil že od vsega začetka čustveno izredno hladen. Na področju šolskih predmetov so bili ugotovljeni zaostanki predvsem pri matematiki, na področju slovenskega jezika pa je bilo pričakovano, da bo zaostanek največji, ker do prešolanja še nikdar ni bil v slovensko govorečem okolju.

Martin je bil zaradi zaostanka pri matematiki, naravoslovju in slovenskem jeziku napoten k dopolnilnemu pouku, kjer pa je največkrat manjkal, če pa je prišel, ni imel izdelanih nalog in ostalih obveznosti. Socialna delavka je z njim opravila več razgovorov in poskušala mati vzpodbuditi k tesnejšemu sodelovanju. Martin se je izogibal odgovornostim (izdelovanju domačih nalog, točnim prihodom in sprotne učenju), povedal pa je, da bi bilo po vsej verjetnosti drugače, če bi v šolo prihajal njegov oče.

Posebnih zdravstvenih težav Martin do prihoda v Slovenijo ni imel. Prebolel je večino otroških bolezni. Za svojo starost je bil fizično dobro razvit. Socialna delavka je ugotovila, da ima Martin precejšnje težave pri upoštevanju pravil, avtoritete in sodelovanju. Največji deficit je na področju medosebnih odnosov in prilagajanja na novo okolje.

S staršema se po prihodu iz Bosne ni veliko pogovarjal. Oče je bil večinoma odsoten in se z Martinovo vzgojo ni ukvarjal. Vse je prepuščal ženi, želel pa je vedeti, kako se sin obnaša. Pri tem je mislil samo na Martina - za starejšega sina in za mlajšo hči se ni zanimal. Martin je opisano situacijo izkoriščal v svojo korist. Šolska psihologinja je v razgovoru z Martinom ugotovila, da je njegova agresivnost posledica dosedanjega bivanja v agresivnem okolju (družinsko okolje – očetovi izbruhi v vinjenem stanju, zunanje okolje – pretepi za samodokazovanje ipd.).

Zaradi stopnjevanja agresivnega obnašanja in tatvin je bil Martin obravnavan na Centru za socialno delo pri socialni pedagoginji. V obravnavi je bilo ugotovljeno, da je bil Martin

psihosocialno prikrajšan, vzgojno zanemarjen in da oče do sedaj še ni uspel vzpostaviti primerne očetovske vloge.

Po storjenem kaznivem dejanju rop je bil najprej obravnavan na Centru za socialno delo nato pa še na Svetovalnem centru. V obravnavi je sodelovala mati. Oče se kljub vabilom ni javil, ugotovljeno pa je bilo, da doma svoji ženi daje »napotke«, kako se mora obnašati in kaj lahko sploh pove. Oče prav tako zanika, da je Martin storil očitano kaznivo dejanje (če bi sin izrazil željo, da potrebuje mobilni telefon, bi mu ga sam kupil). Psihologinja Svetovalnega centra je mamoo soočila tudi s sumom Martinove vpletenosti v morebitno eksperimentiranje z drogami.

Kazniva dejanja – ukrepanje staršev, učiteljev, strokovnih služb)

Prva kazniva dejanja je Martin pričel izvrševati v tretjem razredu osnovne šole. Sprva je šlo za manjše vsote denarja, katerega je jemal iz oblačil v garderobnih omarah. Zaradi strahu pred njim ga sošolci niso prijavili. V četrtem in petem razredu je še bolj prišla do izraza njegova agresivnost in sicer v tem smislu, da se ni več zadovoljil samo z denarjem ampak je v primerih, ko le-tega ni dobil, poškodoval oblačila.

Socialna delavka na šoli in šolska psihologinja sta zaradi čedalje pogostejših sumov, da Martin izvršuje kazniva dejanja, z njim opravili razgovor, vendar brez uspeha. Martin je v enem primeru šolski psihologinji celo vzel denarnico iz njene pisarne.

S strani socialne delavke je bil izražen sum, da Martin doma svojim staršem (predvsem materi) jemlje denar. Mati suma ni mogla ne potrditi niti ne ovreči, ker ni mogla vedeti ali je dejanski manjko posledica sinovega početja ali pa ji je denar vzel mož. Mož namreč prekomerno pije, z občasnimi deli pa ne zasluži dovolj.

Kljub razgovorom z njim in njegovimi starši je bil ves napor zaman. V tem času je izvršil še kaznivo dejanje rop. Na podlagi prijave je bil obravnavan na pristojni policijski postaji. Okrožnemu državnemu tožilstvu je bilo posredovano poročilo o kaznivem dejanju, katerega je storil otrok.

Socialna delavka Centra za socialno delo je poskušala vplivati na njegovega očeta, vendar se slednji na vabila ni odzival. Mati svojemu sinu enostavno ni bila kos. Po nekaj mesečni obravnavi na pristojnem Centru za socialno delo je bil podan predlog za obravnavo na Svetovalnem centru. Martin je obljubil, da ne bo več izvrševal kaznivih dejanj in da bo popravil ocene v šoli. Mnenje psihologinje Svetovalnega centra je bilo, da v odgovorih ni bil

iskren in da se na vprašanja, ki terjajo konkreten odgovor, odziva agresivno (postane nemiren, se preseda, vendar si ne upa povedati na glas, naj ga pustijo pri miru).

Način izvrševanja kaznivih dejanj

Zaradi svojega agresivnega vedenja je prihajal v konflikte s sošolci, sčasoma pa so se učenci osnovne šole, katero je obiskoval, distancirali in z njim niso želeli imeti nikakršnih stikov. Bal se ni nikogar. Ko je svojemu sošolcu prvič vzel denar iz garderobne omarice in ker zaradi tega ni bilo nikakršnega odziva (katerega je sicer pričakoval), je bil prepričan, da lahko z dejanji nadaljuje. Izvršil je še več podobnih dejanj, s katerimi pa se ni zadovoljil. Njegova predrznost se je stopnjevala do take mere, da je iz pisarne šolske psihologinje vzel njeno denarnico.

Postajal je čedalje bolj agresiven. Ker je potreboval vedno več denarja, je pričel učence izsiljevati. Strah je pri njih opravil svoje – ker so se ga bali, ga niso prijavili niti šolski svetovalni službi niti svojim staršem. Razgovori z različnimi strokovnimi delavci (socialnimi delavkami, psihologinjo, socialno pedagoginjo) niso obrodili zelenih sadov. S policijo do izvršitve kaznivega dejanja ropa, ko je na poti iz šole proti domu fizično napadel mlajšega fanta, ga s pestmi zbil na tla, obrcal in ležečemu na tleh iz rok vzel mobilni telefon, ni imel opravka.

Analiza primera z vidika teorije kriminalnega življenjskega stila

Zgodnje življenjske naloge

Martin je bil ob prihodu v Slovenijo postavljen v socialno okolje, v katerem se sprva ni znašel. Iskal je odgovore na različna vprašanja, vendar jih ni dobil. Starša sta bila večinoma odsotna in mu nista mogla pomagati. Soočal se je s problemi, katerih rešitve ni poznal. Poskušal je z načini reševanja, ki jih je poznal v prejšnjem socialnem okolju – verbalno in fizično agresivnostjo.

Z željo, da ga okolica čimprej sprejme, se je dokazoval na neprimeren način. Dosegel je ravno nasprotno. Sošolci in okolica so se od njega distancirali. S svojimi dejanji je povzročal strah in ne spoštovanja, kot je sam v začetku mislil. Povratnih informacij o neprimernosti svojih dejanj namreč ni dobival. Oče ga je celo zagovarjal in vztrajal na stališču, da se morajo fantje včasih stepsti.

Šolske obveznosti je zanemarjal že od vsega začetka. S pomočjo inštruktorjev bi lahko dosegel pozitivne ocene v predmetih, ki so mu povzročali največ težav. Sam je večkrat priznal, da je preveč len, da bi se učil. Motiviranosti za učenje in s tem v zvezi želje po boljšem učnem uspehu, ni imel.

Kasnejše življenjske naloge

Do svojega početja je bil izredno nekritičen. Nikoli ni priznal, da s svojo agresivnostjo povzroča drugim bolečino, po drugi strani pa tudi sam zaradi tega prihaja z okolico v konflikte. Za svoje početje je krivil druge – nikoli sebe ali svoja starša.

Oče je bil brez redne zaposlitve in večinoma odsoten od doma. Kljub prekomernemu pitju alkoholnih pijač in agresivnosti, Martina ni nikoli udaril. Vendar je Martin v očetu iskal nekaj več – pomoč v stiski in varnost v novem okolju. Ker tega ni dobil, se je na dogajanja odzival z agresivnim vedenjem.

V stikih z okoljem, sošolci, sosedi, šolsko svetovalno službo, institucijami (policija, Center za socialno delo in Svetovalni center), je s svojim vedenjem venomer opozarjal nase. Obljubljal je, da se bo poboljšal, da bo spremenil odnos do šole in okolice. Kljub vsemu so se pri Martinu opazile čedalje pogostejše težave pri upoštevanju pravil, avtoritete, sodelovanju in ustvarjanju odnosov na interpersonalni ravni. Pričel je eksperimentirati z nedovoljenimi drogami in alkoholnimi pijačami.

Učenje in kriminaliteta življenjskega stila

Martin je že zelo zgodaj prišel do ugotovitve, da se ga okolica boji in da lahko to izkoristi za dosego svojih ciljev. V začetku je poskušal okoli sebe pridobiti še dva ali tri sovrstnike, kaj kmalu pa je ugotovil, da lahko funkcionira sam in to še lažje kot je sprva pričakoval. Odvisen je bil od samega sebe in z nikomer ni bilo treba deliti ukradenega denarja. Doma s strani staršev ni bilo nikakršne kontrole, sošolci pa dolgo časa niso upali javno povedati, da Martin izvršuje kazniva dejanja, da jih maltretira bodisi pred šolo bodisi na poti domov. Tudi to je bil eden od glavnih vzrokov stopnjevanja Martinovega agresivnega vedenja. Okolica je bila nemočna (ni bila osveščena), od staršev je s šolsko svetovalno službo sodelovala le mati, pa še to poredkoma.

Ko je Martin prvič vzel denarnico iz ene od pisarn v šoli (šolski psihologinji) in ker ni bilo odziva, reakcije na njegovo dejanje, je bila to za njega informacija, da je pri svojem početju uspešen in da lahko s tovrstnimi dejanji nadaljuje. V razgovorih s socialno delavko in psihologinjo ni nikoli priznal, da je kaj vzel (ukradel), tudi za tatvino denarnice last šolske psihologinje »ni vedel«. Obljubljal je, da se bo poboljšal (da se ne bo pretepal, da ne bo motil pouka, da bo posvetil več časa učenju) in da se bo redno udeleževal dopolnilnega pouka. Ugotovil je, da se z obljubami lahko manipulira.

Podporo mu je dajal tudi njegov oče s tem, ko je ponavljal, da se fantje pač morajo včasih stepsti, da ne krade, ker mu pač ni treba, po drugi strani pa oče nikoli ni pokazal pripravljenosti sodelovanja s šolsko svetovalno službo. To nalogo je enostavno prepustil ženi, vendar je bila veskozi pod njegovim vplivom in nadzorom. Vse odločitve so bile moževе, nikoli njene. Martin je izkoristil odnos med staršema in z negativnimi oblikami vedenja spretno manipuliral.

Sekundarni motivi

Za Martinovo obnašanje je značilen sekundarni motiv upora. Nikakor se ni mogel sprijazniti z novim socialnim okoljem. Z agresivnim vedenjem (najprej verbalnim šele nato fizičnim) je opozarjal na sebe, vendar pričakovanega odziva ni bilo. Motiv moči se kaže v stopnjevanju agresivnega obnašanja, izsiljevanja, kulminacijo pa doseže s tatvino denarnice. Odziva na dejanje ni bilo, menil je, da je okolica nemočna in da lahko počne karkoli. Motiv pohlepa in lenobe se kaže v nepripravljenosti dalj časa vztrajati pri učenju in izvrševanju kaznivih dejanj s katerimi mu je uspevalo dobiti denarna sredstva za zadovoljevanje njegovih želja. Vendar so bile želje čedalje večje. Slednje je privedlo do izvršitve kaznivega dejanja rop.

Spoznavni vzorci

Stopnjevanje agresivnega obnašanja je bilo pri Martinu izraženo že od samega začetka - sprva verbalna (besedna komunikacija je bila eno od njegovih najmočnejših »orožij«) šele zatem fizična agresivnost. Postavljen cilj je vedno dosegel, sredstev za doseg ni izbiral. Če nečesa ni dobil, je pač poškodoval ali uničil predmet, v katerem bi se želeni cilj po njegovem prepričanju moral nahajati. Bil je dovolj močan in samozavesten. Prepričan je bil, da mu nihče nič ne more. Okolico je obvladoval z močjo. Storjenih dejanj ni nikoli priznal. Vedel je, da dokazov ni, po drugi strani pa, da oškodovanci (žrtve) zaradi strahu pred njim, ne bodo ničesar povedali. Nikoli se ni oziral na bolečino, ki jo je z dejanji povzročil drugim.

Samozavest se mu je stopnjevala vse do izvršitve kaznivega dejanja ropa. Po postopku na policiji, Centru za socialno delo in nazadnje Svetovalnem centru mu je samozavest padla, dobil je občutek, da le ni tako močan kot je mislil. »Podporo« je iskal le še pri svojem očetu. Spoznavna lenoba se pri Martinu kaže v odklanjanju šolskih obveznosti, nerednem opravljanju nalog in vztrajanju pri posameznih opravilih (kljub predhodno danim obljubam). Obiskovanje dopolnilnega pouka je bilo zanj dodatna obremenitev, vendar se je zavedal, da si bo s tem obdržal zaupanje šolske svetovalne službe.

Vedenje, značilno za kriminalni življenjski stil

Martin že od samega začetka ni spoštoval pravil, družbenih norm in avtoritete. Ni bil uspešen na področju ustvarjanja odnosov na interpersonalni ravni, kasneje pa je pričel kršiti še kazensko pravne norme.

Poleg agresivnega obnašanja in izvrševanja kaznivih dejanj, se je pri Martinu pojavil sum na eksperimentiranje z nedovoljenimi drogami. Posebnih osebnih razvad pri njemu ni bilo opaziti.

Neodgovornost se kaže v nesposobnosti (nezmožnosti) daljšega vztrajanja pri učenju. Obljube je zavestno kršil in jih ni spoštoval. Vedel je, da s tem izgublja zaupanje, vendar se na to ni oziral.

Ocena dela družbenih subjektov

Sprememba okolja je bila za Martina prelomnica v njegovem načinu obnašanja, vedenja in komuniciranja. Družina (predvsem oče ni vzpostavil primerne očetovske vloge), ni uspela Martina vzgojiti v tej smeri, da bi bil sposoben zaznati in upoštevati družbene norme in pravila, da bi spoštoval oziroma imel primeren odnos do avtoritete in (kar je bistvenega pomena), da bi bil seznanjen z vzrokom selitve iz Bosne v Slovenijo. Upor in agresivnost sta se z leti še stopnjevala. Starši njegove spremembe vedenja (obnašanja) niso zaznali zaradi lastne odsotnosti od doma.

Razredničarka se je z Martinovim agresivnim vedenjem soočila prva. Vedela je, da živi v neurejenih družinskih razmerah in da je le mati tista, ki mu poskuša na svoj način pomagati in ga usmerjati. Z Martinom je opravila nekaj pogovorov, vendar brez uspeha. Njegova reakcija je bil takojšen izostanek od pouka. O svojem vedenju se ni želel pogovarjati.

Po vključitvi šolske svetovalne službe (socialne delavke in psihologinje) se je njegov učni uspeh vidno izboljšal. Pričel je obiskovati dopolnilni pouk vendar je kmalu popustil. Pouka ni več redno obiskoval. Socialna delavka mu je uredila vključitev v Mladinsko središče, kjer je pod vodstvom mentorja poskušal nadoknaditi zamujeno. Center za socialno delo, ki je spremljal Martinove aktivnosti, je poskušal v obravnavo vključiti oba njegova starša. Socialni pedagoginji je uspelo pridobiti sodelovanje matere. Oče se na vabila sploh ni odzival. Od vzgoje se je distanciral, saj je menil, da sin ni potreben obravnave. Socialna delavka se je tako soočila s problemom urejanja odnosov med Martinom in očetom in med materjo in njenim možem. Ves trud, da bi se pogovorila z očetom, je bil zaman.

Martinu je ob velikem angažiranju šolske svetovalne službe uspelo dokončati šesti razred osnovne šole in nadaljevati v sedmem. Kljub vsemu je njegov učni uspeh vprašljiv, znanje pa temu primerno. Na vzgojnem področju ni bilo pozitivnih rezultatov. Martinovo agresivno vedenje se je stopnjevalo. Bežal je od obveznosti bodisi z begom bodisi z obljubami.

V obravnavi na Policijski postaji je bil prvič v situaciji, kjer je manipulacija odpovedala. Priznati je moral, da je storil kaznivo dejanje (dokazi). Spoznal je, da se ga vsi ne bojijo. Ker v času storitve kaznivega dejanja še ni bil star štirinajst let, se zoper njega niso smele uporabiti kazenske sankcije (Centru za socialno delo je Okrožno državno tožilstvo v skladu s 452. členom Zakona o kazenskem postopku posredovalo dopis z navedeno obrazložitvijo).

Socialna delavka Svetovalnega centra, kamor je bil Martin napoten v obravnavo, je prav tako poskušala urediti odnose z družino, predvsem na relaciji med Martinom in očetom. Ves njen trud je bil zaman. V obravnavi je poleg Martina (kot vedno) sodelovala le še njegova mati. Prizadevanja vseh družbenih institucij niso dosegla pričakovanih rezultatov. Martin je z agresivnim obnašanjem še naprej »terroriziral« svojo sosesko. Občasno je zaradi učnega uspeha prihajal na pogovore k šolski socialni delavki in psihologinji.

8.6.2. PRIMER PRIMOŽ

Predstavitev mladoletnika

Primož je bil obravnavan zaradi storitev kaznivih dejanj velikih tatvin (na posebno drzen način), ropa in roparskih tatvin. Letos bo dopolnil 18 let. že zelo zgodaj je bil nameščen v Mladinski dom Malči Beličeve v Ljubljani, bil je gojenec Vzgojnega zavoda v Smledniku in gojenec Vzgojnega zavoda Logatec. V nobeni ustanovi ni bil dolgo. Vedno mu je uspelo prepričati starše, da so ga odpeljali domov. Je verbalno in fizično agresiven, vendar samo v primerih, ko se nahaja v družbi vrstnikov. Starša, predvsem oče, ga zagovarjata in prepričujeta okolico, da je njun sin »žrtev« okolja v katerem živijo. Pri storitvi kaznivih dejanj je izredno pdrzen in agresiven. Je brez zaposlitve ali kakršnihkoli drugih obveznosti. Ima še mlajšega brata, s katerim pa noče imeti nobenih stikov. Po njegovem mnenju je brat preveč pod vplivom staršev (jih uboga, izpolni vsako njihovo zahtevo, v šoli se preveč angažira ipd.).

Rojstvo, zgodnje otroštvo in primarno socialno okolje

Primož se je rodil leta 1987. Oče je samostojni podjetnik. Ima končano srednjo tehnično šolo, vendar se ukvarja z gradbeništvom. Mati je zaključila gimnazijo. Starša sta že vrsto let razvezana, otroka pa sta bila ob razvezi zaupana materi. Kljub temu živita na istem naslovu v večji stanovanjski hiši, ki sta jo zgradila tik pred ločitvijo. Glede na to, da živijo v manjšem kraju, se vsi med seboj dobro poznajo. Oče, ki stanuje v spodnjem delu hiše, prekomerno uživa alkoholne pijače, k njemu pa prihajajo tudi bližnji in daljni sosodje. Mati je duševni bolnik in ni bila sposobna zaščititi svoja otroka oziroma jima postaviti potrebnih meja. Zaradi daljših odsotnosti je že zelo kmalu ostala brez službe. Eksistenca družine je bila odvisna od očetovega oziroma moževega dohodka.

Oče je Primoža v večernih urah večkrat vzel s seboj v bližnjo gostilno in ga nekajkrat silil piti alkoholne pijače. Domov sta prihajala ponoči, včasih pa tudi v jutranjih urah. Sčasoma je pričel Primož zahajati v gostinske lokale sam. Družiti se je začel z vrstniki, ki jih je tu srečal in z njimi izvrševati kazniva dejanja. Vzgoja je bila dvotirna. Oče je Primoža »priklepal« nase z obljubami o denarju, mu denar tudi dajal ali celo posojal. Nikoli ni bilo postavljeno vprašanje kdaj in kako ga bo vrnil, nikoli mu tudi ni postavljaj vzgojnih okvirov (udeležba na pouku, učenje, pomoč materi ipd.).

Šolsko obdobje

Že pred vstopom v prvi razred osnovne šole je bilo pri Primožu opaziti vedenjske težave. V soseski je bil znan kot konfliktna oseba, rad se je tudi stepel. Ob vstopu v šolo so se težave še stopnjevale. K pouku je prihajal brez domačih nalog, uničeval je šolsko imovino (stole, šolske table ipd.), bil je grob do sošolcev, ni upošteval navodil učiteljev, izostajal je od pouka, predvsem šolskih predmetov, ki niso bili po »njegovem okusu« ipd. Vodstvo šole je posumilo, da Primož uživa alkoholne pijače. Na govorilne ure je občasno prihajala mati, oče je prišel v dveh letih samo enkrat pa še takrat je bil tako vinjen, da se z njim sploh ni dalo pogovarjati. Poskusi vplivanja na očeta, da bi z uživanjem alkohola prenehal, so bili s strani šole neuspešni. Mati je bila pri vzgoji prepuščena sama sebi, vendar je Primož ni hotel ubogati. Raje se je zatekal k očetu, ki mu ni postavljaj nobenih pogojev, še več, nudil mu je »svobodo«, katere ni imel nikjer – z očetom je namreč lahko obiskoval gostinske lokale in pil bodisi pivo bodisi vino. Mati je na Centru za socialno delo priznala svojo nemoč (kljub dejstvu, da sta bila otroka ob razvezi dodeljena njej, je bil Primož več pri očetu kot pri njej – sama mu namreč ni mogla dati denarja). Po drugi strani se je mati bala, da bo prišel pod očetov vpliv tudi mlajši sin.

Prva dva razreda je Primož sicer zaključil, vendar je obstajal dvom ali bo zmožen izdelati tudi tretji razred. Na materino prošnjo je Center za socialno delo zaprosil za urgentni sprejem v Mladinski dom Malči Beličeve s ciljem, da bi Primožu uspelo v bolj stimulativnem okolju pridobiti trdne temelje za nadaljno rast in razvoj.

Kljub Primoževemu zagotovitvi in obljubam, da se bo učil in spoštoval predpisan domski red, je takoj po sprejemu izvršil prvo kaznivo dejanje roparske tatvine. Od vsega začetka se ni hotel učiti, kar je vzgojiteljem in učiteljem tudi povedal, uničil in poškodoval je nekaj imovine, prostore doma je samovoljno zapuščal, spal je večinoma v drugih spalnicah, do učiteljev pa je postajal nesramen in celo vulgaren. Tudi tu mu je oče nudil »podporo«. Sina je nekajkrat brez vednosti vzgojiteljev odpeljal iz doma, nazaj pa ga je pripeljal samo enkrat in še to v vinjenem stanju. Pred stavbo doma se je Primož pričel družiti z otroci in mladoletniki, ki so tja prihajali iz bližnje in daljne soseske. Z njimi je menjaval različne predmete, katere vzgojitelji niti prej niti kasneje niso videli. Na vprašanja od kje mu vse to, Primož enostavno ni odgovarjal.

Ko je Primož ob ponovnem očetovem obisku izrazil željo, da bi šel domov, ga je oče brez predhodnih odobritev vodstva doma vzel in odpeljal materi. Starša sta kasneje ustno sporočila socialnemu delavcu, da bosta Primoža na lastno odgovornost zadržala doma, ker menita, da mu domače okolje bolj ustreza.

Ponovno je bil vključen v svojo matično šolo. Tretji razred je Primož ponavljal, četrti razred pa je napredoval z dvema negativnima ocenama. Imel je veliko konfliktov z učitelji in učenci. Bil je udeležen v več pretepih pred šolo in tudi drugje. Zaradi izvrševanja kaznivih dejanj (večinoma z elementi nasilja), je bil s strani Centra za socialno delo dan predlog za sprejem v Vzgojni zavod Smlednik, kjer je uspešno zaključil peti in šesti razred in obenem dosegel uspeh tudi na vedenjskem področju. Dan po očetovem obisku, je Primož iz zavoda pobegnil in se ni hotel več vrniti.

Sedmi razred je Primož končal v matični šoli. Učiteljem je verbalno grozil, se do njih obnašal vulgarno, v popoldanskih in večernih urah pa je pred šolo prihajal v družbi neznanih fantov in deklet. Pričel je krasti denar svojemu očetu in mlajšemu bratu. Brat je zaradi čedalje pogostejših bolezni ostajal doma, s Primoževe strani pa je bil deležen šikaniranja s pripombami, da je reva ipd. Starša Primožu že dalj časa nista bila kos, na vabila šole pa se enostavno sploh nista več odzivala. Oba sta vedela za Primoževa kazniva dejanja, tudi za roparsko tatvino ženske torbice, ki jo je Primož izvršil nekje v centru mesta. Oče temu ni polagal pozornosti, mati pa je bila zaradi psihičnih težav hospitalizirana.

Dosežena izobrazba in odnos do dela

Primož je končal sedem razredov osnovne šole. Na materino željo je poskušal nadaljevati s šolanjem v osmem razredu, vendar neuspešno. Čedalje pogosteje je izvrševal kazniva dejanja (predvsem v večernem in nočnem času).

Med šolskimi počitnicami je pomagal svojemu očetu pri različnih gradbenih delih, pokazal pa je navdušenje nad gradbeno mehanizacijo. Želel je postati voznik enega od teh strojev, vendar kljub želji ni bil toliko motiviran, da bi zaključil šolanje. Občasno je pomagal očetovim znancem, vendar se je »delovni dan« praviloma zaključil s pijančevanjem. Njegov odnos do dela je bil izrazito odklonilen – fizičnega dela ni maral, za ostalega pa se sploh ni zanimal. Vedno je čakal, da mu bo oče vse uredil (on je bil tisti, ki je ali bi moral vedeti, kaj sinu najbolj odgovarja in za katero delo bo najbolje nagrajen). Na fizične delavce je gledal zviška.

Socialnopsihološke in zdravstvene obravnave

Primož je bil prvič obravnavan v drugem razredu osnovne šole. Zaradi nemira in čedalje bolj opazne agresivnosti (tako verbalne kot fizične) je z njim opravila razgovor šolska psihologinja nato pa še socialna delavka. Situacija se kljub temu ni izboljšala tako, da je vodstvo šole podalo predlog za obravnavo na pristojnem Centru za socialno delo, le-to pa je na podlagi vseh zbranih dejstev (neprimernih pogojev za bivanje v domačem okolju, slabega vzora staršev - predvsem očeta, nasilja in neodgovornosti staršev do fizičnega in psihičnega razvoja otroka), podalo predlog za namestitev v Mladinski dom Malči Beličeve.

Starša sta sina kmalu na lastno odgovornost odpeljala domov. Center za socialno delo se je v obravnavo ponovno vključil po podani kazenski ovadbi pristojne policijske postaje in sicer zaradi izvršitve kaznivih dejanj velikih tatvin, dveh roparskih tatvin in ropa. Primož je bil v obravnavi pri psihologinji in socialni pedagoginji Centra za socialno delo. Podan je bil predlog za urgentni sprejem oziroma namestitev v Vzgojni zavod Veržej. Neposredno po pisni odobritvi s strani vodstva VZ Veržej, da je Primoža možno takoj namestiti, sta bila ponovno starša tista, ki sta dosegla, da je Primož ostal doma.

Po obravnavi na Centru za socialno delo, je bil podan predlog za namestitev v Vzgojni zavod Smlednik. Iz rezultatov psihološkega testiranja je bilo mogoče zaključiti, da je Primož disocialna osebnost, da je za vodene aktivnosti in obvezne naloge nemotiviran in da je energetsko dobro opremljen (neučakan, nenehno ga je bilo potrebno umirjati).

Zaradi suma prekomernega uživanja alkoholnih pijač je bil tudi zdravstveno obravnavan. Zaključki obravnave so nakazali sum alkoholizma po drugi strani pa je bilo ugotovljeno, da ima Primož izredno slabe prehranjevalne navade. Kljub navedenim ugotovitvam se z njim glede tega ni nihče posebej ukvarjal.

Prva kazniva dejanja in ukrepanje (staršev, učiteljev, strokovnih služb)

Primož je pričel z manjšimi kaznivimi dejanji že pred vstopom v šolo. V glavnem je jemal denar svojemu očetu, sprva manjše, kasneje pa čedalje večje vsote. V prvem razredu je sošolki ukradel malico, na poti domov pa še pribor za risanje. Kljub temu, da je del ukradenih predmetov prinašal domov, starša nista odreagirala (oče je bil večinoma v vinjenem stanju, mati pa se je umikala kakršnimkoli vzgojnim ukrepom).

Za učenje Primož ni bil motiviran. Bežal je iz razreda in se klatil po ulicah, kjer je spoznal nekaj fantov, ki so bili malce starejši od njega. Poskušali so z njim manipulirati, da bi za njih izvrševal kazniva dejanja, vendar jim to ni uspelo. Pogoje je postavljala Primož sam. Zaradi izostajanja od pouka in čedalje slabšega učnega uspeha, je vodstvo šole obvestilo starše. Oče je sina zagovarjal, mati pa, ki je že od vsega začetka vedela za sinovo početje, je vztrajala na tem, da se Primožem pogovorijo na Centru za socialno delo.

Kazniva dejanja je najprej izvrševal sam, kasneje pa v družbi fantov in deklet, ki jih je spoznal bodisi v času bega iz šole bodisi v svojem prostem času. Prvo večje kaznive dejanje je bila velika tatvina z elementi nasilja (velika mera predrznosti). Nadaljeval je z roparskimi tatvinami in ropi, v posameznih primerih je svojo brutalnost stopnjeval do take mere, da so se ga bali celo soudeleženci.

Izvajanje vzgojnih ukrepov je bilo nedosledno, starša sta namreč v vseh primerih dosegla, da niti en vzgojni ukrep ni obveljal dalj časa. Učitelji Primožu enostavno niso več bili kos. Večkrat je neopravičeno izostal od pouka, starša pa mu izostankov nista mogla opravičiti. Znanci in sošolci so ga videvali v centru mesta v družbi fantov in deklet. Vedno je imel dovolj denarja.

S strani pristojnih policijskih postaj je bilo zoper Primoža podanih več kazenskih ovadb. Spremembe vzgojnih ukrepov na Primoževo početje niso vplivale.

Kriminalna kariera in način izvrševanja kaznivih dejanj

S prvimi tatvinami denarja Primož ni imel težav. Vedel je, koliko denarja lahko vzame, da oče ne bo posumil, vedel pa je tudi kdaj lahko to stori – neposredno zatem, ko se je oče v vinjenem stanju vrnil iz gostilne. Posamezna dejanja tatvin, predvsem na škodo sošolcev, je izvrševal v prepričanju, da ga ne bodo prijavili. Prva prijava je prišla šele s strani sošolke zaradi tatvine pribora za risanje. Primož ji je namreč sledil skoraj do njenega doma, ji s silo potegnil šolsko torbico z ramen in vzel komplet pribor za risanje. Pri tem je raztrgal zgornji del šolske torbe, sošolki pa je poškodoval tudi jopico. Dejanje je opazovalo nekaj občanov, ki pa v samo dogajanje niso posegli.

Poškodovanja šolske imovine vodstvo šole uradno ni prijavilo, kljub dejstvu, da je poškodoval nekaj stolov in eno šolsko klop, šolsko tablo pa je poškodoval v taki meri, da je ni

bilo več možno popraviti. S Primožem je socialna delavka opravila več pogovorov, vendar neuspešno. Šolski psihologinji je venomer zatrjeval, da se bo poboljšal in da ne bo več izostajal od pouka. Obe, socialna delavka in psihologinja, sta opazali Primoževo naraščanje agresivnosti, njegov čedalje bolj negativen odnos do vsega okoli njega (predmetov, stvari in ljudi).

Po oddaji v Mladinski dom Malči Beličeve in kasneje v Vzgojni zavod Smlednik, je izvršil več roparskih tatvin in ropov ter velikih tatvin. Pred izvedbo kaznivih dejanj se je najraje zadrževal (ponavadi v družbi dveh ali treh fantov) v predelu mesta, kjer ga niso poznali in kjer je bilo veliko ljudi. Izbiral je predvsem starejše žrtve. S silo jim je trgal torbice z ramen, v primeru, da pa žrtev torbice ni hotela spustiti, jo je udaril z roko ali brcnil. Nikoli ni pogledal ali je žrtev poškodoval oziroma v kakšni meri je poškodovana, šlo mu je samo za to, da je dobil tisto, kar je hotel.

Soseska se je Primoža bala in z njim niso hoteli nobenih stikov. Policiji zaradi strahu pred povračilnimi ukrepi (poškodovanja avtomobilov, rezanja pnevmatik ipd.) niso želeli prijavljati preglasnih zabav (ki so velikokrat trajale do jutranjih ur). Po drugi strani pa so se bali Primoževega očeta, ki je sina zagovarjal.

Oblikovanje deviantne osebnosti

Zaradi očetovega alkoholizma je bil Primož že v ranem otroštvu priča vsakodnevnim preprirom in fizičnim obračunavanjem med staršema. Po razvezi se situacija ni spremenila, ker je oče ostal v isti hiši, kljub temu, da se je imel možnost preseliti v drug kraj, kjer je prav tako imel hišo (tam je bil tudi stalno prijavljen). Kljub alkoholizmu, oče Primoža ni nikoli tepel, fizično je obračunal nekajkrat le z bivšo ženo. Primož je z očetom hodil po gostilnah, kjer se je navadil piti alkoholne pijače. V začetku se je počutil odraslega, predvsem v očetovih očeh. Mati je bila nemočna kljub temu, da sta bila tako Primož kot mlajši sin po razvezi zaupana v varstvo ravno njej. Dejstvo, da je oče branil in zagovarjal Primoža na vsakem koraku, je pogojevalo, da si je Primož upal čedalje več. Postajal je nesramen, vulgaren, predrzen in agresiven. Užival je vlogi osebe, kateri si nihče ne upa nič storiti. Postajal je čedalje bolj samostojen v smislu izvrševanja kaznivih dejanj, vzporedno s tem pa tudi neformalni vodja skupine fantov in deklet, s katerimi je občasno izvrševal kazniva dejanja (rope, roparske tatvine).

Deficit na področju učnega uspeha je kompenziral s kaznivimi dejanji. Zavedal se je, da je na tem področju »uspešen«. Vzgojni ukrepi niso dosegli svojega namena. Primož je vedel, da v nobenem zavodu ne bo dolgo časa (oče je bil tisti, ki je vedno poskrbel za to). Na ulici in v zavodih je spoznal, da lahko nekoga vodi, da se ga bojijo in da je eden med mnogimi, ki imajo podobne probleme. Sam opisano stanje ni jemal za problematično, ampak se mu je vse skupaj zdelo kot sodelovanje na zabavi, v kateri je samo njemu vse dovoljeno.

Primož je vedel, da v vsakem primeru lahko računa na očetovo »pomoč«. Če pri storitvi kaznivega dejanja ni dobil zelene vsote denarja, se je obrnil na očeta. Oče je šele izredno pozno spoznal, da bo Primož do denarja prišel tako ali drugače – če mu ga ne bo dal, ga bo pač vzel brez njegove vednosti. Ker mu je v zadnjem primeru vzel večjo vsoto denarja, je oče poklical nekaj svojih znancev in se z njimi dogovoril, da bodo s Primožem obračunali. Denar mora dobiti nazaj na vsak način.

Kronologija in frekvenca kaznivih dejanj, vzgojnih ukrepov, institucionalna kariera

Prvo manjše kaznivo dejanje je bilo storjeno že pred vstopom v osnovno šolo leta 1993. Očetu je vzel manjšo vsoto denarja in ker tega ni opazil (ali ni hotel), je s tatvinami nadaljeval. V prvem razredu je sošolki vzel malico in kasneje še pribor za risanje.

V letih 1994 in 1995 je izvršil tri kazniva dejanja poškodovanja tuje stvari (šolska imovina – klopi in tabla) pri katerih so že bili zaznani znaki povečane agresivnosti.

Leta 1998 je izvršil dve kaznivi dejanji velike tatvine (vlom na posebno drzen način), istega leta pa še dve tatvini denarja na škodo sošolcev.

Leta 1999 je izvršil kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari in tatvino denarja. Leta 1999 je v centru mesta izvršil kaznivo dejanje roparske tatvine tako, da je starejši ženski iz rok iztrgal torbico, v kateri je bila le manjša vsota denarja. Denar je obdržal, ostalo pa vrgel v zabojnik za smeti. Istega leta je s pomočjo dveh mladoletnikov izvršil roparsko tatvino. Mlajšemu fantu je v centru mesta iz rok iztrgal mobilni telefon in ga ležečega na tleh še nekajkrat brcnil v prsni koš in glavo.

Leta 2000 je bil s sovrstniki v enem od lokalov udeležen v manjšem pretepu, vendar mu je uspelo še pred prihodom policije pobegniti. Zoper dva mladoletnika, ki sta sodelovala v pretepu, je bil s strani policije podan predlog za uvedbo postopka pri sodniku za prekrške.

Poleti istega leta, je v enem od mestnih parkov, skupaj z dvema dekletoma in mlajšim fantom izvršil roparsko tatvino. Žrtev, starejša ženska, je poskušala torbico zadržati, vendar je padla

po tleh in se poškodovala. Kmalu zatem je skupaj s fantom, ki je sodeloval pri opisanem dejanju, vlomil v dva osebna avtomobila, parkirana v centru mesta.

Leta 2001 je izvršil dve kaznivi dejanji velike tatvine, kaznivo dejanje roparske tatvine, bil pa je udeležen še v dveh manjših pretepih med vrstniki.

Leta 2002 je izvršil dve kaznivi dejanji poškodovanja tuje stvari in poskus ropa.

Leta 2003 je izvršil dve veliki tatvini (vloma v osebna avtomobila) in tatvino denarnice starejši ženski, ki je v trgovini, nedaleč od Primoževega stalnega bivališča, blagajničarki plačevala kupljene artikle, pri tem pa denarnico odložila v nakupovalni voziček. Istega leta je z mlajšim polnoletnikom, katerega je srečal nekaj dni pred izvedbo dejanja, izvršil dve kaznivi dejanji velike tatvine in kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari.

Leta 2004 je v mestnem parku izvršil kaznivo dejanje roparske tatvine, žrtev, mlajšega fanta, pa je po dejanju obrcal in mu prizadejal lažje telesne poškodbe. Istega leta je izvršil šest kaznivih dejanj velikih tatvin in kaznivi dejanji roparske tatvine.

Leta 1999 je bila s strani Centra za socialno delo podana prošnja za urgentni sprejem v Mladinski dom Malči Beličeve. Glavni razlog so bile Primoževe disciplinske in učne težave, uničevanje šolske imovine, sum uživanja alkohola in manjša kazniva dejanja storjena z elementi nasilja. Starša sta se z namestitvijo strinjala in obenem soglašala s Primoževim prešolanjem. Ker pa je Primož novo okolje težko sprejemal, je bil s strani staršev po izredno kratkem času bivanja v domu, odpuščen in odpeljan nazaj v primarno okolje.

S strani Centra za socialno delo je bil nekaj mesecev zatem podan predlog za sprejem v Vzgojno izobraževalni zavod Veržej. Strokovna skupina za sprejem in odpust v zavodu je sklep o Primoževi namestitvi sprejela in potrdila s tem, da je namestitev možna takoj. Ponovno sta bila starša tista, ki sta Primoža uspela zadržati doma.

Po številnih zapletih je prišlo do namestitve v Vzgojni zavod Frana Milčinskega v Smledniku, kjer je Primož v učnem procesu pokazal določen napredek, v vedenjskem delu pa se je njegova agresivnost samo še stopnjevala. Starša sta Primoža leta 2002 odpeljala iz zavoda.

Center za socialno delo je pričel z urejanjem namestitve v Vzgojni zavod Logatec, vendar sta bila starša tista, ki se s tem nista strinjala tako, da je Primož ostal v domačem okolju.

Koncem leta 2004 je bil Primožu s strani okrožnega sodišča, senata za mladoletnike, izrečen vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva.

Primož je trikrat poskušal z nadaljevanjem šolanja (na Srednji gradbeni šoli in v Vzgojnem zavodu Višnja gora) vendar brez uspeha. Z obiskovanjem pouka je prenehal že po nekaj tednih. V začetku leta 2005 je Okrožno državno tožilstvo posredovalo pristojnemu Centru za socialno delo dopis z zahtevo po prednostni obravnavi. Na podlagi vseh ugotovitev je mnenje okrožnega državnega tožilca, da bi bilo Primožu potrebno izreči vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, saj starša nad sinom že dalj časa nimata več nobenega vpliva.

Analiza primera z vidika teorije kriminalnega življenjskega stila

Zgodnje življenjske naloge

Primoževa starša sta po razvezi ostala skupaj v isti hiši kljub temu, da bi se oče lahko odselil v stanovanje, katerega je kupil že pred poroko. V družini sta že vrsto let prisotna alkoholizem in nasilje, kar je močno vplivalo na Primožev osebni razvoj. Oče je mamu nemalokrat pretepel, tudi v prisotnosti oseb, ki jih je vabil domov na pijačo.

Oče se je poleg redne službe ukvarjal še s sumljivimi posli. Vedno je imel dovolj denarja, za gospodinjstvo pa je namenjal le toliko, kot je smatral, da bivša žena potrebuje (nikoli ni spraševal ali je dovolj). S Primožem je izredno dobro manipuliral in ga vodil po gostilnah. Sin je že zelo zgodaj pričel s konzumiranjem alkoholnih pijač (vina, piva ...), obenem pa je od očeta dobival denar. Ko očeta ni bilo, si je s tem denarjem kupal pijačo in cigarete. Kaj hitro je spoznal, da se da z denarjem marsikaj kupiti – tudi »prijatelje«.

Vzgoja staršev je bila ambivalentna. Mati se s sinom ni ukvarjala, ker je Primož ni več sprejemal (denarja mu ni mogla dati, ker ga je potrebovala za existenco). Opazovala je sinovo početje, nazadnje pa je zašla v zdravstvene težave - od poskusov samomora do motenj prehranjevanja. Trenutno se zdravi zaradi hudih psihičnih težav, zaradi česar je bila dalj časa hospitalizirana. Primož je prihajal domov v glavnem le zaradi tega, da je prespal, se preoblekel in najedel. Čedalje bolj poredko je naletel na očitke, kje hodi itd. Ugotovil je, da lahko brez težav izostaja od doma in da ga starša ne bosta pogrešala. Še mati, ki jo je še nedolgo nazaj skrbelo, ni več pokazala zanimanja za njegove izostanke. Doma že dolgo ni naletel na čustveno toplino, na toplo oziroma vzpodbudno besedo. To je imel edino na ulici med vrstniki oziroma mlajšimi ali starejšimi od sebe.

Kasnejše življenjske naloge

Samopotrjevanje je bil glavni segment njegovega življenja na ulici. Zavedal se je, da ravno denar pomeni največ. Z njegovo pomočjo lahko počneš skoraj vse. Merila si je postavljaj sam. V domačem okolju je spoznal, kaj pomeni fizična bolečina oziroma, kako jo povzročati drugemu. Na ulici se nikoli ni oziral na dejstvo, da je (ali so) nekomu povzročil bolečino. Pomembno je bilo predvsem to, da je dosegel svoj cilj – dobiti denar in na ta način položaj med vrstniki. Na ljudi brez denarja je gledal zviška. Menil je, da so nesposobni.

Za dosego svojih ciljev je potreboval več prostega časa. Šola mu ga ni mogla dati, zato je pričel izostajati od pouka. Spoznal je, da lahko sam »doseže« marsikaj.

Na področju medosebnih odnosov, predvsem pa vzpostavljanju kontaktov s sovrstniki je bil verbalno agresiven. Če ni mogel takoj doseči željenih ciljev, se je agresivnost stopnjevala v taki meri, da so se ga bali tudi sovrstniki, ki so z njim sodelovali pri izvršitvah kaznivih dejanj. Njegov razvoj se je razvijal v disocialni smeri. Čeprav je bila sprva želja dokončati poklicno šolo in se nekje zaposliti relativno velika, se je iz dneva v dan čedalje bolj postajala neuresničljiva, nedostopna. Od družbe, v kateri se je nahajal, se je oddaljeval v svoj svet, v svet, za katerega je menil, da mu ustreza in da je v njem sprejet (vsaj dokler ima denar).

Učenje kriminalnega življenjskega stila

Predvsem ambivalentna vzgoja staršev je bila tista, ki je pogojevala začetku oblikovanja vedenjskega stila, katerega je Primož sčasoma še razvijal, dopolnjeval, modificiral (zavestno ali podzavestno). Ločitev staršev je Primož in nesoglasja, ki so sledila, je izkoriščal v svoje dobro. Oče mu je dajal potuho, ga zagovarjal, vse dokler mu sin ni pričel krasti čedalje večje vsote denarja. Takrat mu je obrnil hrbet, kar pa je bil eden od prelomnih momentov, da je Primož pretrgal še zadnje spono, ki so ga vezale na očeta. Od tega trenutka dalje se je zanašal samo še na sebe (sovrstnikom itak že prej ni zaupal).

Zaradi svojega vedenja je bil oddan najprej v Mladinski dom Malči Beličeve, kasneje Vzgojni zavod Frana Milčinskega v Smednik. S strani Centra za socialno delo sta bila podana še predloga za sprejem oziroma namestitvev v VZ Veržej in VZ Logatec, vendar je ostalo le pri predlogih. Učni uspeh je delno popravil. Zaradi agresivnosti so se ga gojenci bali. Bil je nepredvidljiv, vulgaren in do večine zajedljiv in zaničevalen. S prekomernim uživanjem alkoholnih pijač je v zavodih nadaljeval in poskušal k temu pritegniti peščico gojencev, s

katerimi se je družil. Nikoli se ni pustil izkoriščati. Že od prvega razreda osnovne šole je poskušal imeti dominantno vlogo, kar mu je v veliki meri tudi uspevalo. Za razvoj kaznivih dejanj je bilo pomembno dejstvo, da je že zelo zgodaj dobil informacijo o svoji »moči« agresivnega obnašanja. Občutek, da se ga bojijo, ga je pri izvrševanju dejanj še dodatno motiviral.

Sekundarni motivi in spoznavni vzorci

Med sekundarnimi motivi je na prvem mestu vsekakor moč in nadzor. S svojim vedenjem je dokazoval, da ima nadzor nad vrstniki s katerimi je izvrševal kazniva dejanja, da se ga okolica boji. Svojo moč je dokazoval tudi s plačilom za »usluge«, to je z določenim deležem ukradenega denarja. Dokler je imel denar, je imel tudi moč. Sekundarni motiv jeze in upora se kaže le v manjši obliki. Izvrševanje kaznivih dejanj mu je pomenilo sprostitev jeze nad svojo materjo, ki je bila nesposobna dobiti dovolj denarja, nad svojim mlajšim bratom, ki je bil venomer bolan (umik pred Primožovo agresivnostjo v bolezen, bulimijo, umik pred realnostjo v družini in družinskimi odnosi, ipd.), s svojim obnašanjem pa je po drugi strani izražal upor proti avtoriteti svojega očeta. Motiv vznemirjenosti in zadovoljstva je prisoten pri izvrševanju kaznivih dejanj v prvih razredih osnovne šole in v času bivanja v Mladinskem domu Malči Beličeve.

Spoznavni vzorci

Ublažitev – svoje obnašanje je večkrat poskušal racionalizirati s tem, da večino dejanj ni storil sam, da so mu pomagali drugi ipd. Tudi kvalifikacija nekaterih dejanj (roparske tatvine oziroma velikih tatvin) se mu ni zdela primerna. Po njegovem mnenju je šlo za lažje oblike kaznivih dejanj in da ni bilo nobenih znakov fizičnega ali verbalnega nasilja.

Rez – od kaznivih dejanj tatvin in velikih tatvin je prešel na izvrševanje roparskih tatvin in ropov. Prva dejanja niso bila tako »zanimiva«. Del kaznivih dejanj je z veliko mero agresivnosti izvršil v vinjenem stanju.

Jemanje pravice – če je hotel imeti moč in nadzor, je moral imeti denar. Menil je, da ga potrebuje in da brez njega ne sme (ne bi smel) biti. Nekateri ga imajo itak vedno dovolj.

Usmerjenost v moč – v domačem okolju so se ga bali skoraj vsi (od sosedov, znancev ...). Na ljudi brez denarja je gledal kot na slabiče. On je tisti, ki ima denar.

Nadoptimizem – nikoli se mu ni nič zgodilo. Bilo je podanih nekaj predlogov za namestitve v vzgojne ustanove, vendar vedno brez uspeha. Kar je želel, to je dosegel. Denar navsezadnje ni bil več problem.

Spoznavna lenoba – vse kar je poskušal (razen kaznivih dejanj), je že po nekaj dnevih ali tednih opustil.

Vedenje, značilno za kriminalni življenjski stil

S kaznivimi dejanji je pričel že v otroštvu. Vzorec agresivnega obnašanja (pretepanje, očetovo fizično obračunavanje nad bivšo ženo) je iz domačega okolja prenesel na bivalno okolje in kasneje na ulico. Oče ga je še kot otroka vodil s seboj v gostinske lokale tako, da je zelo zgodaj pričel z uživanjem alkoholnih pijač. V posameznih situacijah je posnemal očeta (njegov način komuniciranja, »reševanja« zadev v vinjenem stanju – preteпов, zmerjanja z uporabo vulgarnega besednjaka ipd).

Soseska je družino poznala. Strah je opravil svoje. Policija je bila tu nemočna, ker sosedge niso upali ničesar sporočiti, kaj šele storiti. Bali so se posledic od rezanja avtomobilskih pnevmatik, razbitih stekel do morebitnih fizičnih obračunavanj. Raje so potrpeli in nemo opazovali dogajanje okoli sebe. Strah jih je bilo celo poklicati pristojni Center za socialno delo in sporočiti v kakšnem zdravstvenem stanju je mlajši brat.

Bil je nesposoben dokončati osnovno šolo. Predvsem v času izvajanja vzgojnega zavodskega ukrepa bi bilo možno popraviti učni uspeh in razrede izdelovati toda prevečkrat je bil neopravičeno odsoten, brez domačih nalog in nepripravljen. Dokončanje šole in pridobitev izobrazbe na Srednji poklicni šoli je ostalo samo pri poskusu. Tudi tu ni zmozel biti pri pouku več kot tri tedne.

Ocena dela družbenih subjektov

Domače okolje je negativno vplivalo na Primožev razvoj, ki je potekal v disocialni smeri. Ukrepi šolske svetovalne službe (socialne delavke, psihologinje) niso obrodili zelenih sadov. Vloga šole je bila v prvi fazi dejansko usmerjena samo izobraževalnemu cilju, skoraj nič pa ni bilo moč doseči na vzgojnem področju.

Namestitev v Mladinski dom Malči Beličeve in kasneje v Vzgojni zavod Frana Milčinskega v Smladniku na Primoževo prevzgojo ni vplivala. Njegova prisotnost v vzgojnih ustanovah je bila namreč prekratka (stalni begi, predčasne prekinitve zavodskega ukrepa s strani njegovih staršev ipd.). Skoraj v celoti mu je uspelo zaključiti osnovno šolo, kasnejši poskusi dokončanja poklicne oziroma srednje šole pa so bili neuspešni. S kaznivimi dejanji je

nadaljeval tudi v času izvajanja vzgojnih ukrepov. Predvsem fizično nasilje se je pri storitvah kaznivih dejanj stopnjevalo. Kršitve zavodskega reda so bile vsakodnevne, ni upošteval pravil in napotkov.

Glede na dolgoletno obravnavanje družine, je dokumentacija o Primožu obsežna, v njej pa so zajeta vsa opažanja in ukrepi s strani Centra za socialno delo, šolske svetovalne službe, sodišča oziroma okrožnega državnega tožilstva in policije. Vzgojna obravnava je praviloma potekala skupinsko. Institucionalna vzgoja Primoža ni odvrnila od njegovega načina življenja, ni ga odvrnila od izvrševanja kaznivih dejanj in agresivnega obnašanja. Razgovorom bodisi na Centru za socialno delo bodisi na katerikoli drugi ustanovi je prisostvoval, v njih aktivno sodeloval, toda vedno je ostalo samo pri obljubah o spremembi. Vedno znova se je vračal na ulico, v okolje, kjer se je počutil varnega, močnejšega in kjer je lahko zadovoljil svojim potrebam. Stik s starši je čedalje bolj izgubljal.

8.7. ANALIZA PODATKOV OBEH ŠTUDIJ – UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

Eden od namenov naloge je izpostaviti pomen in vlogo stroke socialnega dela pri reševanju problematike uličnega nasilja mladostnikov in ali smo v svojih prizadevanjih uspešni. Odgovor na zastavljena vprašanja in dileme dobimo z analizo podatkov obeh študij. Prepričan sem, da statistični podatki policije, tožilstva ali sodišča ne bi mogli prikazati takšne slike, odseva realnosti, kot jo pokažeta študiji. Tudi nisem imel namena naštevati samo golih statističnih podatkov in jih primerjati s podatki posameznih časovnih obdobj temveč izbrati dva primera in ju skladno z metodologijo za izdelavo študije primera obdelati in interpretirati. Primera sta si v marsičem podobna, ne glede na to, da gre v enem primeru za otroka, v drugem pa mladoletnika. Iz obeh primerov izhajajo naslednje ugotovitve:

Domače okolje je na oba mladostnika vplivalo negativno tako, da je njun razvoj potekal v disocialni smeri. Pravil, družbenih norm in avtoritete tudi nista spoštovala. Na področju ustvarjanja odnosov na interpersonalni ravni nista bila uspešna, kasneje pa sta kršila še kazensko pravne norme. Očetoma ni uspelo vzpostaviti primerne očetovske vloge. Pri obeh je bil prisoten alkoholizem, zanemarjanje osnovnih družinskih norm, agresivnost (pretepanje zakoncev in otrok) in odsotnost od doma. Vse skupaj je pogojevalo temu, da se je stopnjevala agresivnost obeh mladostnikov, njun upor proti staršema (tako materi kot očetu) je naraščal,

agresivnost je postajala čedalje bolj transparentna, čedalje pogosteje sta izostajala od doma. Nasilje sta od doma prenesla v okolje (šolo, ulico).

V obeh primerih je okolica družini odklanjala. Z družinskimi člani niso hoteli imeti nikakršnih stikov, še več, okolica se jih je pričela bati. Zaradi tovrstne »izolacije« se odnos družin do okolice ni spremenil. Komunikacija z zunanjim svetom je bila dobesedno »pretrgana«. Materi sta v začetku poskušali otrokoma poiskati pomoč preko šolske svetovalne službe in centrov za socialno delo. Po nekaj letih je bil pri obeh zaznan umik, iskanje pomoči je bilo čedalje manjše, odzivali sta se samo še na vabila centrov za socialno delo in vzgojnih zavodov. Ena od mater je bila obravnavana pri psihiatru in je bila za krajše obdobje tudi hospitalizirana. Njen »umik« v bolezen je dejansko posledica družinskega stanja. Eksistenca obeh družin je bila odvisna od prihodkov očetov, ki pa so večino denarja porabili za alkoholne pijače. Značilno za obe družini je, da so vsi člani (ne samo otrok, ki je izvrševal kazniva dejanja) po določenem času potrebovali pomoč strokovnih delavcev od socialnega delavca, psihologa do psihiatra. Problem namreč ni obstajal več samo v latentni obliki, naenkrat je postal viden, opazen. Postavilo se je vprašanje ali ga je mogoče rešiti, kako, ali je že veliko zamujenega ipd. Ne glede na vse dileme so se morali strokovni delavci s tem soočiti. Problem je bil pred njimi – tukaj in zdaj.

Ukrepi šolske svetovalne službe (v enem in drugem primeru) niso dali pričakovanih rezultatov, prav tako kot vsi vzgojni ukrepi in pedagoška prizadevanja. Kljub postopkom oziroma obravnavam, ki so bile vodene s strani šole in pristojnega centra za socialno delo, kasneje vzgojnih zavodov in Svetovalnega centra, se družinske razmere niso izboljšale in mladostnika nista prenehala s svojim nasilnim početjem. Spoznala sta, da lahko dosežeta skoraj vse, da za svoja dejanja (kršenje norm) ne bosta odgovarjala in da so strokovne institucije nemočne. Naučila sta se obljubljeni, ker sta ugotovila, da se da z obljubami na kratek rok doseči veliko.

Ulica je dejansko postala njun dom. Tu sta lahko izpolnjevala svoje želje in zadostila svojim potrebam. Počutila sta se samostojna, neodvisna od staršev, vzgojiteljev in okolice. Pogled na starše se je spremenil. Nenadoma ni bilo več finančne odvisnosti, še več, sedaj bi lahko onadva pomagala staršem, jih financirala ipd. Toda njune potrebe so bile večje in prioritete.

V celoti je bila **potrjena prva hipoteza**, da centri za socialno delo, vzgojni zavodi in ostale strokovne službe, ki se ukvarjajo s problemom mladostniškega nasilja (otrok in mladoletnikov), še **nimajo izdelanega učinkovitega koncepta za reševanje navedene problematike in da zato procesi pomoči tečejo prepočasi**. Kljub dolgotrajnim ukrepom in delu z obema mladostnikoma je ugotovljeno, da se kriminalna kariera obeh mladostnikov nadaljuje in da se nasilniško obnašanje celo stopnjuje. Očitno gre za dejstvo, da so teoretične in praktične možnosti vzgojnih in prevzgojnih zavodov zelo majhne za preprečevanje in zatiranje kriminalitete mladostnikov nasploh in da prevzgojne metode in oblike pomoči niso učinkovite.

Tudi druga hipoteza, da **ostaja stroka socialnega dela pri reševanju problematike uličnega nasilja otrok in mladoletnikov preveč znotraj institucij se je v študiji obeh primerov potrdila**. Pomoč s strani socialnega delavca/ke je bila vse preveč locirana samo na institucijo – šolo, center za socialno delo oziroma vzgojni zavod. V nobenem primeru socialni delavec ni uporabil možnosti soočenja z mladostnikom v okolju, kjer je bil najbolj aktiven (nasilniško obnašanje in izvrševanje kaznivih dejanj). Soočenje se je zreduciralo na pogovore, ki so bili sklicani na podlagi predhodno poslanih vabil ali nekajkratnim pogovorom na domu mladostnika.

Delo med mladimi z ulice, mladostniki, ki so zaradi različnih vzrokov zašli na pota kriminalnega obnašanja, ki so si izbrali nasilje za vodilo v njihovem življenju, je polno izzivov, nešteto alternativ, različnosti v komuniciranju in še bi lahko navajali. Toda rezultati uličnega dela se ne pokažejo takoj, niso tako transparentni kot rezultati institucionalnih intervencij (socialne službe z vsemi njenimi ukrepi; policije, sodišča in tožilstva ter nenazadnje ukrepi vzgojnih zavodov), kjer je končni rezultat takoj viden in kjer ga okolica prepozna pod ukrepom kot je na primer zapor, oddaja v vzgojni zavod ipd., skratka izolacija ali odstranitev iz okolja, v katerem je bil mladostnik zaradi svojega ravnanja za ostale »moteč«.

Pri reševanju problematike uličnega nasilja mladih je sistemski pristop, ki poveže v projekt sodelovanja in pomoči vse udeležence v problemu, optimalen predvsem z vidika učinkovitejših in bolj razvidnih rešitev, je tretja hipoteza, ki sem jo postavil v svoji nalogi. Tudi ta je v celoti potrjena.

Udeležencev v problemu (v tem primeru uličnega nasilja) je več. Ne gre samo za aktivnega mladostnika, ki je zaradi svojega vedenja prepoznaven in izpostavljen. Gre tudi za ostale akterje, ki se glede na naravo svojih vlog varno »skrivajo v senci glavnega igralca«. Pomembno in posebno nalogo tu igra socialno delo z družino. Zavedati se moramo, da je družina z odklonskim vedenjem otroka v resnični stiski od osramočenosti zaradi tega, ker ji ni uspelo vzgojiti otroka v skladu z normami in vrednotami družbe do upravičene skrbi za otrokovo prihodnost. Potrebno je torej vzpostaviti proces pomoči in skozi **delovni odnos zastaviti in zarisati projekt rešitve**. Socialni delavec se mora zavedati, da gre pri socialnem delu za reševanje problemov skupaj z ljudmi in njegova odgovornost je, da tukaj in zdaj in vedno znova ustvari predpostavke, omogoči, vzpostavi in vzdržuje ta skupaj s sodelovanjem, soočenjem in odgovornostjo. Projekt pomoči v socialnem delu se začne z jasnim in izrečenim **dogovorom o sodelovanju**, ki omogoči **vzpostavljanje delovnega odnosa**. Dobro je, če se dogovora udeležijo vsi udeleženci v problemu na začetku dela. Iz obeh opisanih primerov je razvidno, da do dogovora ni prišlo, da so na začetku dela bili udeleženi le otrok oziroma mladoletnik z enim od staršev in delavka/delavec navedenih institucij. Tako po eni strani ni prišlo do soustvarjanja procesa pomoči, v katerem bi vsi uporabniki ali udeleženi v problemu raziskovali svoj delež v rešitvi oziroma ni moglo priti do dogovora vseh, ki bi morali v projektu sodelovati.

V obeh študijah primerov segmenta vzpostavljanja delovnega odnosa v socialnem delu ni bilo zaznati. Ne samo, da ni razvidna vloga vseh akterjev oziroma njihova vključenost, zaznati ni bilo celo mobilizacije mladostnikove socialne mreže, ki je sicer pomembna naloga socialnega dela.

Socialno delo z družino je že samo po sebi izredno zahtevna in kompleksna naloga. Od socialnega delavca zahteva visok nivo znanj, kreativnosti, samostojnosti in poznavanja vseh pravil in norm. Za ulično delo pa so socialnemu delavcu potrebna še dodatna funkcionalna znanja. Poznati in uporabljati mora vsa metodična načela systemskega socialnega dela. Tudi za ulično delo je značilno, da gre za iskanje novih rešitev in še toliko bolj vnašanje osebnega odnosa. Mladostnik s svojim nasilnim obnašanjem na ulici je za socialnega delavca (v vlogi uličnega delavca – strokovnjaka z vsemi ustreznimi vedenji stroke socialnega dela) oseba, ki si želi rešitve, vendar tega zaradi različnih vzrokov ne more povedati, se ne more pravilno izraziti, njeno ravnanje oziroma obnašanje pa kaže na omenjeno željo. Socialni delavec je

tisti, ki mora biti sposoben to zaznati, videti, slišati, prisluhniti in pravočasno ter pravilno odreagirati.

Kako naprej? Kako drugače? Odgovore najdemo v poznavanju vzpostavljanja delovnega odnosa. Slednji omogoča, da se **ustvarjanje rešitev za kompleksne probleme ljudi zastavi kot edinstveni delovni projekt**. Vendar je prva naloga socialnega delavca, da **delovni odnos vzpostavi**. Nikakor ne moremo (in **ne smemo**) več govoriti, da »spremljamo svojo stranko, svojega klienta«, ker spremljanje ne vsebuje, ne zahteva sodelovanja vseh udeleženi v problemu, ki so ves čas aktivni soustvarjalci edinstvenega delovnega projekta pomoči.

In nenazadnje, zavedati se moramo, da edinstveni delovni projekt pomoči dopolni delovni odnos in se vedno znova v delovnem odnosu nadaljuje. Nedoseženi cilji, neopravljeni koraki pomenijo zgolj to, da jih moramo boljše raziskati in na novo zastaviti znotraj tistega, kar je uresničljivo.

9. SKLEPNE UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK

Uvodoma sem že omenil, da v Sloveniji uličnemu nasilju posvečamo več pozornosti šele zadnjih nekaj let. V strokovnih krogih je ulično nasilje dobilo svoje mesto, čedalje več je strokovne literature s tega področja (vendar še vedno premalo). V preteklosti se je o uličnem nasilju govorilo in pisalo le v kontekstu nasilnega obnašanja mladih, pojem uličnega nasilja pa je bil objavljen kasneje. Gre za področje dela, ki je tako teoretično kot praktično še neraziskano. Pod nasilno obnašanje mladih so spadala vsa dejanja z elementi nasilja, ne glede na to, kje so bila storjena.

Socialni delavci/ke se z nasilniškim obnašanjem otrok in mladoletnikov niso srečali šele ob pojavu uličnega nasilja tako, da je bilo njihovo strokovno delo na tem področju samo nadaljevanje prejšnjega oziroma kombinacija in nadgradnja dodatnih znanj. Mladostnik na ulici v bistvu počne to, kar so z njim počeli v njegovi družini, na ulici poskuša razrešiti konflikt svoje družine zato zunanjo realnost ulice preoblikuje tako, da postane vzporedna njegovi notranji psihični realnosti. Njegov položaj na ulici je v večini primerov tak, da ne uživa posebno velikega ugleda niti med svojimi vrstniki

Ena od ugotovitev je, da je prestopništvo v otroštvu nevarno za razvoj kasnejših stalnih oblik prestopniškega vedenja. Strokovni delavci, ki se ukvarjajo s prestopništvom mladostnikov (predvsem nasilniškim obnašanjem in uličnim nasiljem) se morajo tega zavedati in vsak signal, manifestacija vedenjskih motenj, jim mora biti opozorilo, da je potrebno situacijo spremljati z vso resnostjo.

Strinjam se z ugotovitvijo Aleša Bučarja Ručmana (2004: 210), da igra posebno vlogo pri spodbujanju nasilja in mladoletniškega prestopništva tudi zavajanje mladih s potrošniško miselnostjo in da je v Sloveniji čedalje več nasilja zaradi nestrpnosti. Spremembe v vsakdanjem življenju pomenijo za posameznika izzive in tveganja. Prihaja do želja po uveljavljanju, samopotrditvi in boljši kakovosti življenja. Mladostniki so v tem obdobju najbolj ranljivi, najbolj dovzetni predvsem za spremembe, ki jim bodo na krajši rok celo koristile. Različnost reagiranja mladih je velika. Nekateri zmagajo, nekateri izgubijo, nekateri o sposobni reševati problem sami oziroma s pomočjo strokovnjakov, staršev, prijateljev ipd. ostali pa problem zatajijo, se mu izognejo, ali pa ga poskušajo rešiti na popolnoma neustrezen način. Socialni delavci in ostali, ki se z mladoletniško populacijo ukvarjajo, to poznajo, vedno znova pa ugotavljajo, da so potrebna dodatna znanja ne samo o stroki socialnega dela, temveč strokah, ki s socialnim delom tesno sodelujejo.

Ulično delo je toliko bolj zahtevno, ker gre za vedno iščoče, osebno srečanje, odnos in za spremljanje z jasno izbiro. Toda ali lahko najdemo odgovore na vsa vprašanja. Kljub mobilizaciji mladostnikove socialne mreže je vzporedno s tem potrebno mobilizirati še socialno mrežo njegovih staršev, skrbnikov ipd. Povezati se je potrebno z mnogimi posamezniki in institucijami, vladnimi in nevladnimi, doma in v tujini, ki se posvečajo delu z mladimi. Na primer samo organizacija Skala sodeluje z: Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve, MOL, Uradom za mladino, nekaterimi osnovnimi šolami, društvi, centri za socialno delo, Socialno zbornico in še bi lahko naštevali. Metode dela slonijo predvsem na preventivni dejavnosti, ciljne skupine pa so mladi v stiski. Ulično delo v prostoru R Slovenije še ni zaživelo tako kot na primer v Italiji, Braziliji, Nemčiji in še nekaterih drugih državah, je pa ulično nasilje v vseh državah skoraj identično. Problemi uličnega nasilja, ki pridejo na plan so samo vrh ledene gore. Nešteto je namreč primerov nasilja, ki niso nikoli zaznani, ki so deležni samo površne obravnave ipd. Odziv družbe na ta pojav ni indiferenten, povsod ga obravnavajo kot problem, ki je potreben takojšnjega ukrepanja. Različnost je vidna v izbiri

nudenja pomoči, metodah dela. Značilno je, da je psihosocialni pristop, kar se tiče obravnave, na zadnjem mestu.

Za socialno delo je bolj kot za katerokoli drugo profesijo značilno, da ga javnost povezuje z njegovimi uporabniki (z nasilnim mladostnikom na ulici, z njegovimi starši oziroma družino), ki v očeh javnosti niso vselej priljubljeni, ne pomisli pa, da socialno delo svoje varstvene in kontrolne funkcije opravlja s pooblastilom družbe. Večina socialnih delavcev/delavk še vedno dela v javnem sektorju, kjer nimajo zadostne avtonomije, njihovo delo pa je podvrženo administrativnim omejitvam. Socialni delavec/delavka, ki bo hotel delati na ulici, se ukvarjati s problemi uličnega nasilja mladih, bo moral imeti bistveno več avtonomije kot jo ima sedaj. Postavlja se še dilema, ki se nanaša na zaupanje oziroma nezaupanje v kontekstu koriščenja delovnega časa, ki je strogo določen in ne dopušča odstopanj. Ulični socialni delavec bi se s tem in ostalimi problemi, ovirami in zankami namreč srečal prvi, vendar ne v pozitivnem smislu. Vse preveč bi bil zaposlen z reševanjem navedenih ovir tako, da mu za njegovo poslanstvo ne bi ostalo skoraj nič časa.

Zavedati se je potrebno, da je bilo v Sloveniji na področju problematike uličnega nasilja mladostnikov še premalo storjenega, da se tej tematiki daje večji poudarek šele zadnjih nekaj let in bo zaradi tega za reševanje potreben kompleksnejši pristop vseh udeležencev. Vprašanje je, če smo bili v dosedanjih aktivnostih uspešni. Iz študij primerov izhaja, da bo potrebno storiti bistveno več in sicer na področju izobraževanja (usposabljanja) socialnih delavcev in delavk, povečanju profesionalne avtonomije, identifikacije s svojim poklicem (stroko) in nenazadnje zakonske regulacije.

10. LITERATURA:

1. Bajzek, Jože (1997) *Od skupine k skupnosti*. Inštitut Antona Trstenjaka: Ljubljana.
2. Bajzek, Jože (1998) *Teritorialna preventiva*. V Baligač, Andrej (ur.) (1998) »Mladi, ulica, prihodnost«, Zbornik predavanj. str. 36 – 46. Salve: Ljubljana.
3. Bajzek, Jože (2003) *Zrcalo odraščanja*. Didakta: Radovljica.
4. Baligač, Andrej (1998) *Projekt Skala: preventivna vzgojna dejavnost za mlade*. V Baligač, Andrej (ur.) (1998) »Mladi, ulica, prihodnost«, Zbornik predavanj. str. 137 – 147. Salve: Ljubljana.
5. Brinc, Franci (1997) *Prikazi, ocene, recenzije; Meško, Gorazd: Družinske vezi na zatožni klopi. O kriminalnem življenjskem stilu in o moči in nemoči obravnavanja kriminalnih prestopnikov; Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. 48; str. 325. MNZ: Ljubljana.*
6. Bučar – Ručman, Aleš (2004) *Nasilje in mladi*. Salve: Ljubljana.
7. Caliman, Geraldo (1998) *Ulica kot izhodiščna točka*. V Baligač, Andrej (ur.) (1998) »Mladi, ulica, prihodnost« Zbornik predavanj. str. 59 – 79. Salve: Ljubljana.
8. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1992) *Psihodinamski procesi v družinski skupini – Prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Advance: Ljubljana.
9. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1995) *Mladostnik v družini*. V Velikonja, Vislava, Grgurevič, Jure, Žemva, Barbara (ur.) (1995) »Izkustvena družinska terapija – teorija in praksa v Sloveniji«, Zbornik prispevkov; str. 121 – 125. Quatro: Ljubljana.
10. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1995) *Družina – pravica do resničnosti*. V Ramovš, Jože (ur.) (1995) »Družina«. Zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine. str. 123 – 127. Inštitut Antona Trstenjaka: Ljubljana.
11. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1996) *Socialno delo z družino (prispevek k doktrini)*. *Socialno delo* 35, 6; str. 395 – 400. Visoka šola za socialno delo: Ljubljana.
12. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1998) *Psihologija družine*.
13. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (2000) *Socialno delo z otroki in mladoletniki med pomočjo in prisilo*. V Šelih, Alenka (ur.) 2000 »Prestopniško in odklonsko vedenje mladih – vzroki, pojavi, odzivanje«. BONEX: Ljubljana.
14. Čelesnik, Tomislav, Bobnar, Tatjana (2004) *Nasilje nad in med mladimi ter vloga policije*. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004) Zbornik »Mladoletniško nasilje«; str. 134 – 135. MNZ: Ljubljana.
15. Dekleva, Bojan (1995) *4. Otroški parlament »Protí nasilju za prijateljstvo«*. Zbornik strokovnih tekstov in zapis razprav, str. 24 – 43.

16. Dekleva, Bojan (1997) Vrstniško nasilje in ustrahovanje – značilnosti storilcev in žrtev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (1997) 48, 4. str. 374 – 383. MNZ: Ljubljana.
17. De Piccoli, Norma (1998) Ulica med razlikovanjem in odnosi. V Baligač, Andrej (ur.) (1998) »Ulično delo« str. 81 – 87. Salve: Ljubljana.
18. De Piccoli, Norma (1998) Nelagodje. V Baligač, Andrej (ur.) (1998) »Ulično delo«, str. 40 – 46. Salve: Ljubljana.
19. Erb, H. Helmut (1997) Otroci in nasilje. Kres: Ljubljana
20. Gillis, R. John (1999) Mladina in zgodovina – tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes. Aristej: Šentilj.
21. Globočnik, Melita (1996) Nasilniško obnašanje mladih (magistrsko delo). FDV: Ljubljana.
22. Globočnik, Melita (1997) Nasilniško obnašanje mladih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (1997) 48, 1. str. 38 – 48. MNZ: Ljubljana.
23. Gostečnik, Christian (1998) Družina ali ulica. V Baligač, Andrej (ur.) (1998) »Mladi, ulica, prihodnost« Zbornik predavanj. str. 21 – 33. Salve: Ljubljana
24. Huselja, Adil (2004) Vpliv tranzicije na dejavnike deviantnega obnašanja mladih. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004) Zbornik »Mladoletniško nasilje«, str. 227. MNZ: Ljubljana.
25. Jeram, Rok, Pagon, Milan (2001) Vrstniško ustrahovanje: obseg, vrste in vloga policije. V Pagon, Milan (2001) (ur.) Zbornik razprav »Dnevi varstvoslovja«, str. 227 – 236. Visoka policijsko-varnostna šola: Ljubljana.
26. Južnič, Stane (1993) Identiteta. Fakulteta za družbene vede: Ljubljana.
27. Kanduč, Zoran (1997) Nekaj pripomb v zvezi z domnevno krizo družine. *Revija Socialno delo* (1997) 36, 4. str. 275 – 283. Visoka šola za socialno delo: Ljubljana.
28. Kanduč, Zoran (1999) Okolje, priložnosti, nadzor in kriminalno vedenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (1999), 50, 4. str. 326 – 331. MNZ: Ljubljana.
29. Lampe, Ana, Krivec, Andrej, Osrajnik Blaž, Peršin, Boštjan, Berčič, Katja, Petelin, Lovro, Cejan, Metka, Subotič, Tanja, Zorko, Uroš (2002) »Šolsko nasilje«, Seminarska naloga. FDV: Ljubljana.
30. Lukas, Elisabeth (1993) Družina in smisel. Mohorjeva družba: Celje.
31. Meško, Gorazd (1996) Nekaterne strategije kriminalne preprečitve. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (1996), 47, 3. str. 241 – 254. MNZ: Ljubljana.
32. Meško, Gorazd (1997) Družinske vezi na zatožni klopi? O kriminalnem življenjskem stilu in o moči in nemoči obravnavanja kriminalnih prestopnikov. Educy: Ljubljana.

33. Mežnar, Alenka (2004) Mladoletniško nasilje – politika pregona. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004) Zbornik razprav »Mladoletniško nasilje«, str. 151 – 156. MNZ: Ljubljana.
34. Mielke, Ursul (1997) Če z otrokom ni lahko. Didakta: Radovljica.
35. Mikulan, Marija (2004) Preventivno delo policije na področju preprečevanja mladoletniške delinkvence. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004) Zbornik »Mladoletniško nasilje«; str. 116 – 117. MNZ: Ljubljana.
36. Možina, Katarina, Pinosa, Rado (2004) Mladi in ulica: kako z nasiljem. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004). Zbornik razprav »Mladoletniško nasilje«, str. 257 – 265. MNZ: Ljubljana.
37. Musek, Janek (1990) Osebnostni profil Slovencev: str. 162 – 194; Posvetovanje psihologov Slovenije, Radenci 1988 in 1989.
38. Musek, Janek (1993) Osebnost pod drobnogledom; Založba Obzorja: Maribor.
39. Musek, Janek (1993) Človek in družbeno okolje. Educy: Ljubljana.
40. Musek, Janek (1993) Znanstvena podoba osebnosti. Educy: Ljubljana.
41. Musek, Janek (1994) Psihološki portret Slovencev; Znanstveno in publicistično središče: Ljubljana.
42. Musek, Janek (1995) Ljubezen, družina, vrednote. Educy: Ljubljana.
43. Musek, Janek (2000) Nova psihološka teorija vrednot. Educy: Ljubljana.
44. Nastran Ule, Mirjana (1992) Socialna psihologija. Znanstveno in publicistično središče: Ljubljana.
45. Nastran Ule, Mirjana (1993) Psihologija vsakdanjega življenja. Znanstveno in publicistično središče: Ljubljana.
46. Nastran Ule, Mirjana (1994) Temelji socialne psihologije. Znanstveno in publicistično središče: Ljubljana.
47. Nastran, Ule, Mirjana (2000) Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V Šelih, Alenka (ur.) 2000 »Prestopniško in odklonsko vedenje mladih – vzroki, pojavi, odzivanje«. BONEX: Ljubljana.
48. Parens, Henri (1993) Aggression in our children coping with it constructively; str. 183 – 184.
49. Pavlovič, Zoran (1994) Pogledi na nasilje in ustrahovanje med vrstniki. 4. otroški parlament. Zveza prijateljev mladine: Ljubljana.
50. Pečar, Janez (1991) Neformalno nadzorstvo (kriminološki in sociološki pogledi); str. 181 – 183; Didakta.

51. Petrovec, Dragan (2003) Mediji in nasilje – obseg in vpliv nasilja v medijih v Sloveniji. Mirovni inštitut: Ljubljana.
52. Potočnik, Vinko (1998) Mladi proti letu dva tisoč. V »Mladi, ulica, prihodnost«; Zbornik predavanj, str. 6 – 18. SALVE: Ljubljana.
53. Raičević, Ljubo (2004) Psihosocialna preventiva – psihodinamični koncept identitete. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004). Zbornik razprav »Mladoletniško nasilje«. str. 181. MNZ: Ljubljana.
54. Rapoša Tajnšek, Pavla (1996) Profesionalna identiteta socialnih delavk in delavcev in ugled socialnega dela v javnosti. Socialno delo, 35, 5; str. 445 – 449. Visoka šola za socialno delo: Ljubljana.
55. Satir, Virginia (1988) Družina za naš čas. CZ: Ljubljana.
56. Skalar, Vinko (2000) Vzgojni zavodi v funkciji preprečevanja delinkventnosti in disocialnosti pri otrocih in mladostnikih. V Šelih, Alenka (ur.) 2000 »Prestopniško in odklonsko vedenje mladih – vzroki, pojavi, odzivanje«. BONEX Ljubljana.
57. Škerjanc, Alenka (2004) Individualizacija socialno varstvenih storitev in njen vpliv na kakovost življenja uporabnikov (magistrsko delo). FDV: Ljubljana.
58. Švab, Alenka (2001) Družina od modernosti k postmodernosti.
59. Tomori, Martina (1987) Psihodinamika nasilnega vedenja v adolescenci. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 38, 4, str. 305 – 311. MNZ: Ljubljana.
60. Tomori, Martina (1995) Široke meje normalnosti mladostniškega razvoja, str. 36 – 37. Revija Otrok in družina št. 3.
61. Ule, Mirjana (1988) Mladina in ideologija. Delavska enotnost: Ljubljana.
62. Ule, Mirjana, Mihelj, Vlado, Mencin, Metka (1993) Raziskava Mladina 93 – Delno poročilo. Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo – študije mladine. Ministrstvo za šolstvo in šport: Ljubljana.
63. Ule, Mirjana, Mihelj, Vlado (1995) Prihodnost mladine. Državna založba Slovenije: Ljubljana.
64. Ule, Mirjana, Rener, Tanja, Mencin Čeplak, Metka, Tivadar, Blanka (2000) Socialna ranljivost mladih. Ministrstvo za šolstvo in šport, Aristej: Šentilj.
65. Velič, Irena (2004) Obravnava mladoletnih storilcev kaznivih dejanj na Centru za socialno delo Ljubljana Šiška. V Anžič, Andrej, Meško, Gorazd, Plazar, Jože (ur.) (2004). Zbornik razprav »Mladoletniško nasilje«, str. 158 – 169. MNZ: Ljubljana.
66. Žmuc Tomori, Martina (1988) Klic po očetu. Cankarjeva založba: Ljubljana.

PREDPISI, ZAKONI

1. Kazenski zakonik RS, Ur.list 23/99.
2. Katalog storitev in javnih pooblastil Centrov za socialno delo, april 2004.

III. PRILOGE

PRILOGA A

Pomembnejši členi Kazenskega zakonika RS s komentarjem (Ur.list 23/99) povezanih z nasiljem:

Petnajsto poglavje

KAZNIVA DEJANJA ZOPER ŽIVLJENJE IN TELO

Umor

127. člen

- (1) Kdor komu vzame življenje, se kaznuje z zaporom najmanj petih let.
- (2) Storilec dejanja iz prejšnjega odstavka se kaznuje z zaporom najmanj desetih let ali z zaporom tridesetih let:
  - 1) če stori dejanje na grozovit ali zahrbtnen način;
  - 2) če stori dejanje iz koristoljubnosti, zato da bi storil ali prikril kakšno drugo kaznivo dejanje, iz brezobzirnega maščevanja ali iz kakšnih drugih nizkotnih nagibov;
  - 3) če stori dejanje zoper uradno ali vojaško osebo, ko ta opravlja naloge javne ali državne varnosti, varuje javni red, zasleduje storilca kaznivega dejanja ali pazi na koga, ki mu je odvzeta prostost, ali zoper preiskovalnega ali sodečega sodnika, državnega tožilca ali njegovega zastopnika, ki je udeležen v postopku proti hudodelski združbi;
  - 4) če stori dejanje dvoje ali več oseb, ki so se združile za to, da bi izvršile umor.
- (3) Če je bilo dejanje iz prvega odstavka tega člena storjeno v posebno olajševalnih okoliščinah, se storilec kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

Lahka telesna poškodba

133. člen

- (1) Kdor koga tako telesno poškoduje, da je bil zaradi tega začasno okvarjen ali oslabljen kakšen del njegovega telesa ali njegov organ, ali je poškodovančeva zmožnost za delo začasno zmanjšana, ali je prizadeta njegova zunanost, ali je začasno okvarjeno njegovo zdravje, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.
- (2) Če je poškodba iz prejšnjega odstavka prizadejanja z orožjem, nevarnim orodjem, z drugim sredstvom ali na tak način, s katerim se lahko telo hudo poškoduje ali zdravje hudo okvari, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.

- (3) Sodišče sme storilcu dejanja iz prejšnjega odstavka izreči sodni opomin zlasti v primeru, če je bil storilec izzvan z nedostojnim ali surovim obnašanjem poškodovanca.
- (4) Pregon za dejanje iz prvega odstavka tega člena se začne na predlog.

Komentar:

1. Storilec tega kaznivega dejanja je lahko vsakdo.
2. Kaznivo dejanje po tem členu se lahko stori le naklepno, in sicer s storitvijo ali opustitvijo. Iz malomarnosti povzročena lahka telesna poškodba ne pomeni kaznivega dejanja.
3. Ni vsaka telesna poškodba že lahka, temveč mora izpolnjevati pogoje, predvidene v prvem odstavku tega člena. Ta člen namreč podaja opisni okvir kazenskopravne opredelitve lahke telesne poškodbe. Gre za nižjo stopnjo telesnih poškodb od hudih telesnih poškodb po prvem odstavku 134. člena. Ne pomenijo pa lahkih telesnih poškodb nekatere neznatne poškodbe kot npr. odrgnine, opraskanine in podobne lažje poškodbe. Če takšnih poškodb ne moremo opredeliti kot lahke telesne poškodbe po prvem odstavku tega člena, lahko pomenijo kaznivo dejanje grdega ravnanja po 146. členu.
4. Pri vseh poškodbah iz prvega odstavka tega člena velja, da so le začasne. Če bi šlo pri poškodbah delov telesa ali organa za trajnost poškodbe, bi bilo podano kaznivo dejanje po prvem odstavku 134. člena.

Huda telesna poškodba

134. člen

- (1) Kdor koga tako telesno poškoduje ali mu prizadene takšno škodo na zdravju, da bi bilo zaradi tega v nevarnosti življenje poškodovanca, ali je uničen ali za vselej in znatno oslabljen kakšen del njegovega telesa ali kak organ, ali je začasno in znatno oslabljen pomemben del telesa ali pomemben organ, ali je zaradi tega poškodovani začasno nezmožen za vsakršno delo, ali je njegova zmožnost za delo za vselej zmanjšana ali je bil začasno skažen, ali mu je začasno hudo ali za vselej v manjši meri okvarjeno zdravje, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.
- (2) Če poškodovanec zaradi poškodbe iz prejšnjega odstavka umre, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let.
- (3) Kdor stori dejanje iz prvega odstavka tega člena iz malomarnosti, se kaznuje z zaporom do dveh let.
- (4) Če je storilec dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena storil na mah, ker ga je poškodovanec brez njegove krivde z napadom ali hudimi žalitvami močno razdražil, se kaznuje z zaporom do treh let.

Komentar:

1. Storilec tega kaznivega dejanja je lahko vsakdo.
2. V prvem odstavku tega člena je temeljno kaznivo dejanje. Stori se lahko z eventualnim ali direktnim naklepom.
3. Kaznivo dejanje hude telesne poškodbe se lahko stori s storitvijo ali opustitvijo. Pri tem kaznivem dejanju gre za nižjo stopnjo prizadejanih telesnih poškodb ali okvar zdravja kot pri 135.členu.
V prvem odstavku tega člena so alternativno naštete poškodbe, ki jih je treba šteti za hude telesne poškodbe. Kaznivo dejanje je podano, če storilec povzroči eno ali več takšnih poškodb.
4. Za hudo telesno poškodbo se šteje tista, zaradi katere je poškodovancu začasno hudo ali za vselej v manjši meri okvarjeno zdravje.
Krvave podplutbe na obrazu, otekle ustnice zaradi udarcev, otekle in s krvjo podplute očesne veke, tako da se oči ne morejo dobro odpreti, odrgrnine po obrazu in podobno, očitno poslabšajo videz obraza. Vendar se takšne spremembe, ki spontano izginejo čez nekaj dni, ne morejo obravnavati kot skaženost.

Posebno huda telesna poškodba

135. člen

- (1) Kdor koga tako hudo telesno poškoduje ali mu prizadene tako hudo škodo na zdravju, da je bilo zaradi tega v nevarnosti življenje poškodovanca, ali je uničen ali za vselej in znatno oslavljen pomemben del njegovega telesa ali pomemben organ, ali je poškodovani zaradi tega za vselej postal nezmožen za vsakršno delo, ali je ostal skažen, ali mu je bilo za vselej hudo okvarjeno zdravje, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let.
- (2) Če poškodovani zaradi poškodbe iz prejšnjega odstavka umre, se storilec kaznuje z zaporom najmanj treh let.
- (3) Kdor stori dejanje iz prvega odstavka tega člena iz malomarnosti, se kaznuje z zaporom do treh let.
- (4) Če je storilec dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena storil na mah, ker ga je poškodovanec brez njegove krivde z napadom ali hudimi žalitvami močno razdražil, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

Devetnajsto poglavje

KAZNIVA DEJANJA ZOPER SPOLNO NEDOTAKLJIVOST

Spolno nasilje

181. člen

- (1) Kdor uporabi silo ali zagrozi osebi drugega ali istega spola z neposrednim napadom na življenje ali telo in jo tako prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje, ki ni obseženo v členu 180, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do desetih let.
- (2) Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno na grozovit ali na posebno poniževalen način, ali če je dejanje storilo več oseb zaporedoma, se storilec kaznuje z zaporom najmanj treh let.
- (3) Kdor osebo drugega ali istega spola prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje iz prvega odstavka tega člena tako, da ji zagrozi, da bo o njej ali njenih bližnjih odkril, kar bi škodovalo njeni ali njihovi časti ali dobremu imenu, ali da bo njej ali njenim bližnjim povzročil veliko premoženjsko škodo, se kaznuje z zaporom do petih let.
- (4) Če sta bili dejanji iz prvega ali tretjega odstavka tega člena storjeni proti osebi, s katero storilec ali storilka živi v zakonski ali zunajzakonski skupnosti, se pregon začne na predlog.

Spolni napad na osebo mlajšo od petnajst let

183. člen

- (1) Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, pri čemer obstaja očitno nesorazmerje med zrelostjo storilca in žrtve, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.
- (2) Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let, ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom najmanj treh let.
- (3) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- (4) Kdor v okoliščinah iz prvega, drugega in tretjega odstavka tega člena kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom do treh let.

Triindvajseto poglavje
KAZNIVA DEJANJA ZOPER PREMOŽENJE

Velika tatvina

212. člen

- (1) Storilec tatvine iz prvega odstavka prejšnjega člena se kaznuje z zapornom do petih let:
  - 1) če je storil tatvino tako, da je z vlomom, vdorom ali z drugačnim premagovanjem večjih ovir prišel v zaprto stavbo, sobo, blagajno, omaro ali v druge zaprte prostore;
  - 2) če je storilo tatvino dvoje ali več oseb, ki so se združile zato, da bi kradle;
  - 3) če je storil tatvino na posebno predrzen način;
  - 4) če je imel pri sebi kakšno orožje ali nevarno orodje za napad ali obrambo;
  - 5) če je storil tatvino ob požaru, povodnji ali podobni naravni nesreči;
  - 6) če je storil tatvino tako, da je izrabil nemoč ali nesrečo drugega.
- (2) Enako se kaznuje storilec tatvine, če je ukradena stvar posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali če je ukradena stvar velike vrednosti in je šlo storilcu za to, da si prilasti takšno stvar ali stvar take vrednosti.
- (3) Če je bil z dejanjem iz prvega odstavka tega člena pridobljena stvar posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena ali stvar velike vrednosti in je šlo storilcu za to, da si prilasti takšno stvar ali stvar take vrednosti, se kaznuje z zapornom od enega do osmih let.

Po tretji točki prvega odstavka tega člena je tatvina storjena na posebno predrzen način takrat, ko izrazito odstopa od običajnega načina izvršitve tatvine, ki je pogosto že sam zase drzen. Kot posebno drzen način se šteje npr. tatvina, izvršena pri vstopanju potnikov v avtobus, prerezanje hlačnih žepov z britvico zaradi odvzema denarnice, tatvina v odprtem stanovanju, kjer so v drugih sobah stanovalci, iztrganje torbice iz rok ipd.

Rop

213.člen

- (1) Kdor vzame tujo premično stvar z namenom, da si jo protipravno prilasti tako, da uporabi silo zoper kakšno osebo ali ji zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zapornom od enega do desetih let.
- (2) Če je vrednost ukradene stvari velika in je šlo storilcu za to, da si prilasti stvar take vrednosti, se kaznuje z zapornom najmanj treh let.
- (3) Če stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena dvoje ali več oseb, se storilec kaznuje z zapornom najmanj petih let.

Razlika med tem kaznivim dejanjem in kaznivim dejanjem roparske tatvine po 214. členu je v tem, da pri roparski tatvini storilec s silo ali grožnjo zadržuje že odvzeto stvar, pri ropu pa storilec uporablja silo ali grožnjo kot sredstvo pri odvzemu tuje stvari. Torej se pri kaznivem dejanju ropa pojavi sila ali grožnja pred dokončanjem tatvine, pri roparski tatvini pa že po končani tatvini.

Podana je tudi navidezna podobnost med tem kaznivim dejanjem, izvršenim z grožnjo, in kaznivim dejanjem izsiljevanja po 218. členu. Razlika med tema dvema kaznivima dejanjema je v tem, da je podano kaznivo dejanje ropa v vseh primerih, ko storilec oškodovancu tujo premično stvar neposredno vzame ali ga prisili, da mu jo sam neposredno preda ali pusti na samem kraju dejanja. Če te neposrednosti pri predaji stvari ni, temveč storilec izsili od oškodovanca neko drugo ravnanje, je podano kaznivo dejanje izsiljevanja.

Roparska tatvina

214. člen

- (1) Kdor je zaloten pri tatvini, pa z namenom, da bi ukradeno stvar obdržal, uporabi proti komu silo ali mu zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom od enega leta do desetih let.
- (2) Če je vrednost ukradene stvari velika in je storilcu šlo za to, da si prilasti stvar take vrednosti, se kaznuje z zaporom najmanj treh let.

Izsiljevanje

218. člen

- (1) Kdor za namenom, da bi sebi ali komu drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist, si silo ali resno grožnjo koga prisili, da kaj stori ali opusti v škodo svojega ali tujega premoženja, ali kdor na takšen način izterja dolg, se kaznuje z zaporom do petih let.
- (2) Enako se kaznuje, kdor za namenom, da bi sebi ali komu drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist, komu zagrozi, da bo o njem ali o njegovih bližnjih odkril kaj, kar bi škodovalo njihovi časti ali dobremu imenu, in ga s tem prisili, da v škodo svojega ali tujega premoženja kaj stori ali opusti ali kdor na takšen način izterja dolg.
- (3) Če dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena stori dvoje ali več oseb ali če je storjeno z uporabo orožja ali nevarnega orodja ali na posebej surov in poniževalen način, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

Poškodovanje tuje stvari

224.člen

- (1) Kdor tujo stvar poškoduje, uniči ali napravi nerabno, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporem do dveh let.
- (2) Če je povzročena škoda velika, se storilec kaznuje z zaporem do petih let.
- (3) Pregon za dejanje iz prvega odstavka tega člena se začne na predlog.

Motiv dejanja ni pomemben za obstoj kaznivega dejanja. Lahko gre za maščevanje, zlobo, objestnost storilca in podobno. Med storilčevim ravnanjem in nastalo škodo, uničenjem ali nerabnostjo stvari mora biti vzročna zveza.

Devetindvajseto poglavje

KAZNIVA DEJANJA ZOPER JAVNI RED IN MIR

Nasilništvo

299. člen

- (1) Kdor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, mu dela nasilje ali ogroža njegovo varnost in s tem v javnosti ali v družini povzroči ogroženost, zgražanje ali prestrašenost, se kaznuje z zaporem do dveh let.
- (2) Če dejanje iz prejšnjega odstavka stori dvoje ali več oseb ali če je prišlo do hudega ponižanja več oseb ali če storilec drugega lahko telesno poškoduje, se storilec kaznuje z zaporem do treh let.

Povzročanje nasilja pomeni uporabo sile (fizične ali psihične) proti drugemu, s čimer storilec napada njegovo telesno celovitost, svobodo gibanja in odločanja. Ogrožanje varnosti se lahko povzroči s predrznim ali brezobzirnim ravnanjem, s katerim storilec privede drugo osebo v stanje vznemirjenosti, nelagodja ali strahu. Poleg posledic storilčevega izvršitvenega dejanja mora nastati tudi ogroženost, zgražanje ali prestrašenost v javnosti. To bo praviloma pomenilo kršitev miru občanov ali motenje javnega reda. Kot posledica storilčevega nasilniškega obnašanja bodo povzročeni pri občanah nemir, nerazpoloženje, vznemirjenost, občutek strahu ipd., ki jih lahko uvrstimo pod pojme ogroženosti, zgražanja ali prestrašenosti. Takšen občutek mora nastati pri določenem širšem krogu ljudi. Gre lahko za ljudi, ki jih storilec s svojim ravnanjem neposredno ogroža, in za ljudi, ki to opazujejo in se zaradi storilčevega ravnanja tudi sami čutijo ogrožene v svojem miru. Vsekakor pa ne bo šlo za kaznivo dejanje, če od storilčevega ravnanja mine določen čas, ker je tedaj časovna kontinuiteta pretrgana.

PRILOGA B

VZGOJNI UKREPI IN KAZNI ZA MLADOLETNIKE

Kazenski zakonik z uvodnimi pojasnili (Uradni list RS št. 23/99)

Šesto poglavje

Vzgojni ukrepi

Vrste vzgojnih ukrepov

74. člen

(1) Vzgojni ukrepi so:

- 1) ukor;
- 2) navodila in prepovedi;
- 3) nadzorstvo organa socialnega varstva;
- 4) oddaja v vzgojni zavod;
- 5) oddaja v prevzgojni dom;
- 6) oddaja v zavod za usposabljanje.

(2) Ukor, navodila in prepovedi ali nadzorstvo organa socialnega varstva izreče sodišče mladoletniku, ki ga je potrebno opozoriti na nepravilnost njegovega ravnanja ter zagotoviti njegovo vzgojo, prevzgojo in pravilen razvoj v njegovem dotedanjem okolju s pomočjo kratkih ali trajnejših ukrepov ob ustreznem strokovnem vodenju.

(3) Oddajo v vzgojni zavod, oddajo v prevzgojni dom ali oddajo v zavod za usposabljanje (zavodski ukrepi) izreče sodišče mladoletniku, pri katerem so potrebni trajnejši vzgojni, prevzgojni ali zdravstveni ukrepi in njegova popolna ali delna izločitev iz dotedanjega okolja. Zavodski ukrepi se uporabijo kot skrajnje sredstvo in smejo trajati v mejah določenih z zakonom, le toliko časa, kolikor je potrebno, da bo dosežen namen vzgojnih ukrepov.

Izbira vzgojnega ukrepa

75. člen

Pri izbiri vzgojnega ukrepa upošteva sodišče mladoletnikovo starost in njegovo duševno razvitost, njegove psihične lastnosti, njegova nagnjenja, nagibe, iz katerih je dejanje storil, dotedanjo vzgojo, okolje in razmere, v katerih je živel, težo in naravo dejanja, ali mu je bil že prej izrečen vzgojni ukrep ali kazen, in vse druge okoliščine, ki vplivajo na to, da izreče sodišče tisti ukrep, s katerim bo najbolje dosežen namen vzgojnih ukrepov.

Ukor

76. člen

- (1) Sodišče izreče mladoletniku ukor, če spozna, da bo že z grajo mladoletnika dosežen namen vzgojnih ukrepov.
- (2) Ko izreče sodišče mladoletniku ukor, mu prikaže škodljivost in nepravilnost njegovega ravnanja in ga opozori, da mu bo lahko izreklo strožjo kazensko sankcijo, če bi storil novo kaznivo dejanje.

Navodila in prepovedi

77. člen

- 1) Sodišče izreče mladoletniku eno ali več navodil ali prepovedi kot samostojen vzgojni ukrep, če je treba s primernimi ukrepi vplivati nanj in na njegovo vedenje.
- 2) Sodišče lahko izreče mladoletniku naslednja navodila in prepovedi:
  - 1) osebno se opravičiti oškodovancu;
  - 2) poravnati se z oškodovancem tako, da mladoletnik s plačilom, z delom ali kako drugače povrne škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem;
  - 3) redno obiskovati šolo;
  - 4) usposabljanje se za poklic ali sprejeti zaposlitev, ki ustreza njegovemu znanju, sposobnosti in nagnjenju;
  - 5) nastaniti se pri določeni družini, v domu ali drugje;
  - 6) opraviti delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti;
  - 7) zdraviti se v ustrezni zdravstveni organizaciji;
  - 8) obiskovati vzgojno, poklicno, psihološko ali drugo podobno posvetovalnico;
  - 9) udeležiti se programov socialnega treninga;
  - 10) opraviti preizkus znanja prometnih predpisov;
  - 11) prepoved vožnje motornega vozila pod pogoji, pod katerimi je mogoče to sankcijo izreči polnoletnim.
- 3) Pri izbiri in izrekanju navodil in prepovedi sodišče praviloma upošteva mladoletnikovo pripravljenost za sodelovanje.
- 4) Navodila in prepovedi smejo trajati najdalj eno leto.
- 5) Sodišče lahko navodila in prepovedi med izvrševanjem spremeni ali odpravi, če bo s tem bolje dosežen namen vzgojnih ukrepov.
- 6) V okviru navodila iz druge točke drugega odstavka tega člena določi sodišče obseg, obliko in način povrnitve škode, pri tem pa osebno delo mladoletnika ne sme preseči šestdeset ur v obdobju treh mesecev in mora biti razporejeno tako, da ni moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev
- 7) V okviru navodila z 6. točke drugega odstavka tega člena sme sodišče določiti mladoletniku

opravljanje del do največ stodvajset ur v obdobju šestih mesecev, in sicer tako, da ni moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev.

- 8) Navodilo iz 9. točke drugega odstavka tega člena izreče sodišče zlasti, če je to potrebno za mladoletnikovo izobraževanje ali delovno usposabljanje; sodišče sme določiti to navodilo za največ štiri ure dnevno, in sicer tako, da ni moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev.
- 9) Izvrševanje navodil iz 2., 6. in 9. točke drugega odstavka tega člena pripravijo in vodijo organi socialnega varstva; pri njihovem izvrševanju sodeluje in ga nadzoruje sodnik za mladoletnike.
- 10) Pri izvrševanju navodil iz drugega odstavka tega člena se ne sme prizadeti mladoletnikovo človeško dostojanstvo.
- 11) Če mladoletnik navodil ali prepovedi ne izpolnjuje, lahko sodišče namesto njih izreče vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva. Na to opozori sodišče mladoletnika, njegove starše, posvojitelja, rejnika ali skrbnika, ko izreče navodila ali prepovedi.

Nadzorstvo organa socialnega varstva

78. člen

- 1) Če mladoletnik potrebuje strokovno pomoč in nadzorstvo ter je potrebno trajneje vplivati na njegovo vzgojo, prevzgojo in pravičen razvoj, mu sodišče izreče nadzorstvo organa socialnega varstva.
- 2) Sodišče odloči pozneje, kdaj preneha ta ukrep, z omejitvijo, da ne sme trajati manj kot eno leto in ne dalj kot tri leta. Dokler traja ta ukrep, ostane mladoletnik še naprej pri svojih starših ali drugih ljudeh, ki ga preživljajo, svetovalec, ki ga določi organ socialnega varstva, pa opravlja nadzorstvo.
- 3) Določeni svetovalec mladoletnika nadzoruje, predvsem pa skrbi za njegovo šolanje, zaposlitev, izločitev iz okolja, ki nanj škodljivo vpliva, za potrebno zdravljenje in ureditev razmer, v katerih živi.
- 4) Ob vzgojnem ukrepu nadzorstva socialnega varstva lahko sodišče določi mladoletniku katero izmed navodil in prepovedi iz prejšnjega člena, ki v tem primeru nimajo narave samostojnega vzgojnega ukrepa.

Oddaja v vzgojni zavod

79. člen

- 1) Sodišče izreče oddajo v vzgojni zavod mladoletniku, glede katerega je treba poskrbeti za njegovo vzgojo in prevzgojo pod stalnim vodstvom in nadzorstvom strokovnih vzgojiteljev.
- 2) V vzgojnem zavodu ostane mladoletnik najmanj šest mesecev in največ tri leta. Ko izreče sodišče ta ukrep, ne določi, koliko časa naj traja, temveč odloči o njegovem prenehanju pozneje.

- 3) Vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod se lahko izvaja tudi v stanovanjskih skupinah, ki jih organizirajo vzgojni zavodi, ali z dnevnim bivanjem mladoletnikov v vzgojnem zavodu.

Oddaja v prevzgojni dom

80. člen

- 1) Če so mladoletniku potrebni učinkovitejši prevzgojni ukrepi, izreče sodišče oddajo v prevzgojni dom.
- 2) Pri odločanju o tem, ali naj izreče ta ukrep, upošteva sodišče zlasti naravo in težo storjenega kaznivega dejanja ter okoliščino, ali so bili mladoletniku že prej izrečeni vzgojni ukrepi ali kazni.
- 3) V prevzgojnem domu ostane mladoletnik najmanj eno leto in največ tri leta. Ko izreče sodišče ta ukrep, ne določi, koliko časa naj traja, temveč odloči o njegovem prenehanju pozneje.

Oddaja v zavod za usposabljanje

81. člen

- 1) Mladoletniku, ki je moten v duševnem ali telesnem razvoju, sme izreči sodišče namesto oddaje v vzgojni zavod ali prevzgojni dom oddajo v ustrezen zavod za usposabljanje.
- 2) Ta ukrep lahko izreče sodišče tudi namesto varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu, če je mogoče v zavodu za usposabljanje poskrbeti za zdravljenje in varstvo in s tem doseči namen tega varnostnega ukrepa.
- 3) Mladoletnik ostane v zavodu za usposabljanje, dokler je to potrebno za njegovo usposabljanje, zdravljenje ali varstvo, vendar najdalj tri leta.
- 4) Če je sodišče izreklo mladoletniku ta vzgojni ukrep namesto varnostnega ukrepa po drugem odstavku tega člena, po preteku enega leta vsako leto znova odloči, ali sta zdravljenje in varstvo še potrebna. Ob mladoletnikovi polnoletnosti pa sodišče preizkusi, ali je potrebno, da še ostane v tem zavodu, ali pa ga je treba premestiti v ustrezen zavod za polnoletne osebe.

Kaznovanje starejših mladoletnikov

Izrekanje denarne kazni mladoletnikom

88. člen

- 1) Starejšemu mladoletniku sme sodišče, upoštevajoč tudi namen vzgojnih ukrepov, za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen zapora do petih let ali denarna kazen, izreči denarno kazen, če jo je po svojih dohodkih zmožen sam plačati.

- 2) Če se denarna kazen mladoletniku izreče v dnevni zneskih, njena najnižja mera znaša dva dnevna zneska, najvišja pa stoosemdeset dnevni zneskov; če se mu denarna kazen izreče v določenem znesku, je njena najnižja mera 10.000 tolarjev, najvišja pa 1.500.000 tolarjev. Glede drugih pravil o odmeri denarne kazni uporabi sodišče določbe 38.člena tega zakonika.
- 3) Če se denarna kazen ne da niti prisilno izterjati, sodišče namesto nje izreče enega izmed vzgojnih ukrepov iz 1. do 3. točke prvega odstavka 74. člena tega zakonika.
- 4) Če stori mladoletnik več kaznivih dejanj v steku in sodišče spozna, da je treba za vsa dejanja izreči mladoletniku denarno kazen, izreče eno kazen v skladu z določbo drugega odstavka tega člena.
- 5) Če pa sodišče spozna, da bi bilo treba starejšega mladoletnika za kakšno kaznivo dejanje kaznovati z denarno kaznijo, za drugo pa izreči vzgojni ukrep, izreče za vsa kazniva dejanja v steku denarno kazen ali vzgojni ukrep.

Mladoletniški zapor

89. člen

- 1) Starejšemu mladoletniku sme sodišče izreči mladoletniški zapor za kaznivo dejanje, za katero je z zakonom predpisana kazen *zapora petih ali več let*, če zaradi narave in teže dejanja in zaradi visoke stopnje kazenske odgovornosti ne bi bilo upravičeno izreči vzgojnega ukrepa.
- 2) Mladoletniški zapor ne sme biti krajši od šestih mesecev in ne daljši od petih let. Za kazniva dejanja, za katera je mogoče izreči kazen zapora *tridesetih let*, se sme izreči mladoletniški zapor do desetih let. Mladoletniški zapor se izreka na leta in cele mesece.
- 3) Pri odmeri mladoletniškega zapora sodišče ni vezano na najmanjšo mero kazni zapora, prepisano za storjeno dejanje.

Odmera mladoletniškega zapora

90. člen

- 1) Pri odmeri mladoletniškega zapora upošteva sodišče poleg olajševalnih in obteževalnih okoliščin (41. člen tega zakonika) še stopnjo mladoletnikove osebne zrelosti in čas, potreben za njegovo vzgojo, prevzgojo in strokovno usposabljanje.
- 2) Če stori mladoletnik dvoje ali več kaznivih dejanj v steku in sodišče spozna, da je treba za vsa dejanja izreči mladoletniški zapor, izreče sodišče eno kazen v mejah zakonske mere te kazni. Če pa sodišče spozna, da bi bilo treba mladoletnika za kakšno kaznivo dejanje, ki je v steku, kaznovati z mladoletniškim zaporom, za druga kazniva dejanja pa izreči denarno kazen ali vzgojni ukrep, izreče za vsa dejanja v steku samo mladoletniški zapor.

- 3) Tako ravna sodišče tudi tedaj, kadar se po izreku mladoletniškega zavora ugotovi, da je mladoletnik pred njegovim izrekom ali po njem storil kakšno kaznivo dejanje.

Učinek mladoletniškega zavora in zavora na vzgojne ukrepe

91. člen

- 1) Če izreče sodišče med izvrševanjem vzgojnega ukrepa starejšemu mladoletniku mladoletniški zavor, preneha vzgojni ukrep, ko začne mladoletnik prestajati to kazen.
- 2) Če izreče sodišče po izreku vzgojnega ukrepa polnoletnemu storilcu kaznivega dejanja mladoletniški zavor ali kazen zavora najmanj enega leta, se vzgojni ukrep ne izvrši; če pa se že izvršuje, se izvrševanje ustavi, ko začne prestajati kazen.
- 3) Če izreče sodišče po izreku vzgojnega ukrepa polnoletnemu storilcu kaznivega dejanja kazen zavora manj kot eno leto, odloči v sodbi, ali naj se po prestani kazni vzgojni ukrep izvrši ali ne.
- 4) Če izreče sodišče polnoletnemu storilcu kaznivega dejanja med izvrševanjem vzgojnega ukrepa zavor v trajanju manj od enega leta, odloči v sodbi, ali naj se po prestani kazni izvrševanje vzgojnega ukrepa nadaljuje ali pa naj se ustavi, ko se začne izvrševati izrečena kazen.

PRILOGA C

**EVALVACIJA UVAJANJA KATALOGA STORITEV IN JAVNIH
POOBLASTIL
CSD**

**SKUPNOST CSD SLOVENIJE
APRIL 2004**

1.2.1.1.4. POSEBNO VARSTVO OTROK IN MLADOSTNIKOV

Opomba:

Tudi tu sta dve poti za varovanje otroka. Prva je nedvomno v sodelovanju s starši. Z vidika socialnega dela je prva naloga raziskovanje možnosti za mobilizacijo družine in drugih naravnih socialnih mrež. Proučiti je treba možnosti za vzpostavljanje delovnega oziroma svetovalnega odnosa z družino in oblikovanje edinstvenega delovnega načrta pomoči. Gre za koncept »pomoč družini za dom«.

Ukrepi CSD za zaščito otrok

5.2.1.1.4.1. UKREPI ZA VZGOJO IN VARSTVO OTROKA IN NJEGOVIH KORISTI

Namen naloge:

Izvajanje ukrepov za vzgojo in varstvo otroka ali kake druge otrokove koristi, zlasti tako, da spremlja psihofizični razvoj otrok, ki živijo v neugodnih življenjskih razmerah ali pri katerih je ogrožen njihov razvoj.

Uporabnik: Otrok in družina

Podlaga za izvajanje:

- ZZZDR, člen 119,
- ZIKS, člen 62,
- ZPP, člen 409, 410/1, 416/1 in 421,
- Konvencija o otrokovih pravicah
- ZSV, člen 88.

Izvajalci: Strokovni delavci po 69. členu ZSV

Zap. šte.	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev prijave	<p>Proučiti kdo je zahtevo podal, v kakšnem odnosu je z otrokom in njegovo družino, proučiti stopnjo ogroženosti otroka.</p> <p>Posvetovanje v strokovnem timu.</p> <p>Če je strokovna odločitev sodelovati s starševabilo na prvi pogovor s staršema.</p>		Evidentiranje služb in drugih udeleženih v problemu (šolska svetovalna služba, zdravnik, sorodniki ipd.), ki bi lahko pripomogli k iskanju dobrih rešitev.	Pomembna je odločitev ali, kako in kdaj pritegniti starše. Od te odločitve je odvisno ali se vzpostavljajo pogoji za pomoč družini za dom, ali se predlaga intervencija in postopek po javnem pooblastilu.
2.	<p>Ugotovitveni postopek:</p> <p>Prvi pogovor s staršema</p> <p>Drugi pogovor s staršema in z otrokom.</p> <p>Tretji pogovor s staršema in otrokom</p>	<p>Vzpostavljanje delovnega odnosa, predstavitev problema otroka, kot ga vidijo strokovnjaki, proučevanje možnosti za mobilizacijo družine.</p> <p>Oblikovanje prvih instrumentalnih definicij problemov, rešitev in ponudbe pomoči ter sodelovanja.</p> <p>Načrtovanje vključevanja otroka v iskanje rešitev. Dogovor o nadaljevanju dela, postavljanje datuma in nalog.</p> <p>Potrditev sodelovanja pri spreminjanju pogojev, ki so ogrožali otroka. Instrumentalna definicija stisk, ovir, potreb, moči in virov družine.</p> <p>Sklenitev dogovora, določitev uresničljivih ciljev; izdelava načrta, ki določi naloge, roke in delež vsakega udeleženca v problemu.</p>		Dogovor za vključitev v storitev pomoč družini za dom.	

3.	Strokovni tim – Načrt spremljanja projekta.	Izdelava individualnega načrta.		Vključiti strokovnjaka, ki soustvarja varne razmere za otrokov razvoj.	Raziskati ali je za uspešno delo potreben pogovor samo z otrokom in se o tem dogovoriti s starši in ostalimi strokovnjaki.
4.	Nadaljevanje sodelovanja z družino	Občasno spremljanje in revizija načrta.		Vključitev v svetovanje, pomoč družini za dom, pomoč drugih služb ...	

Opravila in akti v primeru, ko se strokovni tim odloči za intervencijo, ker sodelovanje ni možno.

Zap.št.	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev zahteve	Proučiti, kakšne konkretne možnosti imamo za pomoč otroku brez sodelovanja družine, raziskati cilje intervencije, dobre izide in predvideno trajanje in spremljanje oblik pomoči.		Evidentirati službe in posameznike, ki so morda udeleženi v problemski situaciji.	
2.	Ugotovitveni postopek: Prvi pogovor s starši Prvi pogovor z otrokom Sodelovanje z institucijami, ki so povezane z otrokom: šolska svetovalna služba, zdravstveni dom, ...	Seznanitev staršev z zahtevo za varstvo otroka in njegovih koristi; predstavitev načina in oblik predvidene pomoči, sodelavce v projektu in raziskati odziv staršev; proučiti tudi najmanjše možnosti prispevka in sodelovanja staršev. Vzpostaviti delovni oziroma svetovalni odnos z otrokom: <ul style="list-style-type: none"> • skupaj z njim proučiti možne oblike pomoči, tam, kjer družina ne more varovati otroka; • izdelati načrt sprememb, • podpreti otroka v iskanju dobrih rešitev; • proučiti najboljšo možno obliko stika s starši, če je možna in če jo otrok želi, Dogovor o deležu posamezne institucije in strokovnjaka pri načrtu za otroka; vzpostavljanje koordinacije med vsemi udeleženi v problemu; dogovor o sodelovanju.		Zagovornik, kot pomoč otroku, ki nujne zaščite in pomoči ne želi sprejeti.	

3.	Postavitev skrbnika za poseben primer	Izdelava delovnega načrta pomoči in sodelovanja: <ul style="list-style-type: none"> • odločitev o namestitvi, konkretne oblike sodelovanja posameznikov iz stroke in iz naravne socialne mreže; • delež staršev; • predvideni uresničljivi cilji in časovni roki 			
4.	Strokovna komisija zapisnik	Predstavitev dogovora komisiji, preveriti smiselnost dogovora in zabeležiti pomisleke, komentarje ipd.			
5.	Ustna obravnava	Preveriti ugotovitve, naloge in cilje.		Smiselno je, da v obravnavi (pa tudi že prej) sodelujejo zagovorniki (ne odvetnik) staršev, otrok.	
6.	Odločba	Odločba vsebuje: vmesne cilje, naloge udeleženih, kriterije za prenehanje ukrepa.			

5.2.1.1.4.2. ODVZEM OTROKA

Namen naloge: Zaščita otroka

Uporabnik: Otrok in družina

Podlaga za izvajanje:

- ZZZDR, člen 120,
- Konvencija o otrokovih pravicah,
- ZSV, člen 88.

Izvajalci: Strokovni delavci po 69. členu ZSV.

Zap.št.	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev zahteve in/ali začetek postopka po uradni dolžnosti.	<p>Zahtevo prouči strokovni interni tim, ki ugotovi, kdo je zahtevo podal, v kakšnem odnosu je z otrokom in njegovo družino.</p> <p>Ugotoviti, kako je doslej tekkel individualni projekt pomoči, kdo vse je sodeloval, ali in kakšno je bilo sodelovanje staršev, kakšen je bil delež staršev doslej.</p>		Sklic medinstitucionalnega tima.	V resnici je postopek dvojen – gre v smeri odvzema otroka, a hkrati preskuša vse možnosti, da do odvzema ne bi prišlo. Optimalno je, da se v postopku ustvari zaveznitvo, da je delavec na strani tudi staršev in da skupaj z njimi prehodi pot preskušanja možnosti, da otrok ostane z njimi in do morebitne ugotovitve, da to ni možno.

Obravnavna ogroženih otrok

5.2.1.1.4.6. OBRAVNAVA OTROK IZVEN SODNEGA POSTOPKA

NALOGA A: OBRAVNAVA OTROK ZARADI SUMA STORITVE PREKRŠKOV ALI KAZNIVIH DEJANJ

Namen naloge:

Pomoč in obravnavna otrok s težavami v odraščanju

Uporabnik:

Otrok in družina

Podlaga za izvajanje:

- ZZZDR, členi 119, 120 in 121
- Zakon o prekrških členi 228, 233 in 234 ter nov ZP, ki se izvaja od 01.01.2005 dalje v členih 177, 182 in 183.
- Zakon o socialnem varstvu člen 90.

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV

Zap.št.	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev obstoječe dokumentacije	Proučiti obvestilo tožilca ali policije		Odločiti se ali vabilo ali obvestilo le registrirati. Oboje je potrebno utemeljiti (glede na časovni zamik med dejanjem in obvestilom, glede na to ali se dejanje ponavlja in na socialne posledice dejanja (spori, izguba, stigmatizacija..) in ali lahko na podlagi značilnosti dejanja (predrznost, oškodovanost otroka), sklepamo, da je	Upoštevati je treba, da je obstoječa dokumentacija (spis, obvestilo) po definiciji obremenjujoča in morda celo zavajajoča. Pomembno se je osredotočiti na trenutno stanje. Izhajati bi morali iz stališča, da je KD otroka ponavadi izraz

				<p>potrebno ukrepati.</p> <p>Preveriti ali je otrok že v neki vrsti obravnave (zavod, CSD) ali je nov primer. V primeru, da je otrok že v obravnavi, je včasih smiselno nadaljevati, ker je dostop do otroka lažji in ni potrebno uvesti novega postopka.</p>	<p>njegove stiske. Prav je, da mu damo vsaj vedeti, da smo stisko zaznali in da smo tukaj, če nas potrebuje.</p>
2.	<p>Ugotovitveni postopek:</p> <p>Pogovor z otroki in starši – zapis</p> <p>Obisk na domu</p>	<p>Naloga se na tem koraku zaključi, če ocenjujemo, da nadaljnja obravnava ni potrebna, v primeru ostankov napetosti omogočiti razbremenitev.</p> <p>Starejšega otroka se seznaniti s kazensko odgovornostjo, ko bo dopolnil 14 let.</p>		<p>Cilj je spoznati okolje, kjer otrok živi, spoznati njegove interese (vrline). Navezati zaupne stike. Pogovoriti se na drugačen način kot v pisarni.</p> <p>Za obisk na domu je potrebna privolitev uporabnikov in jo je potrebno utemeljiti na (vljudnosti), vzajemnosti oz. zaupanju.</p>	<p>Prvi pogovor samo z otrokom je indiciran, kadar otroka poznamo in nam je dostopen po neformalnih kanalih komunikacije.</p> <p>Obisk na domu ni »inšpekcija«. Je obisk, sredstvo vzajemnega spoznavanja vživljanja v svet uporabnikov.</p>

NALOGA B: OBRAVNAVA OTROK IN MLADOSTNIKOV S TEŽAVAMI V ODRAŠČANJU (BREZ KD)

Namen naloge:

Pomoč otrokom in mladostnikom pri prepoznavanju in reševanju težav v odraščanju

Opomba: Če izhajamo iz namena naloge, je nesprejemljivo, da naloge ne nadaljujemo, če otrok ni pripravljen sodelovati (in so pripravljeni sodelovati vsaj starši). Jasno bi bilo treba opredeliti kaj pomeni »ogrožen otrok« in kaj »pomembna težava«, posebej v primerih bega otroka, ko se le ta odloči, da bo zaživel samostojno (čeprav iz vidika staršev nesprejemljivo življenje) in v primerih, ko gre za šolsko neuspešnost, pohajkovanje in v primerih zlorabe drog.

Uporabnik: Otroci in mladostniki s težavami v socialni integraciji.

Podlaga za izvajanje:

- ZZZDR člen 119
- Zakon o socialnem varstvu

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV.

Zap.št.	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	opombe
1.	Proučitev zahtevka - vloga	Ugotoviti kdo in na kakšni podlagi zahteva izvedbo naloge. Za kakšne težave gre – ali so težave resne, na kateri ravni je stiska največja (otrok sam, okolje, družina, vrstniki, šola). Ali je bil otrok že obravnavan.		V primeru, da je otrok že bil v obravnavi, je včasih smiselno nadaljevati in je dostop do otroka lažji. Včasih pa ravno zaradi tega ni potrebno uvesti novega postopka. Poizvedbe v instituciji, ki so otroka obravnavale, še zlasti tistimi, ki so podale zahtevke (na primer šola ipd.)	Upoštevati je treba, da je obstoječa dokumentacija (spis, obvestilo) po definiciji obremenjujoča in morda celo zavajujoča. Pomembno je tudi, ne utemeljevati sklepov na preteklih dogodkih ampak se osredotočiti na trenutno stanje.

<p>2.</p>	<p>Ugotovitveni postopek:</p> <p>Pogovor s starši in z otrokom – mladostnikom. Zapis razgovora.</p> <p>Pogovor z otrokom – zapis</p> <p>Obisk na domu</p>	<p>Naloga se na tem koraku zaključi, če ocenimo, da nadaljevanje ni potrebno ali če pri uporabnikih ni želje ali namena nadaljevati.</p> <p>Naloga se nadaljuje na željo udeležениh ali v primeru, da je otrok, mladostnik, ogrožen. V tem primeru sledi dogovor o nadaljnjih srečanjih in načinu sodelovanja.</p> <p>V primeru, da udeleženi ne želijo sodelovati, se jih seznanja z oceno ogroženosti in prognozo ter spodbudi, da poiščejo pomoč drugje oziroma pri nas kadarkoli kasneje.</p> <p>Ugotoviti težave otroka in možne načine njihovega reševanja. Raziskati socialno mrežo otroka ter zagotoviti otroku suport, pri tem je potrebno upoštevati starost in način dojemanja stiske.</p>		<p>Možen je tudi pogovor samo s starši (kot prvi pogovor) v primeru, ko gre iz okoliščin (zahtevka, informacij drugih ustanov)) sklepati, da gre predvsem za njihove težave in stiske pri vzgoji in sožitju z otrokom in ko lahko mislimo, da je proces svetovanja kratek in gre le za opogumljanje in kratko refleksijo.</p> <p>Smiselno je tudi obisk otroka na »njegovem terenu« (npr. igrišče pred šolo), nekje, kamor zahaja in se družijo z drugimi otroci.</p> <p>Spoznati okolje, kjer otrok živi, spoznati njegove interese, vrline. Navezati zaupne stike. Pogovoriti se na drugačen način kot v pisarni.</p>	<p>Poudarek je na težavah staršev, njihovi stiski, ne napakah in vedenju otroka.</p> <p>Poudarek je na reševanju težav otroka, njegovi stiski. Pogovor z otrokom je smiselno voditi v okolju, ki mu je domače in kjer je možen neposredni stik s pomembnimi »prehodnimi predmeti«.</p>
-----------	---	---	--	---	--

3.	Sodelovanje z institucijami	Sodelovanje z drugimi ustanovami je nujno, ko gre za zapletene primere in ko so potrebne informacije o situaciji uporabnikov, pa tudi pogledi različnih služb na situacijo.		Vključitev v različne programe – na primer preventivne dejavnosti, krožke, društva in tiste, ki potekajo v navadnem okolju (šola, soseska)	
4.	Načrt dela z otrokom, mladostnikom in družino	Načrt je potrebno ustvariti predvsem s sodelovanjem otroka, mladostnika in skupaj z družino. Timska konferenca, ki jo lahko skliče ključni delavec skupaj z uporabniki ali brez njih			
5.	Spremljanje izvajanja načrta	Izvršiti evalvacijo kot jo predvideva načrt. Pri evalvaciji je potrebno biti pozoren na to ali so bile predvidene dejavnosti izvršene, kakšni so bili razlogi za spremembe in ali so bili cilji spremenjeni.			Namen evalvacije ni le ugotoviti, kaj je bilo narejeno, sploh ni namen discipliniranje udeležencev, temveč razmislek, refleksija, možnost za spremembe in dopolnila.

5.2.1.1.4.7. OBRAVNAVA MLADOLETNIKA V PREDKAZENSKEM POSTOPKU.

NALOGA A: OBRAVNAVA MLADOLETNIKA V PREDKAZENSKEM POSTOPKU

Namen naloge:

Spremljanje in pomoč mladoletnemu v predkazenskem postopku.

Uporabnik: mladostnik in njegova družina

Podlaga za izvajanje:

- Zakon o kazenskem postopku člen 466

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV

Zap.št.	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev zahtevka – sprejem informacije o sumu KD in storilcu	Proučiti obvestilo tožilca, kakšen je časovni zamik med dejanjem in obvestilom, ali se dejanje ponavlja in na socialne posledice dejanja (spori, izguba, stigmatizacija ipd.) in značilnosti dejanja (predrznost, oškodovanost otroka). Preveriti ali je mladostnik že v obravnavi (zavod, CSD).			Pomembno se je osredotočiti na trenutno stanje.

<p>2.</p>	<p>Ugotovitveni postopek:</p> <p>Pogovor z mladoletnikom in starši</p> <p>Obisk na domu</p>	<p>Navezava stikov, oceniti odgovornost mladoletnika, zrelost, kako nastalo situacijo sprejema.</p> <p>Predstaviti vlogo CSD v predkazenskem postopku in ga seznaniti, kaj so sestavine socialnega poročila tožilcu.</p>		<p>Omogočiti izbiro posamičnih ločenih pogovorov tako mladoletniku kot staršema</p> <p>Ponuditi različne oblike obravnave in ciljnih postopkov, ki niso povezani s pripravljalnim postopkom.</p> <p>Spoznati okolje, kjer mladostnik živi, njegove interese, vrline. Navezati je potrebno tudi zaupne stike. Pogovoriti se na drugačen način kot v pisarni.</p>	<p>Smiseln je tudi obisk mladostnika na »njegovem terenu«. Na primer lokal katerega najpogosteje obiskuje</p>
<p>3.</p>	<p>Poročilo in mnenje o smotrnosti postopka</p>	<p>Zagotoviti sodelovanje mladoletnika. Poročilo vsebuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povzetek življenjskih okoliščin mladoletnika, • razmere v družini, • šolsko in poklicno kariero, • analizo situacije, • profil družine in mladoletnika, • mnenje o smotrnosti uvedbe postopka (odnos mladostnika do dejanja). 		<p>Mladoletnik lahko sodeluje pri izdelavi poročila.</p>	<p>Pri postopku zoper mladoletnika ne gre za kaznovanje in torej načeloma ni pomembna povezava med življenjskimi okoliščinami mladoletnika in dejanjem, pač pa okoliščine in perspektive.</p> <p>Poročilo mora biti stvarno, intonirano z vrlinami</p>

					mladoletnika in družine. Napak se ne sme pripisovati osebam. Poročilo upošteva preteklost, poudarja sedanjost in načrtuje prihodnost odraščanja.
4.	Sodelovanje z institucijami			Sodelovanje z drugimi institucijami je dobrodošlo zaradi informacij o dogodku ali situaciji in zaradi pogledov različnih služb. Vključitev v preventivne programe ali v storitev.	

NALOGA B: OBRAVNAVA MLADOLETNIKA OSUMLJENEGA STORITVE KAZNIVEGA DEJANJA – PRIPRAVLJALNI POSTOPEK

Podlaga za izvajanje:

- 469/II ZKP – poročilo sodišču,
- 478/5 – udeležba na seji senata,
- 479/2 – udeležba na glavni obravnavi,
- 489/2 – poročila o izvajanju vzgojnih ukrepov,
- 490/1 ZKP – predlog za spremembo izrečenega ukrepa,
- 78/2 ZKP – izvajanje nadzorstva organa socialnega varstva,
- 178/1 ZIKS – obvestitev sodišča o svetovalcu za izvajanje NOSV (se v praksi ne izvaja – ni določen 2. člen tega zakona),
- 179, 180, 181 in 182 ZIKS – poročanje sodišču o izvajanju ukrepov.

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV

	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev zahtevka – uvedenega pripravljalnega postopka	Proučiti obvestilo tožilca, ugotoviti kakšen je časovni zamik med dejanjem in obvestilom, ali se dejanje ponavlja in socialne posledice ter značilnosti dejanja (spori, izguba, stigmatizacija ... ipd.). Preveriti ali je mladostnik že v obravnavi.			Osredotočiti se na trenutno stanje.
2.	Ugotovitveni postopek: Pogovor z mladoletnikom in starši	Predstaviti z vlogo CSD v pripravljalnem postopku, navezava stikov. Oceniti odgovornost mladoletnika, zrelost, kako nastalo situacijo sprejema. Seznaniti jih z vsebino socialnega poročila.		Omogočiti izbiro posamičnih pogovorov tako mladoletniku kot staršem. Ponuditi različne oblike obravnave in ciljnih postopkov, ki niso povezani s pripravljalnim postopkom.	

	Obisk na domu			Spoznati okolje, kjer mladostnik živi in spoznati njegove interese in vrline. Navezati skupne stike. Pogovoriti se na drugačen način kot v pisarni.	Smiseln je tudi obisk mladostnika na »njegovem terenu« (lokali, igrišča ipd.).
3.	Socialno poročilo – oblikovanje poročila in mnenja sodišču	Poročilo vsebuje: <ul style="list-style-type: none"> • povzetek življenjskih okoliščin mladostnika, • razmere v družini, • šolsko in poklicno kariero, • analizo situacije, • profil družine in mladostnika. 		Mladostnik lahko sodeluje pri izdelavi poročila.	Poročilo mora biti stvarno, intonirano z vrlinami mladostnika in družine. Poročilo upošteva preteklost, poudarja sedanjost in načrtuje prihodnost.
4.	Sodelovanje na seji senata ali glavni obravnavi	Pripraviti mladostnika na obravnavo (kako obravnava poteka, vedenje na sodišču, koristni napotki). Glede na zamik med pisanjem poročila in obravnavo, je potrebno na obravnavi dopolniti socialno poročilo z oceno sedanje situacije.		Posredovanje dodatnih informacij.	Vloga strokovnega delavca je v tej situaciji pogosto ključnega pomena, saj se znajde v vlogi zagovornika, tolmača in posrednika. Teža njegovega predloga je velika.
5.	Izvajanje izrečenih vzgojnih ukrepov	Po pravnomočnosti dati uporabniku možnost vplivanja in izbire načinov ter oblik izvajanja ukrepov.		Posredovanje med različnimi akterji obravnave.	Vloga strokovnega delavca je pomembna še toliko bolj, ko gre za poravnave.
6.	Poročanje in predlogi sodišču	Poročilo vsebuje: <ul style="list-style-type: none"> • oceno sprememb (pozitivnih in negativnih), • dosežene učinke ukrepa, 			Predloge sprememb ukrepov je potrebno utemeljiti glede na

		<ul style="list-style-type: none"> • sedanjo situacijo, cilje in želje uporabnika, • predloge za nadaljnje delo ali spremembo ukrepa.			oceno dogodkov po izrečenem ukrepu. Situacijo in oceno tveganj vztrajanja pri izrečenem ukrepu ali spremembi le-tega. Poročilo vsebuje tudi načrt izvajanja predlaganega ukrepa.
--	--	--	--	--	--

5.2.1.1.4.8. VZGOJNI UKREPI

NALOGA A: NAMESTITEV MLADOLETNIKA V VZGOJNI ZAVOD ALI ZAVOD ZA USPOSABLJANJE

Podlaga za izvajanje:

- člen 79 KZ,
- členi 169, 170, 171, 172, 174/3, 183 in 199 ZIKS

Izvajalci: strokovni delavci po členu 69 ZSV

	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev sklepa sodišča	Preverimo pravnomočnost sklepa. Sodelovanje z drugimi institucijami, ki otroka poznajo. Izdelati predlog konkretnega in najbolj primernega VZ/SS.			
2.	Določitev zavoda in datuma začetka izvrševanja ukrepa	Pogovor z mladoletnikom in starši o izbranem vzgojnem zavodu. Analiza situacije, profil družine in otroka, oporne točke, prognoza in utemeljitev predloga. Poročilo je podkrepljeno s podatki. Posredujemo socialno anamnezo in sodni sklep – povzetek življenjskih okoliščin otroka, razmere v šoli in v družini. Mladoletnika in starše obvestimo o izbranem zavodu in datumu namestitve.		Ogled zavoda in pogovor s strokovnimi delavci zavoda.	
3.	Namestitev v vzgojni zavod	Organizacija prevoza in spremljanje mladoletnika v zavod ter predstavitev primera na timu ob sprejemu v zavod.		Prisotnost staršev ob namestitvi.	
4.	Obvestilo sodniku o realizaciji ukrepa.	Dopis sodišču o realizaciji.			

5.	Izvajanje izrečenega ukrepa	Razdelitev nalog v timu, dogovoriti se o izhodih, vikendih, počitnicah ipd. Dogovoriti se za sodelovanje s starši in v timu VZ. Zagotoviti stik otroka s starši, zagotoviti obiske staršev v VZ in sodelovanje z VZ pri pripravi individualiziranega vzgojnega načrta, izrednih timskih sestankih ter predloga sodišču za spremembo – ukinitvev vzgojnega ukrepa.		Delo z družino. Seznanitev mladostnika in staršev s predlogom napotitve v druge oblike pomoči.	
----	-----------------------------	---	--	---	--

NALOGA B: NAMESTITEV MLADOLETNIKA V PREVZGOJNI DOM RADEČE

Podlaga za izvajanje:

- člen 80 KZ
- členi 169, 170, 171, 172, 174/3 in 184 ZIKS

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV

	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev sklepa sodišča oziroma naloga	Preverimo pravnomočnost sklepa in proučimo celotno dokumentacijo		Sodelovanje z drugimi institucijami, ki mladostnika poznajo.	
2.	Seznantitev prevzgojnega doma z izrekom ukrepa in dogovor o datumu začetka izvrševanja ukrepa	Pogovor z mladostnikom in s starši ter prva seznantitev s pravili in redom v domu. Prevzgojnemu domu posredujemo dokumentacijo o mladostniku in pravnomočen sodni sklep – povzetek življenjskih okoliščin otroka, razmere v šoli in v družini. Mladostnika in starše obvestimo o datumu namestitve.		Pogovor s strokovnimi delavci zavoda. Analiza situacije, profil družine in otroka, oporne točke, prognoza in utemeljitev predloga. Poročilo je podkrepljeno s podatki.	
3.	Namestitev	Organizacija prevoza, spremljanje mladostnika. Predstavitev primera ob sprejemu in sodelovanje.		Sodelovanje z drugimi institucijami glede namestitve (npr. pripor, policija ipd.). Spremljanje mladostnika s strani staršev.	
4.	Obvestilo o realizaciji ukrepa	Dopis sodišču o realizaciji ukrepa.		V primeru izmikanja sestaviti opis vseh opravil, ki smo jih opravili, da bi uspeli ukrep realizirati.	

5.	Izvajanje izrečenega ukrepa	Razdelitev nalog v timu. Dogovoriti se za sodelovanje s starši. Sodelovanje v timu PD, stik z mladostnikom in starši, obiski v PD, sodelovanje s PD pri pripravi individualnega vzgojnega načrta ter pri sprejemu predloga sodišču za spremembo vzgojnega ukrepa.		Delo z družino. Konkretna opravila za mladostnika na terenu.	
6.	Proučitev zahtevka glede predloga za spremembo vzgojnega ukrepa.	Izoblikovanje pisnega predloga glede spremembe vzgojnega ukrepa in posredovanje le-tega sodišču.		Seznanitev mladostnika in staršev s predlogom.	
7.	Obvestilo o prenehanju ali spremembi vzgojnega ukrepa			Svetovanje in vodenje.	

NALOGA C: NAMESTITEV MLADOLETNIKA V MLADOLETNIŠKI ZAPOR

Podlaga za izvajanje:

- člen 89 KZ in
- člen 37 ZIKS

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV

	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Proučitev sklepa sodišča	Obvestilo o nastopu kazni.		Povabilo k sodelovanju na predlog Zavoda za prestajanje kazni zapora. Proučitev in pošiljanje ustrezne dokumentacije.	
2.	Izvajanje izrečenega ukrepa			Sodelovanje s starši. Konkretna pomoč za mladostnika na terenu. Sodelovanje na timu.	
3.	Pomoč po odpustu			Ustrezne napotitve v zvezi z urejanjem statusa.	

NALOGA D: NAVODILA IN PREPOVEDI

Namen naloge:

Poravnati se z oškodovancem tako, da mladoletnik s plačilom, delom ali kako drugače povrne škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem. Namen je rehabilitacija mladoletnika in tudi žrtve, skozi neposredno soočenje in dejavnost mladoletnika pri odpravljanju škode.

Vrniti oškodovancu nadzor nad dogajanjem v zvezi s storjenim kaznivim dejanjem in doseči poravnavo na način, ki bo zanj sprejemljiv.

Omogočiti mladoletnemu storilcu celovit v vpogled v posledice njegovega dejanja ter možnost omilitve ali poravnave škode.

Načela:

- prostovoljnost,
- nepristranskost,
- neposrednost in
- uravnoteženost

Uporabnik: mladoletnik ali oškodovanec

Podlaga za izvajanje:

- členi 8, 106, 169, 170, 171, 176, 178 in 179 ZIKS in
- člen 77/2 KZ

Izvajalci: Strokovni delavci po členu 69 ZSV

	Opravila in akti, kot si sledijo v zaporedju:	Nujna opravila	Čas	Možna opravila	Opombe
1.	Sprejem sodnega sklepa o izrečeni poravnavi	Preverimo pravnomočnost sklepa.			Iz sklepa morajo biti razvidni podatki o oškodovancu (ime in priimek, naslov).
2.	Pridobiti privolitev oškodovancev	Oškodovanca pisno povabimo k sodelovanju in ga seznanimo z možnimi načini izvedbe ukrepa. Oškodovanca pozovemo, da se opredeli glede pripravljenost sodelovanja.			

3.	Razgovor z mladoletnikom	Podpora in priprava na kakšen način se bo vzgojni ukrep izvajal, pomoč pri predelavi občutij v zvezi s soočenjem.		Dogovorita se za naslednji sestanek oziroma o tem, kako je storilec poravnalcu dostopen za usklajevanje dogovora o času skupnega srečanja z oškodovancem.	Kasneje, ko bodo na vrsti konkretni dogovori, bo poravnalec starše zaprosil, če omogočijo razgovor z mladostnikom brez njihove prisotnosti. Če to odklonijo, so lahko prisotni ves čas.
4.	Načrt izvedbe poravnave	Načrt izvedbe poravnave – kaj bo mladostnik opravil, na kakšen način, v kakšnem roku in kdaj mora biti končano.		Skupen razgovor z oškodovancem.	
5.	Spremljanje izvedbe načrta	Pogovor z mladostnikom in/ali z oškodovancem kjer se ugotovi kdaj je bila poravnava (ali pa ni bila) opravljena. Oškodovanec poda pisno izjavo/dokazilo o opravljeni poravnavi.		Pogovor in podpora mladostniku in družini. Pogovor z oškodovancem in mladostnikom v primeru težav in ob zaključku.	Če v tej fazi pride do zapletov, preveriti razloge za zastoje in se po potrebi vrniti v eno od predhodnih faz ter jo ponoviti (npr. ponovno uskladiti pričakovanja ene in pripravljenost oziroma realne možnosti druge strani). Če je do zastoja kljub temu, da je storilec storil vse, kar je bilo dogovorjeno oziroma kar je bilo v njegovi moči, mora poravnalec to jasno

					navesti v poročilu.
6.	Obvestilo sodišču o opravljeni poravnavi	Opis kako je potekala poravnava, kdaj se je zaključila in dokazilo oškodovanca o opravljeni poravnavi.			